

ANALELE DOBROGEI

REVISTA SOCIETĂȚII CULTURALE DOBROGEI

Director: C. BRĂTESCU

Sumarul:

- I. Simionescu*: Dobrogea.
Rozmarin: Ochii (trad. din S. Prudhomme).
Ion N. Roman: Pagini din istoria culturii românești în Dobrogea înainte de 1877.
Rozmarin: Inimă de mamă (din J. Richopin).
I. Benteoiu: Cântecul creației (trad. din H. Heine).
Lucian-Costin: Visuri de față (trad. din H. Benzmann).
G. Carp: Valoarea educativă a desemnului, ca obiect de studiu.
Rozmarin: Poezii.
M. Coatu: Maelstrom (trad. din E. Poe).
M. Pricopie: Intoarșerea (trad. din I. E. von Eichendorff).
C. Pariano: Scrisori.
Ing. Giuseppe Belluzzo: Industria italiană în momentul actual și perspectivele ei.
O. Mironescu: Sonicitatea.
I. Simionescu: Priveliști Dobrogeane.
I. Dumitrescu: Note asupra Tătarilor din Pervelia.
RECENZII: *C. Brătescu*: S. Mehedinți: Caracterizarea etnografică a unui popor prin munca și unelele sale; *G. Coriolan*: V. Pârvan: Zidul cetății Tomi; *Jean Bart*: Cum se desleagă chestiunea Dunării; *M. Petrescu*: V. Pârvan: Gânduri despre lume și viață la Greco-Romani din Pontul-stâng.

CONSTANȚA

INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE „VICTORIA”

Strada General Lahovari, 11

1920

*Manuscrisele se trimit D-lui C. Brătescu, profesor
la Școala normală din Constanța.*

Redacția lăsând autorilor toată libertatea, nu-și ia
asupra și răspunderea convingerilor exprimate în articole.

DOBROGEA

I. SIMIONESCU

Profesor la Universitatea din Iași
Membru al Academiei Române

Cel care cunoaște trecutul istoric al Dobrogei și a călcat mai îndelung pământul ei, observând oameni, locuri și lucruri, acela nu va lua drept exagerare, părerea că ea nu are samăn în Europa. Ai crede că un uriaș din vremea legendelor, vroind să facă o jucărie pentru vre-un copil de al său, a făurit acest pământ scump nouă, încingându-l cu lanț de ape din trei părți.

Pământul ei este, în miniatură, o adunătură de tot soiul de reliefturi, întâlnite în largul lumii. Ici munți, mai încolo dealuri, podișuri, șesuri. Ici bolta largă a unui munte de granit, dincolo piramida de porfir a Consulului. Lângă Măcin se țin șire de șire; mai spre Mănăstirea Cucoșului podișuri înalte de roci eruptive; spre margine «munți» răzleți ca Denis-tepe. Pretutindeni varietate de forme, de culori, de îmbrăcăminte. Creasta de lângă Camena contrastează prin porfirul roșcat, desgolit, cu pădurile dese din spre Ceamurlia; ciriteii zdrențuiți, numai spini, strânși grămadă, susținându-se reciproc, de pe spinarea Beștepei, par cerșitorii vegetali față de teii mari, turoși dintre Meidanchioi și Nicolitei.

De te scobori mai spre sud, dealurile cu spinarea ca netezită cu mâna, sunt numai ogoare și pășuni. Rar, spre vârful lor, piatra de desupt iese la

iveală. Dacă îți îndrepti pașii către Sarinasuf, șesul întins e una cu luciul mării.

Varietate neîntrecută este și în pământ. Minerale de tot soiul; roci și mai felurite: dela granitul exploatat la Turcoaia, până la marmure fel de fel împestrițate, ori caolinul alb ca crida; dela cuarțul ca cristalul, până la minereurile de cupru și fer de la Altân-tepe, ori Cineli, o urzeală neîntrecută formează temelia acoperită de lutul galben, ușor sgâriat de fierul plugului.

Spre nord, svârcolirile cele mai vechi ale pământului au ridicat munții; spre sud, păturile din pământ nu au fost decât ușor înălțate sau lăsate, când oprind valurile mărilor trecute, când înlesnindu-le să înainteze până la poalele munților mai falnici de cât azi.

D'apoi variația apelor? Spre răsărit Marea Neagră mărginește Dobrogea cu azurul valurilor liniștite; spre apus bătrânul Istru îi mângâie coastele cu lenevitele lui ape, pe când spre nord delta, numai stuf, ascunde svâcniturile unei vieți bogate, la care iau parte pământul care se naște și vietățile care îl împodobesc.

În munți, izvoarele gălgâie mai adesea: în dealuri, unde și unde, așa de rar, în cât e loc de slavă pentru Creator: mai la sud stropii rari de ploaie cu sgârcenie sunt supti și duși la adânc: apa rece se scoate cu lanțuri lungi trase de cai; este magnetul chemător de oameni. Spre nord râurile curg în văi largi, umbrite; spre sud, vremelnic, în brăzdături adânci, cu malurile apropiate, miniatura vestitelor văi din Colorado. Peste tot se întinde un cer mai adeseori senin; când norii nu-l întunecă, soarele se uită lung îndărăt, răspândind pe cer ca și peste țarini, mantia de purpură a asfințitului.

O adevărată corabie a lui Noe, este pământul Dobrogean. Mai ales primăvara și toamna, când apele sunt împânzite de puzderia păsărilor călătoare, furnicarul cel mai bogat de animale în Dobrogea se află. De la mistreții cărora le place desişul umbros al plaurului, până la helghea ca ninsă, lungă de o schioapă; dela vulturul mareț și pajura voinică, până

la aușelul ce-și țese din păslă cuibul ca o pungă, a-ninându-l de vârful ramurilor de salcie, ori pescărușul albastru numai smaragde și topaze : dela șarpele lui Esculap, gros și lung, până la șopârlita cu bumbi de sidef; dela lenevosul somn și gustosul morun, până la svârluga cât un vierme; dela lăcusta pustuitoare, până la țânțarul aducător de friguri,—tot noianul animalelor felurite mișună prin iarbă, pe sub pământ, în ape ca și în aer. Unele au venit de departe; altele, musafiri vremelnici, dau un colorit exotic. Flamingii din delta Nilului fac uneori vizită neamurilor sale dela gurile Dunării, iar vestitul șarpe Boa își are drept reprezentant pe *Exiix jaculus*, care stă toată ziua ascuns în nisip. Familii răslețe de foci stau ascunse în grottele săpate de valuri la Cavarna.

Și plantele dau Dobrogei un caracter exotic. Până aproape de Agighiol, liliicii înfloresc pe coasta dealurilor, iar semințele plantelor din Transcaucazia și Persia, au încolțit pe pământul dobrogean, alături de obișnuitele flori de prin meleagurile noastre.

Acelaș amalgam se observă și printre oameni. Nu este numai babilonia în spațiu, dela Tătarii în stângere și Găgăuții cu origine enigmatică, până la Italianii cari au menținut vioiciunea lor meridională până în satul Cataloi. E mai ales variațiunea în timp. În Dobrogea, mai mult decât oriunde, se găsesc suprapuse civilizațiuni stinse, străvechi, straturi istorice, continuând pe cele geologice. Era într-o vreme cea ce azi e polul nord, marginea lumii cunoscute, limita cotlonului marin în legătură cu Mediterana străbătută în lung și lat; vechii istorici pomenesc de gurile Dunării cum se pomenia pe vremea lui Cristof Columb de gurile Orenocului. Se miroșia belșugul grânelor dindărătul lor; se întrezăria importanța stăpânirii lor. De aceea pe marginea Mării, ca și pe marginea Deltei, la Istropolis, ca și la Ulmetum, se înșirau cetăți, puncte de observare, grecești, romane, bizantine, genoveze, turcești.

În brazda răsturnată de plugul noului colonist, pe lângă aurul seminții asvârlite, sticlește și aurul monedei înmormântate de mii și mii de ani. Sângele ostașilor lui Darius s'a amestecat cu acela al tuturor

popoarelor din care se trag neamurile de azi din peninsula Balcanică. Dobrogea era trunchiul prin care se va rădăcinilor resfirate în întinsa stepă eurasianică, trecea spre cununa frunzelor și a roadelor desfășurate mai târziu în sudul Europei; era puntea pe unde, iarnă și vară, veacuri peste veacuri, furnicarul omenesc nu mai conținea.

Straturilor istorice s'au suprapus acelea ale legendelor. Cu toate că puhoaietele surgeau pe aici cu vioiciune, cum clocotește apa în gătitura din munte, nu e de admis ca frânturi din viața atâtor neamuri diferite să nu fi rămas locului; procesul transformării inconștiente a sufletului atâtor popoare felurite, nu se poate să nu fi rămas ca o abureală măcar, în sufletul unora din popoarele de azi. Folklorul dobrogean are aceeași importanță ca și descurcarea trecutului vijelios al provinciei noastre transdanubiene.

De trecut se leagă prezentul; prin el, zilele de mâine. Dobrogea, cu gurile Dunării și portul Constanța, este fereastra pe unde se aerisește cuprinsul țării, pe unde vine lumina și căldura casei noastre, altfel o clădire bogată dar plină de umbră și în care s'ar întinde mușegaiul grânelor putrezite. Fără ea ne-am înăduși în săul nostru. Ea e prietenia lumii largi, ce ne scapă de dușmănia lăsată cu voia noastră să se încuibă la hotare de jur împrejur. Drumului dela nord la sud, din vechime, s'a substituit cel dela apus spre largul lumii. Puntea de gheață peste care spune Ovidiu că treceau neamurile străvechi prin nord, noi am înlocuit-o prin cea duralnică, o podoabă a civilizației noastre, care duce la Constanța. Am spart zidul de ape și am creiat o poartă nouă, nu mai puțin importantă în viitorul economic al Europei, ca și cea veche. Ea este a noastră; trebuie să rămâie a noastră. Glasul vechilor amintiri, prin titulatura lui Mircea, ne-o spune mereu. FONDUL curat românesc, descălecătorii ciobani din vârful munților, ni-l repetă într'una. Sângele celor dela Plevna îl întărește în conștiința noastră. Prin muncă, prin dragostea în care învăluim oamenii și locurile din ea, rezonanța glasului străvechiu trebuie mărită, pentru ca să se păstreze în viitor. Aceasta este datoria

de azi, mai ales, datoria sfântă a celor ce-și duc viața în ea.

Jucăria fiului de uriaș este așa de perfectă, în cât studiul ei poate da de furcă unei armate întregi de cercetători. Orice specialist poate găsi de lucru în ea; numele multor învățați străini și români este legat de ea. Dela Herodot la Moltke, dela Strabo la Peters, dela Spratt la Suess, cei mai de seamă oameni de cercetări și-au îndreptat privirea spre acest pământ în toate interesante. Răscolirea țărnei care acopere cetățile vechi, ori cercetarea pământului atât de variat, studierea adaptării ființelor în delta ce se formează, manifestațiunile frământării de conviețuire a atâtor elemente etnice, închise în acelaș mediu. fauna, flora, antropologia ei, atât de caracteristice prin amestecuri de forme depărtate cu cele locale, de forme ancestrale cu altele noi, fac din Dobrogea un laborator intens, un câmp de cercetări cu roade prețioase pentru orice ramură de știință, dela mineralogie și până la sociologie.

Prin străduința serioasă a tuturor, prin colaborarea asiduă a cercetărilor și a Dobrogenilor cari țin la bucata lor de pământ, a Românilor cari își dau seamă de excepționala bogăție și variație a țării lor, se poate înlăptui undeva, pe pământul ei, acolo unde se va găsi un suflet de om energetic și cu voință, cel mai frumos monument al dragostei de loc: un mândru *muzeu regional*. Numai mâna să o întinzi și se poate prinde de oriunde un obiect interesant prin sine, păstrat pentru generațiunile viitoare. Un muzeu complet, bogat, variat, cuprinzând toate domeniile, dela piatră, gâze și până la oameni, se poate *lesne* înlăptui, ca altar al dragostei de țară semn de reală și puternică legătură între trecutul până în vremea poveștilor și viitorul atât de mândru întrezărit.

OCHII

(Din Sully Prudhomme)

Albaștri, negri, dragi, frumoși,
Câți ochi n'au căutat spre soare!
Acum ei în morminte dorm,
Iar soarele tot mai răsare.

Nopti dulci, de-un farmec negrăit,
Alăția ochi au încântat!
Și-acuma stelele lucesc,
Iar ochii s'au întunecat.

Să se fi stâns privirea lor,
Pe toldeauna abătută?
O, nu! ei numai s'au întors
Spre-o lume nouă nevăzută;

Și precum stelele ce cad
In cer își schimbă locul lor,
Așa și ochii ațipesc,
Dar nu-i adevărat că mor!

Albaștri, negri, dragi, frumoși,
Deschiși spre țărături fără nume,
Ei dincolo de groapă vad,
Când s'au închis aici, în lume.

Rozmarin

PAGINI DIN ISTORIA CULTURII ROMANEȘTI ÎN DOBROGEA

ÎNAINTE DE 1877

I

Un articol al lui Ion Ionescu-dela-Brad

La începutul anului 1855, Ion Ionescu-dela-Brad a publicat în revista lui Vasile Alexandri dela Iași ¹⁾ un articol intitulat «Românii din Dobrogea», mai puțin cunoscut decât opera lui agronomică, etnografică și statistică, apărută la Constantinopol, în toamna anului 1850, asupra căreia vom reveni cu câteva cuvinte mai departe.

În legătură cu studiul de față, dăm aci, în rezumat, articolul distinsului agronom și statistician român, atât pentru observațiunile și constatările lui interesante, cât și pentru sentimentele patriotice ce i-au dictat frumoasele cuvinte de încheiere.

«Nu este țară pe lume,» — zicea Ion Ionescu-dela-Brad, — «care, într'ășa îngustă întindere de pământ, să cuprindă mai multe monumente artistice, ca Dobrogea...»

«Din distanță în distanță,» — adăoga el. — «foarte aproape una de alta, pe movile și pe dealuri, se văd ruinele cetățuilor romane, atât pe țărmurile Mării, cât și pe malul Dunărei. Aseme-

¹⁾ «România Literară» No. 2 din 8 Ianuarie 1855, p. 13-15.

nea, în mijlocul țării, se văd, din zare în zare, deosebi de ruinele de cetăți, atât de multe movile naturale și artificiale, încât, de le-am privi ca morminte de oști, — din care multe și sunt, — am putea zice că **Românul în Dobrogea calcă pretutindeni pe ruinele măririi strămoșilor săi.**

«Pentru un arheolog român, Dobrogea antică este o mină nouă și inavuțită. Cetățile romane, dărâmate de toate gintele ce au călcat pe pământul Dobrogei, sunt semne învederate de temeiurile ce aveau Romanii de a vedea năvălind pe acolo asupra lor, ca prin o poartă firească, toate neamurile barbare din Europa și Asia. Căile de la mare la Dunăre sunt făcute de Romani, strămoșii Românilor. Așa, între altele, este un drum așternut cu piatră, care merge paralel cu șanțul, căruia Turcii, împreună cu celelalte popoare, îi zic *șanțul lui Traian*; alt drum merge dela Silistra la Balci...

«Coloanele de marmură și de granit, capitelurile de stilul cel mai curat, ornamentele iscusite ce zac în ruine sunt o dovadă încredințătoare că Romanii au ocupat locurile acestea pe când ~~artele la dânsii~~ ajunseseră la cel mai înalt grad de înflorire. La ~~Kiustenge~~, vezi idoli scobiți cu o iscusință, pot zice, neimitată încă. Tot acolo, în zid, am găsit o piatră cu două capete de bou, încunjurate cu ghirlandă și despărțite cu stele, piatră ce seamănă cu ornamentele casei municipale din Turin; un aghezmatar mare, de marmoră, sculptat întocmai ca benisteriul din Pissa; zidul de la Mangalia, care formează portul ruinat, seamănă cu acel dela Civita Vecchia; templul Dianei dela Amcere¹⁾, desgropat de călugării români, cari și-au făcut acolo o mănăstire; templul dela Nicolitel, cetate zisă a lui Traian, prefăcut în biserică; stăvila de piatră pe drumul Silistrei și o mulțime de alte asemenea lucruri rămase din vechea strălucire a Dobrogei, sunt o dovadă de înrăurirea popoarelor apusene asupra acestei țări, pe marginile între Europa și Asia».

După această caldă amintire a trecutului, Ionescu trecea la starea lucrurilor de atunci, din 1850, și constată că pământul Dobrogei e „bun și roditor“, — nu mai roditor decât al Moldovei, dar mai favorizat „în privința îndămânărilor negoțului“, având Dunărea și Marea Neagră, „cu o mare întindere de țărături pentru o țară așa de mică“; că dela Mare, de-alungul Dunărei, până la Silistra, el a găsit 71 de sate românești, așezate la poalele codrilor și pe malul apelor, — „căci Românului îi place umbra de codru verde și răcoarea de apă limpede, la alt loc să nu-l cauți, că nu-l găsești“, — și că Romanii din acele sate „aveau o avere, în vite, în miere și în oțoiu, ce se putea estima la 15.410.500 lei“, ceea ce constituia „o stare de prosperitate de care nici un țaran de pe suprafața pământului nu se bucură“.

¹⁾ Amcere, probabil greșelă de tipar, în loc de Mangearca.

Mai departe, el arată că Românii din satele dobrogene sunt veniți din toate părțile locuite de Români, așa încât ei aleătuiau „mai în fieș-ce sat o Dacie în miniatură”, adăugând însă că „trebuie să facem o deosebire însemnată între împoporiamea română statornic așezată în țară, și între acea păstorească, care vine acolo, pentru pășunatul vitelor sale din îngustimile munților Ardealului”; arată, apoi, că acești Români, trăind bine cu Turcii și având deasupra lor numai pe Împăratul, care este totodată și proprietar și căruia îi dau dijmă „din ce se face și când se face”, au ajuns la așa bună-stare, — „cu toate pustiirile urmate în atâtea rânduri în cursul celor 50 de ani trecuți”, — în cât nu numai că n'au dat îndărăt, dar încă „au crescut neîncetat și au adaos fericirea lor materială». Tot ceea ce lipsește Românilor dobrogeni pe atunci era „**pânea sufletească!**” Căci,

„trăind omul bine și îndestulat fiind în nevoile cele trupesti, vine apoi la aceea de se simte și de celelalte nevoi, mai sublimă, pe care de asemenea cată a și le îndestulă. Așa, pretutindeni, Românii din Dobrogea simt nevoia de dascăli, pentru a da învățătură fiilor lor. În câte-va sate am și găsit dascăli, pe cari îi țineau ei, cu cheltuiala lor. Este cutare sat care nu s'a lăsat până n'a furat din Țara Românească un dascăl, pe care îl țin Românii în simul lor, mai bine de cum n'ar fi în sânul lui Abraam.

„Românii acolo românizează pe toate popoarele împreună locuitoare cu dânșii. Toate neamurile celelalte vorbesc limba Românului. Cu Turcii și cu Tatarii eu m'am înțeles în vorbă românește. În biserică, și chiar pe unde sunt Bulgari, popii tot în românește cântă și celesc. Acum de la sate românizarea a străbătut și prin târguri. Așa, în cetatea Silistra, Românii, cari sunt mai pușini la număr, au făcut și pe Bulgar și pe Grec a ascultă în românește rugăciunea și de popă grec. În școala orașului, zidită și ținută cu cheltuiala altor neamuri, dascălul, carele este Bulgar, învață pe tineri în limba română, ca una ce este înțeleasă de toți».

Și după ce adăogă, cu un legitim sentiment de mândrie, că „aceste și alte asemenea fapte sunt o vie dovadă despre desvârlirea la care poate să ajungă Românul nostru, când se află în împrejurări priincioase și este în stare de a lucra din toată inima pentru sine și ai săi”, Ion Ionescu își încheie articolul cu următoarele reflexiuni și deziderate :

„Ce ar lipsi oare Românului din Dobrogea, sau, mai bine zicând, cum ar întrece el pe Românul din Principate, când de acolo ar putea trage ceea ce-i lipsește acolo : *cultura sufletească și dezvoltarea națională!*

„Nevoile Românului din Dobrogea, în privirea morală, fiind dar, până la oare-care grad, tot aceleași cu ale tuturor celor

trăitorî în celelalte provincii române, oare nu trebuie să căutăm să le îndestulăm deopotrivă, ca prin îndestularea aceasta să asigurăm cât mai bine viitorul nostru național?

«La asemenea deșteptare morală și națională mult ar fi de folos călugării adunați în cele două mănăstiri din Dobrogea, iar mai ales cei din mănăstirea dela Cocos, cari, în curs numai de zece ani, au ajuns, prin singure străduințele lor, a da stăpânirii, 7000 de lei pe an, ceea ce reprezintă o exploatare agricolă de mai bine de 100 000 de lei.

«La ce grad de bună stare n'ar ajunge totimea Românilor din Dobrogea, când un așezământ statornic le-ar închezășui dezvoltarea lor mai departe în privirea religioasă și națională, împreună și nedespărțită!»

Sunt, cum se vede, în acest articol, constatări interesante în privința stării materiale a Românilor din Dobrogea de acum 70 de ani, dar mai cu seamă în privința stării lor morale și culturale. Și să nu se creadă că Ion Ionescu-dela-Brad cedează vreunui sentiment de dragoste pentru ai săi, când afirmă că limba românească era, și pe atunci, limba vorbită de toate neamurile împreună locuitoare în Dobrogea; că în românește slujiau prin bisericii preoții greci și în românește își făceau lecțiile dascălii bulgari, pentru a fi înțeleși de toată lumea; și că el însuși în românește s'a înțeles cu Turcii și cu Tătarii în timpul excursiunii sale de trei luni și jumătate pe meleagurile acelea. Las'că fostul elev dela Roville și agronomul recunoscut, care era el, nu s'ar fi lasat influențat, cu una cu două, de sentimente șoviniste, când făcea operă de știință; dar, afară de aceasta, după câțiva ani, la 1861, francezul Lejean face aceeași constatare, arătând că, deși Turcii în general nu învățau bucurios limbi străine, totuși, din cauza relațiilor de tot felul cu unele neamuri creștine din Imperiu, au fost nevoiți să învețe limbile acestora, așa în cât vorbeau grecește în părțile grecești, bulgărește în părțile bulgărești și românește în Dobrogea¹⁾; iar acum în urmă d. dr. George P. Ofiriu, vorbind într'un articol despre cultura românească sub dominația turcă începe cu cuvintele: „Este îndeobște cunoscut că sub dominația turcă limba vorbită de populația creștină din Silistra era limba românească; persoane cari trăesc și astăzi

¹⁾ G. Lejean: «Etnographie de la Turquie d'Europe», 1861, p. 35... «et ce n'est que par suite de relations fréquentes, commerciales ou autres, que ceux (les Turcs) du N. E. parlent le bulgare, ceux du S. E. le grec et ceux de la Dobroudja le roumain».

ne asigura că nu numai localnicii o vorbeau, dar și cei veniți erau așiți de trebuințele vieții să și-o apropie¹⁾. Fenomenul s'a observat de altfel de mult și în Ardeal, unde Sasul vorbește românește nu numai cu Ungurul, dar și cu Sasul din altă cetate, unde se vorbește alt dialect săsesc; și aceasta se datorește, poate, nu atât însușirilor intrinsece ale limbei românești,—mai vocalică și mai lesne de învățat decât cea maghiară, de pildă,—cât mai cu seamă marelui număr de Români din Ardeal, cu cari și Ungurii și Sașii vin în zilnică atingere și cari, printr'un proces firesc și fără nioi o siluire, de-alungul veacurilor, au sfârșit prin a-și impune limba.

Ceeace e de regretat, este că Ion Ionescu-dela-Brad, absorbit de studiile lui agronomice și statistice, cu caracter pur științific, nu ne-a lăsat mai multe informații despre începuturile culturale ale Românilor dobrogeni, despre setea lor de învățatură, despre foamea lor de *pâne sufletească*, despre dascălii *furași* din Țara românească și despre alte lucruri de acest fel, văzute cu ochii lui, căci am fi astăzi mai documentați în această privință, și am avea mai multe cunoștințe și mai multe date precise din prima jumătate a secolului trecut.

În ce privește a doua jumătate de veac, avem informațiuni și date mai numeroase, atât dela Tulcea cât și dela Silistra, cele două centre ale vieții culturale românești, așezate la cele două extremități ale regiunii danărene locuite de Români.

Astfel, din Tulcea, știm că funcționa o școală condusă de dascălul C. Andrian și că guvernatorul „sangiăcului“, albanezul-musulman Ismail Kemal-Bei, (ajuns mai anii trecuți, sub principele de Wied, prim-ministru al Albaniei), nu numai că permisesse liberul învățământ în limba românească peste tot, dar chiar însărcinase pe învățatul călugăr, de origină transilvăneană, Nifon Bălășescu, să organizeze școlile românești ce funcționau de mai de mult în Tulcea, în satele din împrejur și de-alungul Dunărei, și să înființeze astfel de școli în satele în care nu existau.

Știm de asemenea, din Silistra, că înainte de 1870, cu mult mai înainte, funcționa, acolo, o școală românească, ce dăduse serii de absolvenți, și că, sub directiva institutorului Costache Petrescu se organizase un serios început de mișcare culturală și

¹⁾ „Silistra“ an. I No. 13 de Duminică 22 Iunie 1919.

națională, cu tendința de a se înlădi tot mai mult, în sfere tot mai largi, și de a cuprinde, dacă s'ar fi putut, *Dobrogea întreagă*.

Dar, dacă nu putem da amănunte și fapte precise dinainte de 1850, suntem fericiți că un număr de hârtii vechi, rămase de la Costache Petrescu, ce ne-au fost încredințate de d. Dimitrie Alessiu, agronomul-șef al județului Constanța, înrudit cu el prin încuserire, ne pun în situațiunea de a îmulți informațiunile de până acum asupra acestei din urmă mișcări, ce-și avea, în preajma anului 1870, centrul de radieră la Siliștra, cum și de a stabili legături cu epoca de mai înainte, de care ne vorbește Ionescu-dela-Brad.

Aceste informațiuni — și mai ales unele detalii — vor părea multora oțioase; ele, totuși, socotim că nu vor fi lipsite de ori-ce interes, măcar pentru cei puțini cari se ocupă de asemenea chestiuni, mai ales că tocmai aceste lucruri mici sunt semnul marilor silințe și al sacrificiilor ce făceau Românii dobrogeni, sub dominațiunea turcească, ca să-și păstreze limba și legea, cele două atribute esențiale ale naționalității.

Și de oare-ce această modestă mișcare culturală și națională dinainte de anexare e legată de familia Petreștilor, — nu în deajuns de cunoscută, — să începem prin a da câteva note biografice asupra ei, și în special asupra celor doi reprezentanți mai de seamă ai ei pe terenul cultural, — *dascălul Petrică* și *dascălul Costache*, — rămânând să le complectăm, pentru acest din urmă, la sfârșitul studiului de față, cu unele date mai recente, când rolul lui dela Siliștra încetase.

II

„Dascălul Petrică” și „dascălul Costache”.

Intr'un caiet vechiu, cu scoarțe pestrițe, aproape desprinse din legătură, și cu hârtie groasă, rară și verzue, având mirosul particular, de mucegaiu, al cărților de demult, — caiet „*dintru ale dascălului Petre Mihail*”, pe care urmașii Petreștilor îl păstrează cu scumpătate, ca pe un document de familie, „*început cu mila lui Dumnezeu cel sfânt*”, nu se știe când, în prima jumătate a veacului trecut, — și cuprinzând însemnări datate încă din 1843, ni se păstrează câteva note prețioase, care ne dau amănunte

despre o stare de lucruri de acum 80 de ani, amenințată să cadă cu totul pradă uitării cei de veci, ca toate lucrurile omenești pe lumea asta.

Dascălul Petre Mihail, căruia a aparținut caietul și care a făcut în el cele mai multe însemnări, s'a născut, după cum însuși arată, la 1 August 1819 și s'a căsătorit la 8 Ianuarie 1839 cu Niculița lui Mitu Tachici.

De unde va fi fost originar, nu știm. Vedem însă că tatăl său *Mihail*, născut desigur în secolul al XVIII-lea, a murit la 2 Februarie 1844 la *Silistra* și s'a îngropat în curtea bisericii Sf. Gheorghe din cetate; că tot acolo s'a îngropat unchiul său *Panaiot Ciocă*, mort la 19 Aprilie 1845, «joi, în săptămâna luminată» și socru-său *Mitu Tachici*, mort la 13 Noembrie 1846; iar soacră-sa, „*maica Sora*“, răposată la 10 April 1844, cu doi ani și jumătate mai înainte, s'a îngropat în curtea bisericii din *Ostrov*. Ceea ce ne face să credem în temeinicia versiunii că familia *Petreștilor* e originară din *Dobrogea*, — o familie de „*Dicieni*“, cum își spun Românii stabiliți din vechi pe malul drept al Dunărei, spre a se deosebi de *Cojeni* și de *Mocani*, adică de Românii veniți, în urmă, din județele de peste Dunăre și de peste munți.

Indată după căsătorie, greutățile încep să impresoare pe dascălul Petrică. Copiii i se nasc unul după altul (10 în 20 de ani de căsnicie!) și bietul dascăl i a tot însemnat și el, numerotându-i, la pagina 8 a caietului: 1) *Gherghinica*, mi s'a născut la 2 Noembrie 1839, „carea a și murit“; 2) *Ileanca*, la 1 Iunie 1841; 3) *Costache*, la 30 Ianuarie 1843; 4) *Măriuța*, la 26 Iunie 1844; 5) *Despina*, la 13 Martie 1846; 6) *Hristache*, la 5 Martie 1848; 7) *Uța*, la 20 Iulie 1849, „carea a și murit“; 8) *Gheorghe* la 25 Iulie 1851; 9) *Paraschivița*, la 14 Octombrie 1853 (moartă în 1855); și 10) *Simion*, la 1 Septembrie 1856 (în ziua de Sf. Simion Stâlpnicul).

Pe lângă casele în care locuia, dascălul Petrică se vede că mai avea o prăvălie, închiriată pentru cofenea, cu 15 lei pe lună și o viișoară, al cărei rod îl vindea cam în 6 lei vadra. Aceste venituri nu-i puteau însă ajunge, să facă față greutăților, tot mai mari, ale vieții; de aceea el căută noi surse de venituri; — și ce sursă mai indicată și mai sigură pentru un om ca dânsul, decât punerea în valoare a învățaturii câștigate, poate

dela vre-un dascăl al vremii, poate chiar dela tatăl său Mihail I. Căci dascălul Petrică se vede a fi fost om cu cunoștințe multe și serioase pentru vremea lui. Scriea românește, cu chirilice, bine și cursiv; vorbea și scriea grecește, corect; vorbea turcește și se pare că știa și să scrie; vorbea — și probabil scriea — bulgărește. Și dacă aceste cunoștințe nu erau de natură să impresioneze pe contemporani, — căci, mai toți, vorbeau aceleași limbi, unii chiar mai multe, învățându-le empiric, din zilnicul contact, — apoi dascălul Petrică știea și alte multe lucruri, pe care ei le ignorau: Știea toată slujba bisericească în românește și în grecește; știea notele muzicale bizantine și putea cânta după ele; avea, din cetite și din intuiție, noțiuni de stil și putea scrie, cu rost și cu șart, nu numai scrisori prietenilor, ci și «adresuri» celor mai înalte fețe bisericești și politicești: — domnului căpitan Costafor, comandir al punctului Calarași, „marelui Poicovnic și cavalier de ordine împărătești K. Domnul Odobescu“, „Slăvirei sale Niuman-efendi stăpânitorul cetății Silistra“ și chiar „Înălțimei Sale marelui Domn din tot principatul Valahiei, slăvitului Iorgu Bibescu“, având și formulare solemne, copiate în caietul său, ea nu cumva să uite ceva din cerințele protocolare și să greșească; știea să facă actele de notariat cele mai obicinuite: diate, înscrisuri, foi de zestre, — și la nevoie chiar necroloage; știea multe lucruri din literatura bisericească, care, povestite, recitate ori cântate de el, nu se putea să nu miște pe ascultători și să nu le stârnească admirația; știea, apoi, rețete utile, — de pildă: „cum să facă cineva mult magiun pentru glas“, — lucru ce pentru el însuși, din capul locului, ea cântăreț, înfățișă, un interes practic; — iar o nepoată a lui (fata Despinei) ne asigură că știea unde trebuia să sapi puțul, ca să găsești apă, fără greș; — și alte multe cunoștințe ce va mai fi având și de care nu ne-au rămas urme.

Și acestea nu-s numai vorbe. Despre toate ne-au rămas însemnări pe foile octogenarului caet, unde găsim, pe lângă cele mai sus menționate: «*prea-măririi*», în elinică, sfântului Gheorghe, sfintei Maria, sfintei Ana, sfinților Mihail și Gavril, sfântului Ion Botezătorul, celuilalt sfânt Ion, gură-de-aur, sfântului Niculai, celor 12 Apostoli, sfântului Vasile-cel-mare, sfântului Grigorie-teologul, sfântului Anton, sfântului Spiridon, sfântului Dumitru și celor trei-Erarhi; apoi «*pomenirii*», tot în elinică, „pentru Maiestatea Sa Serenisimul și prea Milostivul nostru Impărat Sultan

Abdul-Megid, stăpânitorul nostru“, pentru ca „să-l păzească Dumnezeu ca lumina ochilor“ și „să supue pe toți protivnicii și dușmanii“, cum și „pentru prea virtuosul și mult-Iubitul-de-Dumnezeu Episcopul prea sfintei Episcopii a Evmonei și al nostru Stăpân“ și pentru „prea-sfințitul și de Dumnezeu trimisul *Ieronim*, Mitropolitul prea-sfintei Mitropolii de Dristra, cel mai slăvit stăpânitor al întregii țări de-a lungul Dunărei și al nostru Stăpân și Despot“; după aceea, ca intermezzo, în gr.aca modernă, *Cântecul turturelei*, pe care de sigur dascălul Petrică de multe ori îl va fi cântat, după ce, în prealabil, va fi îngurgitat o oarecare doză de „magiun pentru glas“ și pe care Enăchiță Văcărescu avusese grija să l traducă pe românește, încă din ultimele decenii ale veacului XVIII-lea, în cunoscuta-i „Amărăta turturea“ (dacă totuși nu cumva greul dascălului Petrică nu vă fi „tradus“ el pe marele Vistier și Spătar al Țării-Muntenesti!); până și axiome, în grecește: «Cea mai trebuincioasă învățătură este să te desvești de rele» și proverbe în aceeași limbă, (căci pe cele românești, știi du-le bine pe din afață, nu simțea nevoia să le mai însemneze): „După ce am dobândit stână și vacă, toți mă salută“ (un fel de: „donec eris felix multos numerabis amicos“... al lui Ovidiu)... Era, adică, dascălul Petrică un om învățat la Silistra (cineva ne asigură, după cum a auzit și el dela alții, „mult mai învățat și de cât Mitropolitul“!), cu cunoștințe variate, care nu putea să nu se impue mediului înconjurător și care nu putea să nu se gândească a trage un folos oare-care din această superioritate, pentru a-și ușura traiul lui și a lor lui.

Pe o pagină, nenumărată, din caiet, găsim, într'adevăr, următoarea notiță:

„Anul 1847, Martie întâiu: m'am locmit la școală, ca să învăț copiii carte rumânească“.

Și imediat, în continuare, sumele primite în contul angajamentului:

- 400 lei, din mâna lui kir Petrache;
- 150 » iar din mâna dumnealui, februarie 28. 1848:
- 50 » dela Dimo, pentru școală;
- 30 » dela Stoian Fâncițiu, iar pentru școală;
- 50 » dela kir Petrache, când am fost la București, la 1848
Iunie 12.

Pe pagina din față, altă socoteală, cu scăderi succesive :

2000 lei m'am tocmît să slujesc la școală și la biserică, cu condiție să primesc dela biserică câte lei 60 pe lună și ceilalți să-i primesc dela școală.

720 » am primit dela biserică pe un an ;

1280 » (rămâne).

100 » am primit dela Ivan a lui Kioroglu ;

1180 » rămâne.

100 » am primit dela Tuduraș Mungir.

1080 » (rămâne).

500 » am primit dela kir Bacanu, episcopul bisericii.

508 » (rămâne).

Față de aceste însemnări, din care se vede că dascălul Petrică se tocmise la 1 Martie 1847 să învețe pe copii *carte românească* la școala din Silistra, fără alte indicațiuni lămuritoare, câte-va întrebări se pot pune :

1) *Ce școala era aceea: românească? bulgărească? ori grecească?* — Chestie de fapt, la care nu se poate răspunde fără date pozitive. Naționalitatea celor cari plătesc ar fi un indiciu ; dar kir Petrache, kir Bacanu și Tuduraș Mungira pot fi și români și greci, iar Dimo, Stoian Fâncițiu și Ivan Kioroglu pot fi și români și greci și bulgari. Mai serios ar fi argumentul ce s'ar putea trage din împrejurarea că *dascălul Petrică tratează la 1848, în acelaș timp, cu aceeași autoritate și cu același salar, și pentru școală și pentru biserică* ; căci dacă despre școală poate fi îndoială a cui era, despre biserică, nu e nici o îndoială că era biserica *românească*, cu hramul „Schimbarea la față“ ; de unde ar urmă că și școala era tot *românească*. In tot cazul, ceea ce s'ar putea admite este cel mult că ea era *a tuturor naționalităților creștine din Silistra*, pe care autoritațile turcești le înglobau, cu înțeles religios, în cuvântul *rum*.

2) *Limba românească era limbă de predare în școala dela Silistra, sau simplu obiect de studiu?* — Iar chestie de fapt, pentru a căreia elucidare ar trebui date. Dacă admitem că părinții țineau să-și învețe copiii în limba lor — și ipoteza e admisibilă, — atunci limba românească nu putea fi decât *obiect de studiu*, cel puțin pentru copiii de alte naționalități. Dacă însă ne gândim că e vorba de o școală elementară, unde e greu de presupus că s'ar fi dat copiilor primele noțiuni în mai multe limbi și cu mai multe alfabete de odată, trebuie să deducem că limba românească era

chiar limbă de predare, ca cea mai răspândită și cea mai cunoscută de copii.

3) Există școala din Silistra și înainte de 1847? — Chestiune la care nu putem răspunde, dar care s'ar putea elucidă prin cercetări în localitate. Și dacă, după cum s'ar părea, există, atunci cine învăță mai înainte pe copii carte rumânească? — La această întrebare atât putem răspunde: că dascălul Petrică e primul dascăl român cunoscut, fără a fi exclusă posibilitatea de a fi fost și alt dascăl, ori poate chiar și alți dascăli români, mai vechi, necunoscuți încă.

4) Dascălul Petrică Mihail, care în 1847 și 1848 învăță pe copii carte rumânească în școala de la Silistra, e una și aceeași persoană cu dascălul „bulgar“ pe care Ion Ionescu l-a cunoscut acolo în 1850, și care își făcea lecțiile în românește? — Noi credem că da, și că Ion Ionescu s'a înșelat numai asupra naționalității dascălului Petrică, ceea ce se poate lesne explică, mai ales că dascălul vorbea bine și bulgărește. Un lucru rezultă cert, din toate informațiunile ce avem, și anume: că dascălul Petre Mihail a condus mai târziu, la Silistra, o școală curat românească, unde a învățat pe copii până la moartea lui, și că la el a învățat carte, între alții: răposații Cristache Triandafil, Dumitrache Călinescu, Petre Iosifescu-Droc și d. D. tru Păsculescu, încă în viață¹⁾.

.... Pe scoarța din urmă a caietului, pe care el a însemnat, pe rând, cu mâna sa, moartea tatălui său Mihail, a soacrei sale maica Soră, a unchiului său Panait Ciocă și a socrului său Mitu Tachici, cineva, în continuare, a scris cu creionu', tot în litere chirilice, și altcineva, mai târziu, a îngroșat cu cerneală, următoarele cuvinte: „și el singur, dascălul Petre Mihail, a răposat August 23 anul 1859 și s'a îngropat în curtea bisericii Sf. Gheorghe din cetate“; după care fiul său Costache, la 15 Februarie 1866, cu litere latine, sub semnătură proprie, adaogă în parantez: «în a cărei curte acum este edificată biserica bulgărească Sf. Apostoli».

Dascălul Petrică moare astfel în vârstă numai de 40 de ani, lăsând după el pe soția sa Niculina cu șapte copii nevrâstnici.

* * *

¹⁾ Dr. George Profiriu, articolul citat.

Costache, al treilea lui născut, avea atunci de abia 16 ani și ¹⁾16. Invățase carte la tatăl său și vorbea de-acasă cele patru limbi pe care le vorbea și el. În școli secundare ori superioare nu se știe să fi umblat. La moartea tatălui său se găsea la Ruscuc, unde fusese trimis să învețe croitoria de haine bisericești; iar școala românească din Silistra, întemeiată de dascălul Petrică, a fost condusă, după moartea lui, până în anul 1861, de fiica sa Despina ²⁾).

Crescut în frica lui Dumnezeu și însuflându-i-se de mic copil sentimentul iubirii de neam,—ce caracteriză de altfel toată acea epocă de deșteptare și de renaștere națională,—Costache, (de aci înainte *Petrescu*, după numele de botez al dascălului Petrică), doritor de învățătură cum eră, cetia tot ce-i cădea în mână și, îmbogăindu-și astfel zi cu zi cunoștințele, la doi ani după moartea tatălui său, în 1861 ³⁾, fu în stare să ia conducerea școlii, din mâinile surorii sale Despina. Căci Costache nu eră numai un autodidact ⁴⁾, ci și un om de energie, așa încât șovăitoarea neîncredere a celor 18 ani ee-i avea pe atunci, eră înlăturată de ardoarea adolescentului de a calcă pe urmele tatălui său și de a fi de folos mamei, fraților și „confraților” săi din Silistra și din satele învecinate.

Și ocazia nu i-a lipsit. Pe sora lui Ileana mai mult el a măritat-o, la 17 Ianuarie 1865, după Petre Iosifescu, alias Petre I. Droc, român ardelean din Rășinari, venit de copil la Silistra, văr bun cu d. N. Droc-Barcian, fostul director al liceului din Giurgiu; pe frate său Simion el l-a învățat carte în școala din Silistra, el l-a trimis apoi la București, să-și continue studiile în

¹⁾ Vezi articolul menționat al d-lui *Dr. George Profiriu*.

²⁾ În prefața unui *Abecedar turco-român*, tipărit de el la Ruscuc în 1874 și dedicat «Prea Eminenței Sale Mitropolitului Durostolo-Cervenskii Domnului Domn GRIGORIE», la a căruia «paternă generozitate» s'a văzut nevoit să recurgă, ca să-l poată imprimă, Costache Petrescu însuși ne spune: «Subsemnatul de trei-spre-zece ani profesionând misiunea de institutor la școala română din Silistra», etc., de unde urmează că, el profesă dela 1861. — Vezi articolul d-lui *N. Cartoian*: «Un document privitor la Istoria culturii românești în Dobrogea înainte de anexare», în *Arhiva Dobrogei* vol. II No. 1 pe Ianuarie—Aprilie 1919, p. 72—76.

³⁾ D. *Dr. George Profiriu* ne spune, în articolul citat, că învățase și latinește și franțuzește și mai știa pictura, arhitectura, croitoria și alte meșteșuguri.

liceul sf. Sava, el a intervenit să fie primit ca bursier la Matei Basarab¹⁾; și a făcut și pentru ceilalți ce a putut²⁾.

Pe „confrații“ din Silistra și din satele învecinate de aseminea i-a ajutat, ori când se găseau la necaz și aveau nevoie de intervenția cuiva, cunoscător de limbă și de legi, pe lângă oamenii stăpânirii.

... «De câte ori bietul tata»,—scria Simion Petrescu într-un articol intitulat: *Dristorul nostru* și apărut în *Universul* din București,³⁾—«și în urmă fratele meu mai mare Constantin Petrescu nu erau deșteptați, în mijlocul nopții, din cel mai dulce somn, de persoane care veniau să anunțe că cutare român sau creștin a fost arestat, ducându-se la conac, la pași, ca să-i libereze! Cine susținea procesele lor în fața Cadiului decât ei?»

Ca să poată face față cu cinste rolului său de *pater familias*, ce și-l luase în serios, Costache trebuia să muncească în toate direcțiunile și să câștige cât mai mult. La 1862, — un] an după ce a luat conducerea școlii,—vedem că se tocmește și el, ca și tatăl său, cântăreț la biserică, cu 100 lei pe lună, căci și el învățase doar rânduiala bisericească; ține apoi elevi în gazdă, în casa părintească, unde se pare că avea destul loc; și tot atunci proiectă o asociație cu viitorul său cumnat Petre Iosifescu-Droc pentru alte întreprinderi, căreia însă nu vedem să-i fi dat urmare.

Școala românească din Silistra a fost mai târziu recunoscută și subvenționată de Statul român, în condițiunile în cari au fost recunoscute și subvenționate școala din Turtucaia și cele din Macedonia; el voia totuși să-i asigure și mai bine existența și de aceea, în 1865, concepuse ideea organizării unei Eferii,—un fel de comitet școlar,—care dela 1866 apare ca o instituție deosebită, sub președinția sa de drept.

¹⁾ Înainte chiar de a-și termina studiile, Simion a fost numit maestru de gimnastică la Matei Basarab. La 1884 el a organizat o trupă și a făcut un lung turneu de vre-o zece ani în Europa și America, dând reprezentații la Paris, Berlin, Londra, Madrid, Lisabona, Rouen, Havre, New-York, St. Louis și alte orașe, cu succese de care au vorbit elogios ziarele și revistele epocii. Mai cu seamă fiica sa adoptivă Eugenia (acum d-na Jean Alessiu) s'a distins prin înmădierile corpului de o mare virtuozitate, atrăgând atențiunea vestitului profesor Dr. R. Virchow, care a scris asupra jocului său un lung articol în «Zeitschrift für Ethnologie», Berlin 1891, p. 189—228.

²⁾ Fratele său Hristache s'a înecat în Dunăre la 19 August 1861, în vârstă de 13 ani.

³⁾ No. 4 de sâmbătă 5 Ianuarie 1913.

Școala însă, numai școala, nu era o arenă destul de mare, care să mulțumească ambiția tânărului dascăl întru îndeplinirea „misiunii” sale, — sfinte iluzii ale tinereții! El ia deci contact direct cu «camabilii lui confrați» din Silistra, pe cari îi mișcă și-i zgudue, întinzându-și apoi mereu, tot mai departe, sfera cunoștințelor și prieteniiilor, cu tendința mărturisita de a cuprinde *toată Dobrogea* într'o mare mișcare culturală, pe care el o întrevedea ca o posibilitate indiscutabilă. Și astfel, în 1869, el pune bazele „Societății române pentru cultură și limbă”, pe care în anul următor o organizează definitiv, cu statutele, cu regulamentul, cu registrele și cu sigiliul ei, și pe care el a prezidat-o tot timpul cât a existat.

O altă instituție românească din Silistra, care trebuia scoasă din lăncezire, era Comunitatea bisericească; și Costache Petrescu a știut, într'adevăr, să o stimuleze, făcând apel la spiritul de jertfă al tuturor și punând în valoare o mulțime de energii latente.

De aci încolo viața lui Costache Petrescu se confundă cu însăși viața acestor trei instituțiuni; și din hârtiile rămase dela el, oricât de puține, se poate vedea ce mare activitate școlară, și mai ales extra-școlară, a desfășurat el, până în ajunul anexării Dobrogei la România.

Hârtiile rămase dela Costache Petrescu sunt următoarele:

1) Nouă căiete, făcute de el, din coli de hârtie liniată, îndoite și cusute între ele, din care trei cuprinzând însemnări de tot felul, relative la Școală, la Eforie, la Societate și la Comunitate, iar șase statisticile populației românești din Silistra, Oltina, Cășla, Beilic, Ostrov și Bugeac;

2) Statutele Societății de cultură și limbă și Regulamentul lor, o broșură de 31 de pagini, imprimată la 1871 în tipografia lui C. Petrescu-Conduratu & I. G. Cosrescu din București, calea Mogoșoaei No. 7; cum și o diplomă în alb din cele ce se distribuiau membrilor Societății;

3) O adresă a Primăriei comunei urbane Știrbei (Călărași), în original, și câteva concepte pe hârtii răzlețe.

III

Eforia și școala românească din Silistra

Cea mai veche din aceste hârtii este un caiet din 1865, intitulat: „Registrul sau breviarul de intrare sau primirea epistolelor oficiale ale Institutorelui școalei române Costachi Petrescu și a'le Onor. Eforii a școalei“, în care găsim înregistrate, pe o singură pagină, numai trei adrese:

una, cu No. 1160 din 19 Aprilie 1865, (ajunsă la Silistra după șapte zile, la 26 Aprilie), din partea lui *Andon Adămescu*, directorul „Monitorului Oficial“, prin care i se aduce la cunoștință că Înalțul Guvern român a binevoit a da ordin Imprimeriei Statului ca să-i trimeată pentru școală câte 100 de exemplare din orice carte didactică tipărită acolo;

a doua, cu No. 1201 din 22 Aprilie 1865 (ajunsă la Silistra la 30 Aprilie), din partea aceleiași autorități, comunicându-i-se o listă de felul și numărul cărților ce i se vor trimite și expediindu-i-se tot odată un prim transport din acele cărți, în șase pachete (No. 395—400); și

a treia, cu No. 5279 (ajunsă la Silistra la 7 Maiu 1865), din partea prefecturii județului Ialomița, semnată pentru prefect de *St. Gogălniceanu*, împreună cu restul cărților, în 13 pachete (No. 401—413).

Costache Petrescu era pe atunci în al cincilea an al carierei sale. Eforia școalei, judecând după titulatura registrului, există; iar Statul român, după cum se vede din cuprinsul adreselor, venia în ajutorul ei cu cărți și cu alt material didactic.

Subsidiiile Statului român erau însă neîndestulătoare, ceiace se vede dintr'un alt caiet,—sau „mănunchiu“, cum îi spunea Costache Petrescu,—cel mai interesant din toate,—intitulat: „Memorialul Societății române din Silistra“, în care totuși găsim felurite însemnări privitoare la toate cele trei instituțiuni culturale ce funcționau pe atunci în acel oraș. Afară de taxa de frecvență de 10 lei vechi pe an de elev,—taxă de care cei mai săraci erau scutiți,—bietul dascăl nu se vede să fi avut alte venituri statornice, pe care să fi contat, așa încât Eforia, pentru a putea

face față cheltuelilor, se vedeà nevoie să se adreseze, fie autorităților, fie particularilor, pentru a obține subsidii.

Astfel, la 20 Ianuarie 1871, Eforii se plâng autorității comunale din Călărași, că „sunt foarte triști, că nu pot îndeplini datorile ce intră în sfera misiunii lor“, cerând primarului și consilierilor să le întindă „o mână de ajutor“. La acest apel, primarul C. G. Poenaru-Bordea răspunde Eforilor, cu adresa No. 542 din 28 Februarie 1871, că „Consiliul, în limitele restrânse ale fondurilor sale, a oferit suma de 240 de lei în ajutorul școalei române din Silistra“, adăugând că «în anul viitor speră a fi mai fericit, spre a alocă în bugetul său o sumă suficientă, pentru a satisface zelul de lumină ce au confrății noștri din orașul D-voastră».

Ce mare eveniment a fost la Silistra această donațiune! La 3 Aprilie, Costache Petrescu se și duce la Silistra ca să o încaseze și să o facă venit Eforiei; iar aceasta se grăbește a ruga Ministerul Instrucțiunii să ordone a se publica în „Monitorul Oficial“ o *mulțumire publică* Primăriei comunei Știrbei pentru donațiunea făcută în folosul școalei românești din Silistra, „singurul liman de scăpare al naționalității noastre române din partea dreaptă a bătrânului Danubiu, naufragiată de vânturile sorții și strivită de atâtea elemente străine“.

Dar „generoșii donatori“ erau și pe atunci rari. În tot decursul anului 1871 nu s'au mai făcut alte ofrande, decât o liră otomană (=104 lei) din partea lipscanului Enache Dimitriu din București și alta de doi napoleoni (=182 lei) din partea lui Ion Dragomirescu („Memorial“, pag. 22). Așa în cât bietul dascăl nu știà cum să mai înoade cele două capete ale aței cu aceste venituri, cari, la 16 Ianuarie 1871, atingeau cifra de 778 de lei... *vechi!*

La 5 Aprilie 1871, Eforia se adresează iar Ministerului cu rugămintea să-i trimeată gratis 200 de exemplare de Abecedar, 200 de Caligrafie, 100 de Aritmetică pentru clasa a III-a și a IV-a, cum și un rând de hărți geografice și câte 50 de coale matricole pentru fiecare clasă; iar la începutul lui Octombrie, I. M. Riureanu, directorul liceului Matei Basarab, dăruiește școalei din Silistra 60 de exemplare din scrierile sale: 20 din „Istorie pentru copii“, 20 din „Datoriile copiilor către părinți“ și 20 din „Cele două surori, sau Frumoasa și Urâta“.

* * *

Intr'un caiet de 6 foi ni s'a păstrat catalogul școalei primare din Silistra pe anii 1869—1870.

Cupertă albastră, a caietului, pe lângă titulatura de: „Listă de numărul elevilor înregistrați la școala română din Silistra în anul școlar 1869—1870, începută la 18 August 1869“ și pe lângă adnotația, semnată de institutorele „C. Petrescu“, că „această listă servește și pe anul 1870—71“, mai poartă și pecetea Eforiei, de mărimea unei plăse de 2 lei, având gravate împrejur, între două stele, paralel cu circumferența, sus, cuvintele: «Eforia școalei române», jos, suprapuse: «1866» și «Silistria», iar în mijloc o cumpănă în echilibru și între platanele ei un ochiu, din care pleacă, ca dintr'un focar, raze în toate direcțiunile, spre periferie,—ceiace însemnă: *lumină și dreptate*.

Catalogul începe pe paginile 2 și 3, arătând pe tot spațiul lor, în rubricile deosebite: «No. de ordine», «familia și numele elevului», «data nașterii, anul, luna și ziua», «data venirii la școală, anul, luna și ziua», «clasa», «națiunea elevului și locul natal», «profesiunea părinților», «numele și connumele corespondentului» și «diferite observații».

Elevii înscriși în anul 1869—70 sunt în număr de 41, dintre cari 34 băieți și 7 fete și nu sunt trecuți în catalog nici în ordine alfabetică, nici după clasele în care frecventau, ci cu totul întâmplător, probabil după cum veniau să se înscrie.

Dăm aci numele lor, cu indicațiunea „numărului de ordine“ (în cifre arabe) și „clasei“ din care făceau parte (în cifre latine) și cu lămurirea că pentru patru elevi aceeași ultimă indicațiune lipsește:

No. de ordine	Numele elevilor	CLASA	No. de ordine	Numele elevilor	CLASA
1	Totescu Marina	I	9	Stoicescu Nicolai	II
2	Petrescu Simion	absol.	10	Sterescu Nicolai	II
3	Anghelușescu Demosten	II	11	Elefterescu Petre	II
4	Dimitrescu Petre	II	12	Călinescu Aristotel	II
5	Popescu Dimitrie	II	13	Altmann Ludwig	II
6	Popescu Ivanea	II	14	Iliescu Gheorghe	II
7	Nedelcescu Costache	II	15	Dimitrescu Maricuța	II
8	Ivănescu Costache	II	16	Dimitrescu Petre	II

No. de ordine	Numele elevilor	CLASA	No. de ordine	Numele elevilor	CLASA
17	Mateescu Teodor	II	30	Chițescu Gheorghe	I
18	Atanasescu Pericle	II	31	Gheorghescu Apostol	I
19	C-tinescu Alexandrina	II	32	Boicescu Domnița	II
20	Nuțescu Iancu	II	33	Antonescu Petre	III
21	Grigorescu Demostene	II	34	Antonescu Daniil	III
22	Popescu Teodor	II	35	Antonescu Atanase	II
23	Popescu Dobre	II	36	Mardirosian Cheorc	II
24	Dumitrescu Ion	II	37	Popescu Zaharia	III
25	Elefterescu Sultani	II	38	Nae Mitescu	I
26	Ivănescu Gheorghe	II	39	Marinescu Costache	II
27	Avrămescu Grigore	—	40	Atanasescu Efimia	I
28	Atanasescu Gheorghe	—	41	Stănescu Marin	—
29	Ivănescu Donciu	—			

Toți acești elevi au urmat regulat cursurile, afară de unul (Stoicescu Neculai din Cocargea, care s'a reîntors acasă, după cum se spune la rubrica «observațiilor») și numai unul a absolvit cursul primar (Simion Petrescu, fratele dascălului Costache, „fiu de profesor“, după cum se spune la rubrica „profesiunea părinților“).

Din indicațiunile dela rubrica „naționalității“ putem preciza că, din cei 41 de elevi, 2 erau Bu'gari (Totescu Marina și Ivănescu Costache), 1 German (Altmann Ludwig), 1 Grec (Elefterescu Sultani) și 1 Armean (Mardirosian Cheorc), iar restul de 36 Români.

După „locul natal“: 35 erau din Silistra, 2 din Vaidomir, 1 din Ostrov, 1 din Cocargea, 1 din Călărași și 1 din Transilvania.

În sfârșit, dintr'o *Notă* dela finea catalogului vedem că numărul elevilor și elevelor ar fi fost de 126, dar n'au fost toți primiți și trecuți în registru, „pentru că n'au plătit legiuita taxă de 10 lei pe an, pentru diferite spese mici“.

* * *

În anul următor (1870—71) școala a fost frecventată de un număr de 80 de elevi și eleve, adică de un număr îndoit de mare decât cel din anul precedent.

Catalogul acestui an e mai cu îngrijire ținut. El are aceleași rubrice, și ordinea înscrierii e tot cea întâmplătoare, a prezentării.

Iată numele elevilor din acest an, cu aceleași indicațiuni: a „numărului de ordine“ și „clasei“ din care făceau parte:

No. de ordine	Numele și Pronumele	CLASA	No. de ordine	Numele și Pronumele	CLASA
1	Elefterescu Petre	III	41	Anghelușescu Demosten	II
2	Marinescu Petre	III	42	Dimitrescu Costache	IV
3	Atanasescu Efimia	I	43	Săndescu Slave	I
4	Beniamescu Iancu	I	44	Săndescu Enciu	I
5	Atanasescu Pericle	II	45	Zahariescu Gheorghe	III
6	Popescu Dimitrie	III	46	Petrescu Ion	I
7	Chișescu Gheorghe	II	47	Pravatieșcu Gheorghe	I
8	Iliescu Gheorghe	II	48	Dafcescu Nicolai	III
9	Ionescu Costache	IV	49	Mărculescu Elefterie	I
10	Dimitrescu Petre	I	50	Atanasescu Alexandru	I
11	Vicescu Stoian	III	51	Gheorghescu Cristache	I
12	Ionescu Gheorghe	II	52	Gheorghescu Nicolai	IV
13	Ionescu Donciu	II	53	Vasilescu Dumitru	IV
14	Popescu Zaharia	III	54	Ionescu Ștefan	I
15	Dimitrescu Maria	I	55	Ionescu Dumitru	I
16	Sterescu Nicolai	IV	56	Grigorescu Evangheli	I
17	Niculaescu Gherghina	II	57	Nedelcescu Malagmatina	I
18	Mateescu Teodor	IV	58	Păsculescu Despina	I
19	Nedelcescu Costache	III	59	Culescu Gherghina	I
20	Jeculescu Nicolai	I	60	Ionescu Iordan	I
21	Iliescu Caliope	I	61	Dimitrescu Ivanciu	I
22	Marinescu Anghel	I	62	Chirișescu Costache	III
23	Săvulescu Veneția	I	63	Panaiteșcu Gheorghe	I
24	Călinescu Aristotel	III	64	Săndescu Gheorghe	I
25	Stoenescu Elefterie	II	65	Georgescu Nicolai	I
26	Grigorescu Demostene	II	66	Mărculescu Gheorghe	I
27	Popescu Petcu	IV	67	Mărculescu Ilie	I
28	Mărgăritescu Enache	I	68	Constantinescu Anastase	I
29	Gheorghescu Constantin	I	69	Stoenescu Mantu	I
30	Altmann Ludwig	III	70	Mihailescu Ion	I
31	Mănescu Pandele	I	71	Popescu Teodor	IV
32	Ionescu Grigore	I	72	Popescu Dobre	III
33	Vlădescu Anghel	II	73	Georgescu Teodor	I
34	Antonescu Petre	IV	74	Florescu Petre	I
35	Antonescu Daniil	III	75	Lăzărescu Marin	II
36	Antonescu Tănase	II	76	Leibu Ișic	I
37	Dimitrescu Teodor	IV	77	Ionescu Ion	I
38	Stoenescu Toma	I	78	Ionescu Teodor	I
39	Atanasescu Gheorghe	I	79	Ionescu Ilie	I
40	Atanasescu Zamfira	I	80	Constantinescu Teodor	III

Dacă apropiem între ele cataloagele celor doi ani, vedem că din cei 40 de elevi cari au frecventat în 1869—70, unul a absolvit cursul primar, 12 au fost promovați în clasele următoare, 11 au rămas repetenți și 16 n'au mai urmat școala.

În catalogul anului 1870—71 figurau deci numai 23 de elevi din anul precedent, promovați ori repetenți; restul de 57 erau noi veniți. Ei n'au fost însă toți înscrși în clasa I-a, cum s'ar putea crede, ci unii au fost admiși în a II-a, alții în a III-a, alții chiar în a IV-a de-a dreptul—ceea ce dovedește că mai învățaseră și în alte școli. Din acest punct de vedere populațiunea școlii primare din Silistra din anul 1870—71 se înfățișează astfel:

Clasa I: 44 elevi: 4 repetenți și 40 înscrși din nou;

Clasa II: 13 elevi: 1 promovat, 4 repetenți și 8 înscrși din nou.

Clasa III: 14 elevi: 7 promovați, 2 repetenți și 5 înscrși din nou.

Clasa IV: 9 elevi: 2 promovați și 7 înscrși din nou.

După naționalitate, elevii din ultimul an erau: 1 German (Altman Ludwig, fiul agentului de vapoare), 1 Bulgar (Popescu Petcu, fiul popei din Vaidomir), 1 „Arnăuțean“ (Dimitrescu Ivaneiu), 2 Evrei (Beniamescu Iancu, cum se vede, „româșizat“ și Leibu Ițic, fiul cârciumăresei Rifca Ițic, cum se vede, „neromâșizabil“), iar restul de 63 Români.

După locul de naștere, ei erau: 65 din Silistra 6 din Oltina, 3 din Vaidomir, 2 din Ostrov, 2 din Cranova, 1 din Bugeac, 1 din Satu-Nou și 1 din Galați.

După profesiunea părinților, numai 3 în 1869—70 și numai 9 în 1870—81 erau *plugari*; restul: *preoți*, *dascăli*, *negustori* și *meseriași*,—(cârciumari, băcani, brașoveni, lipscani, brutari, cismari, croitori, blănari, ferari, ciurari, boiangii, căruțași, lumânărari, abagii, pietraci, cărăuși, cașavalgii, etc.),—toți orășeni.

Observăm, în sfârșit, că și în anul 1870—71, după o mențiune a institutorului Petrescu, ar fi urmat să fie înscrși 106, dar că parte din ei n'au plătit „legiuita“ taxă de 10 lei pe an, pentru întâmpinarea micilor spese, și n'au fost admiși, afară de 9, cari din catalog se constată că au fost scutiți.

IV

Societatea română de cultură și limbă

La 12 Octombrie 1870 s'au pus bazele unei noi instituțiuni culturale: „Societatea română de cultură și limbă din Silistra“.

Scopul ei, definit de art. II din statute, era următorul :

A propaga, prin toate mijloacele putincioase, între Români din aceste părți *învățătura limbii materne (româna)*, a ajuta *Comunitatea română și Eforia școalelor române de aici în afacerile și misiunea lor* ;

A conlucra la *dezvoltarea educațiunii naționale și a apărării privilegiile ei* :

protejând școalele urbane și rurale *din toată Dobrogea și stăruind a înființa și o școală de fete în orașul Silistra* ;

cerând și activând prin stăruințele sale *înmulțirea și îmbunătățirea școalelor* ;

stăruind din toate puterile pentru exacta punere în lucrare a *donățiunilor făcute în favoarea învățaturii publice* ;

apărând drepturile legitime ale corpului învățătoresc, prin toate mijloacele legale ;

ajutând pe junii școlari români lipsiți de mijloace de aci și din Dobrogea ;

stăruind a susține o școală cu patru clase primare pentru *juni sau adulți, în orele de noapte iarna și în zilele de sărbătoare vara și a completa biblioteca școlii pentru folosul național*, etc.

Chiar fără a mai socoti acel „etc.” cu care această enumerare se încheie, trebuie să recunoaștem că „Societatea” își propunea un mare program de muncă, pentru a căruia aducere la îndeplinire ar fi trebuit să aibă însemnate mijloace materiale și o nestingherită libertate de acțiune.

Puteau fi membri toți Români cari manifestau această dorință prin o cerere adresată președintelui, iar acesta putea să-i admită imediat, rămânând ca comitetul să le deearnă mai târziu diplomele cuvenite (art. IV). Persoanele condamnate și nereabilitate pentru deliacte ordinare și infamante, cum și membrii corpului didactic pe drept îndepărtați din posturile lor, pentru cauză de moralitate, nu erau primiți (art. V). Persoanele care, fiind admise, cădeau ulterior în culpă pentru vre-o conspirație politică și membrii cari nu-și platiau la timp cotizațiile ori perdeau calitatea de Român, se excludeau din Societate (art. VI). Societatea ținea adunări generale odată pe an și comitetul odată pe lună vara și odată pe săptămână iarna, afară de ședințele extraordinare, ce se puteau ținea de câte ori se simțea nevoie (art. VII). Ea avea să se declare definitiv constituită de îndată ce statutele aveau să fie semnate de 20 de membri (art. VIII). Comitetul societății se compunea din un președinte, un vice-președinte, un casier și trei secretari, (art. IV). Fondurile se alcătuiau din cotizațiunile membrilor de un leu pe lună, din cotizațiunile de un leu odată pentru tot-

deună, la primirea diplomei, pentru acoperirea cheltuelilor tiparului, și din darurile, subvențiunile și donațiunile ce i s'ar face (art. XIII—XVI). Pentru înlesnirea membrilor din țările române, s'a dispus ca ei să-și poată plăti cotizațiunile și să poată încredința donațiunile unor delegațiuni, compuse din câte trei membri, cu reședința în capitalele tuturor județelor (art. XVI).

Regulamentul avea 74 de articole.

Membrii primului comitet au fost: Președinte: *C. Petrescu*; Vice-președinte: *Părintele Chr. Zaharia*; Casier: *C. Săulescu*; Secretari: *P. I. Droc*, *N. Petrescu* și *S. Teodorescu*; iar membrii fondatori, adică membrii aderenți înainte de imprimarea statutelor,—în ordinea în care sunt trecuți în ele,—următoarele persoane:

1	Constantin Petrescu	20	Nicolai Stefan
2	Constantin Săulescu	21	Voicu Ilescu
3	Petre Săulescu	22	Manole Chițescu
4	Nicolai Petrescu	23	Pr. Teodor din Vaidomir
5	Stoian Teodorescu	24	Mihalache Ilescu
6	P. I. Droc	25	Chiriță Teodorescu
7	Ilie Gheorghescu	26	Ivanciu Teodorescu
8	Costache Nicolaescu	27	Dimitrache Anghel
9	Dimitrie Păsculescu	28	Anton Teodorescu
10	Dimitrie Călinescu	29	Gheorghe Nicolaescu
11	Nicolai Iordănescu	30	Christache Triandafil
12	Sava Răducănescu	31	Pr. Gheorghe din Ostrov
13	Apostol Gheorghescu	32	Nuțu Stan
14	Nicolai Eustașescu	33	Petre Petrescu
15	Păr. Chr. Zaharia	34	D. Chirescu din Rasovata
16	Gheorghe Pavlescu	35	Ivanciu Vicescu
17	Nicolai Călinescu	36	G. N. Neamțu
18	Enciu Călinescu	37	C. Petrescu-Conduratu
19	Tănase Triandafil		din București

Societatea își avea sigiliul ei deosebit, de forma și mărimea celui al Eforiei, purtând, conform art. 72 din Regulament, pe lângă titlu „marca imaginii lui Romulu și Remu”, — în trecut fie zis, slab executată.

* *

Ni s'a păstrat, cum semnalăm mai sus, și un exemplar din diplomele ce se dădeau membrilor admiși ai Societății. Diploma, tipărită pe o coală în mărime de 56×40, (din care desenul, împreună cu chenarul, ocupă 46×35), poartă sus deviza „Lumină-Progres”, scrisă pe razele unui soare ce mijeste de după un nor

întunecos; imediat după aceea titulatura Societății, într'o banderolă artistic desfășurată pe un fond gălbui; în colțul din stânga, emblema Societății, cât se poate de corect desenată: lupoaica, tolănită, în stare de repaos, cei doi copilași lângă ea: unul sugând, inconștient, altul cu mâna stângă pe botul ei, privind-o nepăsător, aproape afectuos, peste umăr, și în fund, dintre niște copaci, un cioban surprins și oarecum speriat de spectacolul neașteptat ce i se înfățișă; în sfârșit, jos, pe fond alb, mențiunea că „în ședința dela . . . domnul . . . a fost numit membru . . . al Societății” și loc pentru semnăturile membrilor comitetului și pentru No. diplomei.

„Memorialul Societății” ne dă oarecare lămuriri în privința activității sale. El e scris în întregime de mâna președintelui Costache Petrescu (de unde se vede de ce puțin folos îi erau cei trei secretari), și nu e primul «Memorial»: În frunte, pe cupertă, stă scris, într'adevăr, «No. 2»; ceva mai jos, după titulatură, se lămurește că e «urmărire după Memorialul No. 1» și la sfârșitul ultimei pagini (a 28-a) într'o notă, iscălită de președintele C. Petrescu, se adaogă că „Memorialul Societății urmează la mănunchiul făcut sub No. 3, început la 11 Noembrie 1871”. Ne lipsește, adecă, și începutul și continuarea și sfârșitul „Memorialului”; iar în „mănunchiul” No. 2, ce-l avem dinainte, ni s'au păstrat, pe cele 28 de pagini scrise, 97 de însemnări, de la No. de ordine 28 din 15 Ianuarie (ceeace însemnează că în „mănunchiul” No. 1 erau 27 de înregistrări), până la No. 125; din seara zilei de 11 Noembrie 1871, de unde înregistrările trec în „mănunchiul” No. 3.

«Memorialul Societății» nu e, drept vorbind, numai al Societății, ci și al Eforiei și al Comunității, de oarece, cum am mai spus-o, găsim în el înregistrate și corespondența și hotărârile acestor instituții.

Cu privire la „Societate” găsim, că la 16 Ianuarie 1871 ea avea un activ de 568 de lei vechi, după deducerea cheltuelii de 210 lei și 10 parale. Cât despre pasivul ei,—sau mai bine zis, datoria ei „flotantă”, — se dau lămuriri în ședința dela 31 Martie 1871:

...«Membrii prezenți fiind în număr de 18, ședința se declară deschisă. Președintele, sunând clopoțelul, dă seama voiajului său la București pentru tipărirea statutelor, diplomelor, sigiliilor, biletelor de cununie și alte spese, adică :

«Imprimarea a 1000 exemplare statute . . .	lei 728.—
«Imprimarea sigiliilor (două)	„ 136. $\frac{1}{2}$
«Imprimarea diplomelor, 500 exemplare . . .	„ 318. $\frac{1}{2}$
«Imprimarea a 1000 bilete de cununie . . .	„ 182.—
«Spesele voiajului	„ 318.—
«In total	„ 1683.—»

O situație, de sigur, nu înfloritoare, dar care s'a mai ameliorat în urmă, fiind dat că aceste cheltueți se făceau odată pentru mai multă vreme.

Dintre persoanele cu care Societatea stătea în corespondență cităm pe V. A. Ureche, I. M. Riureanu, căpitan Dimitrescu, I. Minculescu și Ion Dimitrescu, din București; pe C. G. Poenaru-Bordea, G. I. Periețeanu, forgu Ionescu, Dumitru Manole și Alexe Vineș din Ialomița; pe N. Droc-Barcian și Enache Zamfir din Giurgiu; pe Dumitru Rădulescu, magistrat și C. Petrescu, inspector școlar al județelor Ialomița, Brăila și Râmnic, din Brăila; pe Gheorghe Mihăilescu profesor la școala comercială din Galați și pe Diamandi I. Manole din Brașov, care, — rugat să facă adesiuni printre „confrății transilvani“ — răspunde că va aduce el însuși, în primăvara viitoare, rezultatul, la Silistra. Iar printre primii membri aderenți vom menționa pe Dimitrie Cyrescu (sic) „institutorul român din Rasovata“¹⁾ care figurează și în statute cu numele corect de Dimitrie Chirescu, tatăl d-lui avocat N. D. Chirescu din Constanța, preoțit mai târziu la parohia Cernavodei, în comuna pe care fiul său avea s'o administreze, ca primar, după 45 de ani²⁾

¹⁾ Intălnim „Rasovata“, cu terminațiunea bulgărească *ta*, odată în statutele „Societății“ și de vre-o două ori în manuscrisele rămase de la Petrescu (alternând cu *Rasova*); de asemenea în harta lui Ionescu dela Brad. *Rasova* însă a fost totdeauna sat curat românesc și Românii nu i-au spus niciodată altfel decât „Rasova“ sau „Rașova“ (cuvânt vădit înrudit cu „Rușava“ (Orșova) cu înțelesul arhale de «Roșia»), iar une ori și „Răsânata“, formă ce o găsim în articolul d-lui D. Nițescu, institutor din Tulcea în articolul «Dobrogea în ajunul anexării», din «Dunărea de jos», Galați, No. 12 din August 1909, p. 13: «Într'o zi aud pe mama zicând tatei: Niță, un băet avem. Să-l dăm la școală la Răsânata (Rasova) ori la Cernavoda (Cernavoda), să învețe și el ceva, măcar cum să se roage lui Dumnezeu».

²⁾ Despre părintele Chirescu din Cernavoda tot d. D. Nițescu ne

Comunitatea română din Silistra

Tradițiunile noastre bisericești în Dobrogea, și în special în Silistra, au o vechime destul de mare. Amintim numai faptul că Mitropolia din Silistra a fost zidită de Grigore Ghica I, care a domnit în Muntenia între anii 1672 și 1674. Aceasta se vede din hrisovul lui Alexandru Ipsilanti, Domnul Țării Românești, din 21 Martie 1777 :

...«Socotim Domnia mea și pentru sfânta și dumnezeiasca Mitropolie din cetatea Dârstorului de pe Dunăre, la care se cinstele și se prăsnuește hramul cinstului cap al sfântului slăvitului proroc înainte mergătorului și botezătorului Ion, fiindcă această sfântă Mitropolie a fost zidită și înălțată de răposatul Ghica Grigorie Vodă cel dintâiu (1672 - 1674), după putința vremurilor de atunci»¹⁾.

Despre acest Grigore Ghica Voevod cronicarul Ion Neulce ne spune că era om „harnic și tare și sumeș și gata la răspuns și la toate socotelile“. Dar ce vremuri grozave vremurile lui ! Vremurile evocate, cu atâta putere, de Sienkewicz în vestita lui trilogie, când impulsivul „Mehmet, Împăratul turcesc s'a sculat singur cu sine“, — cum ne spune Nicolai Costin, — „cu toate puterile sale, cu mari oști turcești, și Tătarii cu Han cu tot, și au purces cu toată greimea în țara țărășească, trecând prin Moldova, asupra Kamenitei“, și când, cu toate acestea, Grigorie Ghica, — silit să ia și el parte la expediție, — găsește timp să zidească Mitropolia din Dârstor, după cum contemporanul său Duca-Vodă al Moldovei, care și-a pierdut atunci și tronul fără nici o vină și n'a lipsit mult să-și piardă și capul, găsește de asemenea timp să zidiască mănăstirea Cetățuia de lângă Iași, — vizitată și de teribilul Sultan, — deși țara îi era sleită de oștile turcești, jefuită și robită de hordele tătarăști și bântuită de podgheazurile leșești.

Mitropolia dela Silistra, a fost apoi restaurată, după aproape

spune în articolul citat mai sus (p. 18) că «a făcut fapte frumoase românești» și că «în timpul războiului, pentru patriotismul său și dragostea de neam și pentru că îndrăsnise a-și face datoria de păstor în acele timpuri prea tulburi, apărându-și credincioșii de nedreptățile ce se comiteau, era cât p'aci, nici mai mult, nici mai puțin, să fie pus de Turci în gura tunului, abia scăpând, ca prin minune, pe o corabie din port, sub pavilion străin».

¹⁾ G. Popa-Lisseanu : «Incercare de monografie asupra cetății Drăstorului-Silistra», București, 1913, p. 223—225.

80 de ani, de Grigore Ghica al II-lea (1748—1752) și în sfârșit înzestrată de Alexandru Ipsilanti, care, prin același hrisov din 21 Martie 1777, daruește și bisericilor din Babadag și Boazchioi (Cernavoda), amândouă din eparhia Mitropoliei Dârstorului, câte 25 de taieri de fiecare, plătibili la sf. Gheorghe și la sf. Dimitrie, — „ca să-și cumpere tămâie, untdelemn și făclii de ceară”, — ceea ce dovedește continua preocupare a voevozilor noștri de soarta Românilor dobrogeni și în deosebi de așezămintele lor religioase.

Acelaș gând a preocupat și pe unii particulari, buni creștini și buni Români, mai cu dare de mână. Astfel, biserica din Babadag a fost zidită în 1828 și rezidită în 1856 de Români ¹⁾; un român transilvănean, ieromonachul Vizarion, a zidit mănăstirea Cocos, în 1843, și un alt român transilvănean, Niculai Hagi Ghiță, originar din Poiana Sibiului, de lângă Săliște, a rezidit-o și a înzestrat-o cu toată averea lui, consistând din 15.000 de galbeni, 500 de oi și 15 cai, după cum arată inscripția din 1852 ²⁾.... Și mai în toate satele, cum din bătrâni se pomenește, Românii dobrogeni își aveau, dacă nu bisericii, cel puțin modeste case de rugăciune și preoții lor.

Cu asemenea tradițiuni nu e nimic de mirare ca Mitropolitul Grigorie „al Durostolo-Cervenskii”, care păstoria la Silistra în 1874, și cu al cărui ajutor Costache Petrescu și-a putut tipări *Abecedarul turco-român*, să fi fost de origină român transilvănean, — cum a fost informat d. N. Cartoian de către d. N. Droc-Barcian, mai ales că d. N. Droc-Barcian e în măsură să știe bine lucrurile de pe atunci, din Silistra ³⁾ — și să fi ridicat la demnitatea de protopop pe părintele Chr. Zaharia, președintele Comunității și vice-președintele Societății române de acolo.

* * *

Orice comunitate religioasă, prin însăși natura alcătuirii sale și scopul ce urmărește, se ocupă de lucruri mărunte, pre-

¹⁾ C. Teodorescu: «Din trecutul Dobrogei», 1897, p. 16—17.

²⁾ *Arhimandritul Roman. Sorescu*: «Mănăstirile dobrogene», București, 1914, p. 20.

³⁾ Se pare că după *Ieronim* cel din «pomenirile» dascălului Petrică, în scaunul Mitropoliei dela Silistra a urmat un alt grec *Dionisie*, amintit de dr. G. Profiriu, și apoi românul *Grigorie*.

cum : fixarea cotizațiunilor datorite de enoriași,—adică „aruncul“ pentru întâmpinarea cheltuielilor,—regulata lor încasare, plata lefurilor personalului bisericesc angajat de ea, cumpărarea celor necesare oficierei serviciului divin, reparațiunea localului bisericii, când se simte nevoie, etc. și rare-ori, în caz de contestațiuni litigioase, reprezentarea ei în justiție, prin anume împuterniciți. De aceea *existența Comunității* interesează mai mult decât însăși activitatea ei; și în ce privește Dobrogea, e neîndoelnic că asemenea comunități, legate de însăși viața sufletească a popoului, funcționau, mai mult sau mai puțin organizate, în toate centrele și în toate satele unde erau biserici sau case de rugăciuni românești.

Comunitatea românească din Silistra își avea regulamentul ei, sigiliul ei deosebit și un registru special, în care se treceau diferitele ei operațiuni și hotărâri. Ele nu ni s'au păstrat. Din „Memorial“ vedem însă că *registru* Comunității în anul 1871 a costat 14 lei vechi; că în acelaș an, la 13 Aprilie, s'au cheltuit 22 de lei cu o petiție către Mintesarif, pe care s'a aplicat numai *sigiliul* Comunității, dar care nu știm ce cuprindea; și că membrii erau lăcuți atenți une-ori, că sunt dator să se conforme *Regulamentului*.

Pentru seara zilei de 8 Maiu 1871, Costache Petrescu a convocat adunarea membrilor „Societății“, „Eforiei“ și „Comunității“ în ședință *generală*, având a discuta și a lua hotărâri în privința următoarelor chestiuni :

- «1. Darea de seamă a casei generale;
- «2. Regularea plății cotizațiunilor;
- «3. Alegerea a 6 membri din Comunitate pentru consiliul Mitropoliei și regulatele sedințe ale lor;
- «4. Chestiunea bisericii noastre; și
- «5. O amintire generală a lucrărilor naționale române, după cum trebuie să se refere, având în vedere sarcinile ce-și impune fiecare din aceste trei instituțiuni române față cu lumea; și necesitatea unei excursiuni prin comune“.

S'au prezentat numai : 14 membri ai Societății, 7 ai Eforiei și 6 ai Comunității. Deși președintele regretă că nu s'au adunat mai mulți membri, el totuși găsi necesar să facă darea de seamă dela punctul 5 al ordinei de zi; să procedă la alegerea celor șase membri ai Comunității în consiliul mitropolitan, alegându-se (probabil cei 6 prezenți) : Ilie Mitache, Anton Teodorescu, Neculai Ștefan, Neculai Iani, Ivanciu Teodorescu și Mi-

tică Ōpreșcu și să numiască pe părintele Chr. Zaharia, președintele Comunității, și în funcțiunea de casier. Tot atunci s'a hotărât ca „membrii consiliului Mitropoliei să se adune la Mitropolie în ședințe regulate, Joi seara, pe la orele 12—2, și în toate Duminicile, după eșirea din biserică“.

Pentru ziua de 12 August 1871, Costache Petrescu a convocat o nouă adunare generală a membrilor Societății, Eforiei și Comunității. La această ședință au răspuns 20 de membri.

«G. N. Neamțu ia cuvântul și interpelează urgența chestiunii bisericii; se adresează la președintele Comunității, obiectându-l că nu-și îndeplinește datoriile, cum nici membrii Comunității, căci nu se adună regulat în ședințe, după regulament.

«Președintele C. Petrescu face aceiași observațiune și adunarea decide a se mai face o petițiune și a se duce Caimacamului, cerându-i-se rezultatul chestiunii bisericii Românilor (*«Schimbarea la față»*) din Silistra.

E regretabil că nu ni s'a păs-rat nici o însemnare care să ne lămuriască: în ce consistă acea „chestiune a bisericii Românilor din Silistra“? Găsim numai că după două zile, la 14 August, petițiunea eră redactată, că i s'a aplicat numai sigiliul Comunității și că s'a înmănat Caimacamului de către o delegațiune compusă din C. Petrescu, D. Stătescu, I. Teodorescu, Ant. Teodorescu și Gr. Pavelescu, în frunte cu părintele Chr. Zaharia, președintele Comunității. Intervenția însă a fost infructuoasă, de oarece „Caimacamul respinge petiția și dă o copie după ordinul Miutesarifului din Rusciuc în privința judecării bisericii“. Și tot ce mai știm în această privință este că cu petiția s'au cheltuit 13 $\frac{1}{2}$ lei, că s'au mai dat 12 la Casieria generală și că la 11 Septembrie Comunitatea a primit dela Căimăcămia Silistrei, sub No. 410, „mazbataua“ adresată Miutesariflicului din Rusciuc, cu care trimisese acolo pe C. Petrescu și Ant. Teodorescu cu procura Comunității No. 86; dar despre obiectul litigiului Comunității—cu cine îl va fi avut—și pe care se vede că ea l-a pierdut, tot nimic nu știm.

O ședință importantă a Comunității a fost și acea din 5 Octombrie 1871, la care s'au luat oarecare măsuri pentru sporirea fondurilor ei.

«Comunitatea română din Silistra»,—spune *Memorialul*,—adunându-se în ședință, la școală, a deliberat a se trimite în revizie prin comunele din acest județ pe părintele Sachelarie Anghel din Oltina și Dimitrie Stătescu, institutorul clasei I-a și a

El-a din Silistra. Pe lângă revizorat, numiții vor strânge ajutoare prin *pantahuza* Comunității No. 122 pentru Comunitate. S'a mai făcut o tarifă în care se arată taxa fiecărui obiect și care s'a trimis la fiecare comună.

Pentru a se putea justifica, la nevoie, că e îndreptățit a face revizii prin comune, Comunitatea a dat la mâna părintelui Anghel Sachelarie un certificat, în care se precizează caracterul acestei însărcinări și limitele ei, în cuprinderea următoare :

«Comunitatea română din Silistra, în ședința dela 8 Octombrie an. 1871, numește pe cuvioșia sa părintele Anghel Sachelarie ca revizor al comunelor române din județul Silistra. Cuvioșia lui va avea dreptul de a face revizie numai când Comunitatea îi va ordona și când neapărata trebuință va cere revizuirea; va raporta Comunității toate împrejurările ce intră în cercul însărcinării sale. Înăsărcinarea sa este: de a face observațiuni preoților dacă își îndeplinesc datoriile religioase în biserică și către popor; al doilea, dacă preoții împlinesc regulele date de Comunitate; al treilea, va povățui pe popor să trăiască în pace, să meargă la biserică, să-și dea copiii la învățătură, să fie credincioși lui Dumnezeu și Impăratului Sultan Abdul-Azis, ca astfel să fim plăcuți lui Dumnezeu și oamenilor. Prin urmare, toți preoții, ciorbagii, exarii și tot poporul român din acest județ sunt rugați să-l recunoască și să-l ajute la trebuință.
«Dat în Silistra, 1871, Octombrie 8».

Ni s'a păstrat și textul *Pantahuzei* (apelului) lansate cu acea ocaziune, cu care preotul Anghel Sachelarie și institutorul Dimitrie Stătescu erau îndreptății a strânge ajutoare pentru Comunitate. Iată-l:

«Prea cucernicilor preoți, ciustiți ciorbagii, exari și toți binecuvântații creștini pravoslavnicii din comunele române ale județului Silistra,—pace !

«Comunitatea română din Silistra vă roagă să binevoiți a o ajuta, fiecare după puterea și voia sa, cu ori-ce vă va lăsa inima. Pentru aceasta s'a trimis părintele Anghel Sachelarie și domnul învățător Dimitrie Stătescu cu această pantahuza. Acest ajutor se strânge spre binele și folosul nostru român, și Comunitatea năvăduște că veți primi cu bucurie și ca Români veți da ajutoare cât se va putea mai îmbelșugate și bunul Dumnezeu să ne ajute să ne putem lumina.

«Preoții sunt rugați a umbla împreună cu purtătorii acestei pantahuze.

«Silistra, 1871, Octombrie 10».

Iată și tarifa ce s'a stabilit atunci, în care se arată taxa fiecărui «obiect»,—adică fiecărei slujbe bisericesti,—în folosul preoților și dascălilor, și care nu trebuie să fie confundată nici

cu ofrandele benevole date în folosul Comunității, nici cu „vlădicia“ ce se plătia de fiecare sat în folosul Mitropoliei :

	La Preot		La Dascal	
	Lei	Par.	Lei	Par.
1. La naștere, celirea apei — — — —	1	20	—	—
2. La botez — — — — — — — —	7	—	1	—
3. La biletul de botez — — — — —	1	20	—	—
4. La molifta de 40 de zile — — — —	2	—	—	—
5. La sfeștanie — — — — — — — —	3	—	—	—
6. La cununie : I, II și III — — — —	20	—	2	20
7. La înmormântarea oamenilor — —	20	—	4	—
8. Ilem, copiilor — — — — — — — —	10	—	2	—
9. Stâlpii: Evangheliile Joiilor și Sâmbetelor	5	—	—	—
10. Sărindarul — — — — — — — —	20	—	—	—
11. Parastasul — — — — — — — —	10	—	2	—
12. Maslu, de fiecare preot câte 10 lei —	10	—	2	—
13. La pomana — — — — — — — —	2	20	—	—
14. La sf. fântânei, câte 5 lei de stăpân	5	—	2	—

* * *

Cele trei instituțiuni românești din Sîlistra, — „Eforia“, „Societatea“ și „Comunitatea“, — tindeau la unul și același scop: *cultivarea sentimentelor românești prin școală și biserică și răspândirea învățaturii de carte și spiritului de ordine printre Românii dobrogeni*; iar Costache Petrescu era, oare-cum, sufletul lor și avea un vădit ascendent asupra tuturor. Aceasta e atât de adevărat, încât, după cum am văzut, la anumite epoce tustrele instituțiuni erau convocate în adunări generale în acelaș timp și în același loc, — la Școală, — și bugetele lor au fost mai totdeauna *amestecate*, acoperindu-se cheltuelile uneia cu veniturile celeilalte. Costache Petrescu se credea îndreptățit să intervină, cu toată autoritatea, une ori, când lucrurile nu mergeau tocmai bine, așa cum l am văzut intervenind în ședința dela 12 August 1871, așa cum intervine mai târziu, în ședința dela 11 Noembrie, când a convocat pe membri pentru a discuta cu ei oare-care chestiuni de regulament și „*pentru a face oare-care observațiuni asupra neglijenței în care stau membrii acestor instituțiuni*».

Din rezumatul acestei din urmă ședințe aflăm că școala de adulți, care era un deziderat al statutelor Societății din 1870, funcționa în toamna anului 1871 și membrii prezenți erau chiar stăruiitor invitați să o frecventeze. Nu se poate iarăși trece cu

vederea, fără un cuvânt de meritată laudă, propulsiunea dată interesului pentru biserică și școală, prin inspecțiunile dela sate și prin încurajarea absolvenților școlii din Silistra, de a-și continua studiile în gimnaziile din țară, cum e cazul elevului Călinescu, intern în clasa a V-a la „Matei Basarab“ și al elevului Stănescu Marin, cărui, pe lângă un cuvânt de caldă recomandare, ce n'a putut să-i lipsiască, i s'a dat, dela casa Eforiei și „un ico ar (=20 $\frac{1}{2}$ lei), spre a merge în București ca să studieze clasele gimnaziale“.

Odată, la 5 Maiu 1871, fie pentru a stimula zelul altora, fie pentru a-și degaja propria răspundere,—în tot cazul în executarea unui vot al adunării generale,—Costache Petrescu „alege“ conturile fiecărei instituțiuni; și atunci se constată că „Societatea“ are un activ de 1169 $\frac{3}{4}$ lei și un pasiv (împreună cu imprimatele neplătite) de 1564 $\frac{1}{2}$ lei, adică un deficit de 394 $\frac{3}{4}$ lei; „Eforia“ : un activ de 2209 lei și un pasiv de 377 lei, adică un excedent de 1832 lei; iar „Comunitatea“ : nici un activ, și un pasiv de 702 $\frac{7}{8}$ lei, care era deficit curat! E drept că situația „Societății“ urmă să se îmbunătățească după plata datoriilor pentru imprimate, iar în ce privește „Comunitatea“, ea și a putut în curând plăti din datorie 516 $\frac{1}{2}$ lei, la 30 Iulie 1871, ajungând să fie, de sigur, pe toamnă, când a încasat produsul colectei cu pantahuza, cea mai bogată din cele trei instituții.

VI

Câteva statistici dobrogene

Dintr'un alt punct de vedere, tot atât de interesante pentru însemnătatea elementului românesc din Dobrogea în a doua jumătate a secolului trecut, sunt, de sigur, și statisticile populațiunii românești din Silistra, Ostrov și câteva sate dinprejur.

Statistica lui Ion Ionescu-dela-Brad

Cu 20 de ani mai înainte, în primăvara anului 1850, din însărcinarea marelui Vizir Reșid-Pașa, Ion Ionescu-dela Brad a întreprins o anchetă agricolă în această provincie, în tovărășia inginerului român Jovanu, și a publicat rezultatele ei într'o serie de articole în „Journal de Constantinople“, pe care apoi directorul ziarului, Noguez, le-a extras, în toamna a celuiiaș an, într'o broșură intitulată „Excursion agricole dans la plaine de la

Dobrodja", însoțită de o hartă etnografică și topografică a Dobrogei și dedicată Sultanului, pe atunci domnitor, Abdul-Megid ¹⁾.

Din acel studiu, cu caracter quasi-oficial, pentru a căruia alețuire nu a lipsit nici concursul autorităților locale, rezultă că Ionescu și Jovanu au vizitat 388 de satе din *cazà*-lele (plășile) Tulcea, Saccea (Isaccea), Măcin, Hârșova și Baba (Babadag) ale sangiacului Tulcea, și Kiustenge, Mangalia, Balcic și Bazargic ale sangiacului Silistra; și că au găsit în acele sate, peste tot, un număr de 15.764 de familii, repartizate, după naționalitate și importanță numerică, precum urmează: 4800 turcești, 3656 românești, 2225 tăiărești, 2214 bulgărești, 1092 căzăcești, 747 lipovenești, 300 grecești, 212 țigănești, 145 arabe, 126 armenești, 119 evreești și 59 germane. Familiile românești veneau, cum se vede, în rîndul al doilea, în ordinea importanței numerice.

Pentru Dobrogea-veche (lăsând la o parte *cazà*-lele Balcic și Bazargic), numărul familiilor românești rămâne acelaș, de 3656, și ele vin în primul loc ca însemnătate numerică, față de 2268 turcești, 2225 tăiărești, 1194 bulgărești, 1092 căzăcești, 747 lipovenești, 250 grecești, 172 țigănești, 119 evreești, 76 armenești și 59 germane. De unde urmează că Români, Cazaci, Lipoveni, Evrei și Germani nu locuiau în Cadrilater,—cel puțin în satele vizitate de Ion Ionescu ²⁾.

În articolul din „România Literară” pe care îl rezumăm la începutul acestui studiu, Ion Ionescu, precizează că cele 3656 de familii românești dobrogene se descompuneau astfel: 4603 bărbați, 4728 femei, 6789 băeți, 8367 fete, 1800 juni-feciori și

¹⁾ Despre acest studiu scriea, la 4 August 1850, Ion Ghica, din Boyadgekeuy, lui Nicolai Bălcescu, următoarele:

«Ionescu s'a întors împreună cu Jovanu. Au făcut o lucrare foarte importantă asupra Dobrogei: tablouri bine lucrate și trei hărți: una etnografică, una topografică și a treia drumeașă. Ionescu publică o serie de articole asupra călătoriei lui, în *Journal de Constantinople*. Noguez (directorul ziarului) îi face și o broșură din adunarea acelor articole».—Vezi «Scrisori inedite dela N. Bălcescu și Ion Ghica», adunate și publicate de N. Cartoian, București, 1913, p. 25.

²⁾ E bine de reținut că în Dobrogea-veche Bulgarii erau mai numeroși în regiunea Babadagului (871 de familii, față de 674 românești), stabiliți fiind «depuis une vingtaine d'années, abandonnant des terres ingrates pour celles bien plus fertiles qu'ils ont trouvées dans ce pays», iar în *cazà*-ua Tulcea nu erau decât 200 de familii bulgărești față de 1290 românești.

1744 fete mari, reprezentând astfel o populație de 28.031 de suflete.

Cifrele lui Ion Ionescu sunt confirmate de statisticile ulterioare ale lui Bielsercovici și baron d'Hogguer (1878) și de indicațiunile, aproape contemporane, ale lui Camille Allard (1856), Lejan (1861) și Peters (1865).

Statisticele rămase dela Costache Petrescu

Intocmite pe o scară mai întinsă și pentru trebuințe de ordine practică, nu se poate totuși tăgădui interesul ce înfățișează statisticile populațiunii românești din Silistra și câteva comune învecinate, ce ne-au rămas dela Costache Petrescu.

Cea mai veche, intitulată «Statistica Românilor din urbea Silistra din anul 1870 Noembrie în 26» este „elaborată” chiar de el, după cum se spune pe cuperta caietului și a servit, de sigur, ca model pentru celelalte, căci toate cuprind aceleași rubrice, și anume: „Numărul” (de ordine), „Familia” sau, altele: „Numele și Porecla”, apoi: „Maturi”, „Juni”, „Copii” și „Bătrâni”, (ultimele patru rubrici fiind subîmpărțite în două, pentru a arăta sexul înșilor). Ast-fel pe aceeași linie, orizontală, s'a însemnat: mai întâiu No. de ordine, apoi numele și pronumele șefului familiei, iar în rubricile următoare: câți „maturi”, câți „juni”, câți „copii” și câți „bătrâni”, — bărbați și „femei”.

Dăm, pe rând, despre fiecare statistică câteva lămuriri asupra formei în care ni s'a păstrat și asupra rezultatelor ce constată și cităm, din fiecare, nume de familii (sau „porecle”), din care unele se păstrează încă de urmași.

a) Populația românească a Silistrei din 1870

Statistica populațiunii românești din *Silistra* e scrisă ceteș, de Costache Petrescu. Pe patru pagini, până la No. de ordine 116, ea se urmează regulat; se continuă apoi pe pagina a 6-a până la No. 145, și pe pagina a 8-a până la No. 183; revine după aceea, în continuare, pe pagina a 5-a până la No. 212 și pe pagina 7-a până la No. 241 și se sfârșește pe pagina a 9-a cu No. de ordine 249, având câteva din ultimele nume scrise cu creionul.

Descompunerea familiilor pe numărul membrilor e făcută în rubricile respective numai până la No. de ordine 201; pentru ultimele 48 de familii nu e făcută.

În sfârșit, statistica n'a fost totalizată nici însoțită de vre-o notă explicativă, după obiceiul lui Costache Petrescu.

Toate acestea ne fac să credem că lucrarea, exactă pentru ceea ce cuprinde, e o lucrare necompletă, care nu arată *toată* populația românească din Silistra.

Vom observa în sfârșit că la No. de ordine 131 Costache Petrescu se trece și pe el cu soția lui, fără copii și fără alți membri ai familiei.

Așa, cu lipsurile cu care se înfățișează, statistica constată un număr de 249 de capi de familie românești în Silistra, reprezentând o populațiune de 837 de suflete, din care: 201 bărbați, 178 femei, 95 tineri, 44 fete, 152 băieți, 131 fetițe, 8 bătrâni și 28 de bătrâne.

Dacă am adăuga numai lipsurile semnălate,—fără a mai socoti că statistica nu pare a fi completă,—încă ar trebui să conchidem că populația românească a orașului Silistra, în 1870, era de peste 1000 suflete.

Iată și numele proprii ce întâlnim :

Abagiu, Anastasescu, Andreescu, Arabagiu, Arab-ușeac, Avram, Baba-Chirana, Baba-Joe, Bacanu, Badea, Baliciu, Banu, Bădălan, Beanu, Boreguș, Birjaru, Boiangiu, Botea, Bratu, Brutaru, Bugeceanu, Burunsuzu, Buzatu, Cafegiu, Caiciu, Cantargiu, Caraconcea, Caramiș, Carizu, Casapu, Călinescu, Cărămidar, Cepoaică, Chior-Pescule, Chiulhangiu, Ciocăneșteanu, Ctsmaru, Ciurar, Civitu, Cocos, Cojocar, Coleaș, Crăciun, Cristea, Croitoru, Dan, Dimciu, Dimorian, Dinu, Dobre, Dagne, Droc, Dudu, Eniu, Feraru, Frunză-verde, F.-vânt, Gavazu, Georgescu, Gheorghescu, Gheorghiu, Ghiaci, Ghițuleasa, Golea, Guleamă, Gușu, Hagioglu, Ilescu, Iordan, Iordănescu, Ivănescu, Leșca, Lumânăraru, Manea, Manole, Marcu, Măcelaru, Mămăligă, Măndru, Mircescu, Mișache, Mocanu, Moraru, Moșu, Mușatu, Neamțu, Nicolaescu, Nicolache, Nușescu, Nuțu, Olteanu, Opreșcu, Ostroveanu, Palabuic, Panaiot, Pascule, Păsculescu, Pavlescu, Păndaru, Petrana, Petrar, Petre, Petrescu, Petrică, Pește-lung, Pravăț, Prodănescu, Răducănescu, Rădulescu, Roșu, Sandu, Săulescu, Seizu, Sintion, Sintionescu, Sințaru, Simion, Stan, Stanciu, Stătescu, Stoian, Stroe, Surdu, Șiretu, Șontea, Ștrengărița, Teodorescu, Trandafir, Trandăfirescu, Trifu, Tuculea, Tudorache,

Tunsu, Turcu, Țăranu, Țiganu, Țințaru, Vasilescu, Vicescu, Vizitiu, Voichița, Zaharia, Zangogioglu, Zavergiu.

b) Populația românească a Oltinei și Cășlei din 1873 și 1874

Pentru satele *Oltina* și *Cășla* avem două rânduri de statistică, pe doi ani (1873—1874), în două caiete deosebite.

Statistica *Oltinei*, din primul caiet,—în care s'au trecut statisticele pentru ambele sate, pe 1873.—cuprinde cinci pagine ceteț scrise de părintele Anghel Sachelarie din Oltina,—care, după cum știm, în 1871 eră însărcinat, împreună cu institutorul Dimitrie Stătescu, să strângă mijloace cu pantahuza pentru Comunitatea românească din Silistre.

Rubricile, totalizate, arată o populațiune de 127 familii românești cu 779 de suflete: 167 bărbați, 157 femei, 40 tineri, 34 fete, 185 băeți, 169 fetițe, 13 bătrâni și 14 bătrâne. La sfârșit se face mențiunea că sunt 10 femei văduve și 9 oameni săraci; apoi urnează iscăliturile primarului întâiu, Agi Neagu, ajutorului Ion Miti, cu muiururile lor, cum și ale preotului Anghel Sachelarie și preotului Necolai, (acesta din urmă cu chirilice).

Ca nume de familie găsim :

Adan, Andrei, Aparu, Babă-Culina, Baboia, Baba-Oprina, Banu, Bătăă, Bălănică, Bârja, Boncia, Bozgariciu, Bulamaciu, Buzalăcu, Cara-Stoian, Cărciumaru, Cărgilă, Chirea, Chiriac, Cicu, Ciobanu, Ciuculeacă, Cocos, Coman, Costandache, Coțofană, Craiovanu, Croitoru, Culea, Curân, Curtu, Diacu, Dima, Dineu, Dodă, Enciu, Enio, Florea, Fotea, Frangu, Gae, Gărgilă, Gârdea, Geliat, Gherghiniță, Ghergicu, Gimpirea, Goglează, Gospodin, Grecu, Grosu, Ianache, Iordan, Lefterică, Manole, Marin, Mărcuță, Mișca, Mitea, Mitu, Mițoi, Mocanu, Moraru, Moțoi, Mustățea, Neagi, Onea, Onică, Oprea, Pae, Panton, Pavel, Peța, Popescu, Proiea, Protoghiru, Radu, Rotia, Săghină, Sandu, Socoteală, Stoian, Șchiopu, Șecheru, Șerban, Tăgui, Todor, Torică, Țăranu, Țerian, Velicu, Voiecu, Zainea.

Statistica saului *Cășla* din același caiet, pe 1873, e datorită tot părintelui Anghel Sachelarie, care o iscărește, iscăliind și pe reprezentanții autorității comunale, neștiutori de carte și fără muiururi: Costache Todor, primarul întâiu și Ivan Bulgaru, primarul al doilea (care însă nu figurează în statistică, dacă nu cumva i se mai ziceă și Ivan Cazacu, singurul „Ivan“ ce-l gă-

sim printre locuitori). Cuprinde numai o pagină și constată o populațiune românească de 29 de familii, reprezentând 127 de suflete: 28 bărbați, 27 femei, 6 tineri, 8 fete, 29 bărbați, 25 fete, 2 bătrâni și 2 bătrâne.

Notăm ca nume de familie:

Arabagiu, Balaban, Băjănaru, Calman, Cazaen, Chioru, Găină, Maiduca, Moraru, Saraosu, Stoian, Șerban, Torică.

La 14 Noembrie 1874 s'a întocmit o altă statistică, pentru ambele sate, scrisă în alt caiet, de altă mână, destul de ceteț și care aproape nu diferă în rezultate de cea din anul precedent.

c) Populația românească a Beilicului din 1873

Statistica locuitorilor români din *Beilie* din 14 Maiu 1873 e scrisă de mâna unui începător, care de abia cunoștea alfabetul și nu știă nici să deosebiască cuvintele între ele. E, dintre toate, cea care se prezintă mai rău, din acest punct de vedere. În schimb, însă, ea pare a fi o lucrare completă, totalizată, încheiată, iscălită de primarul Gheorghe Manole, de ajutorul său, Iani Panait Radu, de popa Voicu și de popa Ion (acista din urmă cu litere chirilice) și poartă în dreptul numelui celor doi reprezentanți ai autorității comurale două *muiururi* (peceți) turcești, care dau lucrării, oarecum, caracterul autenticității și oficialității.

Erau, după această statistică, la 1873, în *Beilie* 127 de familii românești, care reprezentau 459 de suflete, și nume: 125 bărbați, 124 femei, 31 flăcăi, 36 fete, 41 băeți, 80 etite, 11 bătrâni și 11 bătrâne.

Din numele proprii, a căror cetire e sigură, cităm următoarele:

Arnăutu, Baba-Neacșa, Barbu, Brândușu, Bilgaru, Butoiu, Calgiu, Candelgiu, Cara-Bageac, Cazacu, Căln, Cărgilă, Căslălău, Ciorbagiu, Coconu, Cocoșică, Colacu, Costea, Covacu, Crăciun, Croitoru, Dan, Dascălu, Deli Gheorghe, Dodi, Fotin, Gardargiu, Gheorghescu, Ienică, Leică, Maceacu, Manole, Mârleanu, Mihai, Mihale, Mincu, Mitache, Miticu, Mița, Mocanu, Moș-Danu, Moș-Dinu, Neagu, Negoviță, Oprea, Panait, Parzan, (Bârzan?), Petcu, Popa, Potlogea, Radu, Roată, Românu, Sătrăcanu, Seimneanu, Sivriiu, Sterpu, Tarabacu, Târnă, Tilimile, Traudafir, Trofin, Tudoraș, Țăranu, Urechiatu, Uzmaru, Uzun.

d) Populația românească a Ostrovului din 1874

Statistica locuitorilor români din *Ostrov* e din Ianuarie 1874. Ea e întocmită de institutorul Grigore Goșea, care se vede că eră învățător la Ostrov, iscălit propriu, cu acest titlu de „institutor“ pe cuperta caietului, sub C. Petrescu, (care iscălește, cu altă cerneală, ea „director“).

Statistica cuprinde 11 pagini, cu rubricile totalizate la fiecare pagină; dar o recapitulare într'un total general, ori vre-o vorbire la sfârșit, iscălită de cineva, care să arăte că lucrarea e terminată, nu se vede.

Așa cum este, statistica constată 294 de familii românești în Ostrov, compuse din 1330 de suflete, și anume: 263 bărbați, 280 femei, 119 tineri, 93 fete, 270 băieți, 268 fetițe, 14 bătrâni și 23 bătrâne.

Ca nume proprii însemnăm următoarele:

Adam, Andronache, Anghel, Baba-Chira, Balbac, Banu, Barbu, Bădăracu, Bănică, Bidechiu, Binbasi, Bisioc, (Busuioc?), Boboc, Bonțoiu, Botea, Briceag, Burlacu, Burtea, Cainargeanu, Cangea, Cara-Anton, Caracaș, Cara-Dragne, Cara-Gangiu, Caralion, Cara-Manole, Cazacu, Căinoiu, Călărășanu, Cazacu, Cântăbine, Chibuțoaia, Chircea, Chirnescu, Chițulescu, Ciacăru, Ciolacu, Ciorbagiu, Cimpoa, Cimpoiașu, Cîvitu, Cochirleanu, Coșșelu, Cojocar, Condramaz, Costandache, Costea, Coțofană, Crețu, Cristică, Croitoru, Cu-moară, Catăru, Dadea, Danciu, Damarica, Delea, Deli-Eniu, Dinu, Dioslea, Dogaru, Dragon, Duda, Dunăcu, Eanu, Fătăilă, Fildesiu, Florea, Galiceanu, Gâlceavă, Goșea, Goștilă, Gugușiu, Hangiu, Hoțu, Hristu, Ion, Ixaru, Lefter, Lețcae, Logofătu, Lulea, Lungu, Manea, Marcu, Matache, Mavrodin, Maxim, Mialciolu, Micu, Mișca, Mitis, Mitrea, Mocanu, Mogâldoaia, Mogoș, Moșu, Mută-casă, Nanu, Neaeșu, Necula, Nedeliu, Nuțu, Olteanu, Panache, Pascu, Pătrașcu, Pârjol, Pârlioaală, Pârpală, Pisică, Pisicar, Popa, Popa-Stan, Popa-Stancu, Popescu, Poștaru, Postea, Preda, Prunaru, Puiu, Puteă, Recu, Roibu, Roșu, Sachelarie, Sava, Săracu, Sfântu, Sfreatcu, Soare, Socoteală, Slămnă, Spârcă, Stoenică, Stoica, Sterian, Stroe, Șiretu, Șopu, Știrbu, Tataru, Tărănoiu, Tudorache, Tărănu, Tiganu, Ținteru, Uilă, Ursu, Varză-verde, Văjeilă, Vlad, Voicilă, Voinea, Zaim, Zavegiu.

e) Populația românească a Bugeacului din 1874

În sfârșit, ultima statistică ce mai avem e a satului *Bugeac*: o lucrare începută, ce nu pare a fi terminată, scrisă de un începător, mai mult sau mai puțin lizibil, pe două pagini, cu rubricile netotalizate, după care urmează șase pagini albe și tocmai pe a șaptea mențiunea de încheiere: »Comuna Bugeac, 1874, Noembrie 5—*Vlădicia* s'a strâns și s'au ertat 3 bătrâni și 3 săraci“, iscălită de preotul Costandin și de Velicu Ciorbagi, primarul, care își aplică și muiurul în dreptul iscăliturii.

Totalizând rubricile celor două pagini scrise, găsim o populație românească de 53 familii cu 230 de suflete: 53 bărbați, 54 femei, 21 tineri, 23 fete, 46 băieți, 29 fetițe și 4 bătrâni.

Iar ca nume proprii:

Anton, Baba Chira, Baba-Tudora, Cârnu, Cercel, Chechea, Chițu, Cocoșoae, Cornoveanu, Dima, Doda, Dragne, Fotino, Gavrilă, Ghișanu, Ianazu, Jordan, Lungu, Marin, Micu, Miron, Moșanu, Neagu, Nechifor, Pașfeni, Partenie, Pascal, Petri, Stancolu, Surdu, Tlu, Todor, Uzunianu, Văcaru, Vanu, Velicu, Zaria.

Tabloul rezumativ

Strânsă într'un singur tablou rezumativ, populația românească din cele șase localități recenzate sub direcția și din indemnul lui Costache Petrescu, în preajma anului 1870, eră aceasta:

No. cor.	Localitatea	Familii	Bărbați	Femei	Tineri	Fete	Băieți	Fetițe	Bătrâni	Bătrâne	Total
1	Silistra	249	201	178	95	44	152	131	8	28	837
2	Oltina	170	167	157	40	34	185	169	13	14	770
3	Cașla	29	28	27	6	8	29	25	2	2	127
4	Beilic	127	125	124	31	36	41	80	11	11	459
5	Ostrov	294	263	280	119	93	270	268	14	23	1330
6	Bugeac	53	53	54	21	23	46	29	4	—	230
		922	837	820	312	238	723	702	52	78	3762

Dacă ținem seamă de lipsurile relevate în statistica Silistrei și de faptul că această statistică și cele ale Ostrovului și Bugeacului nu par a fi complete, trebuie să conchidem că populația românească din cele șase localități recenzate depășia cifra de 4000 de suflete.

VII.

Sfârșitul unei „misiuni“ și începutul unei datorii

După ce Costache Petrescu, la 1865, a căpătuit pe sora sa mai mare, Ileanca, măritând-o, cum am arătat, cu Petre Iosifescu-Droc, era firesc să se gândiască, în calitatea lui de șef al familiei, și la căpătuirea celor două mai mici, ceea ce a și făcut, căsătorind pe Despina — ce-i mai zicea și Virginia — cu Marin Popescu, negustor din Turtucaia, fiul lui Neculai Popcea și pe Mariuța, — cu Neculai Călinescu negustor din Silistra, pe care l-am văzut figurând printre membrii fondatori ai „Societății de cultură și limbă“; și s'a căsătorit și el însuși — nu știm anume când: înainte ori după aceea, — cu Gherghina, fata negustorului Trandafir Bacanu din Silistra, cu care a avut un copil, Mircea, mort de mic, și de care în curând s'a despărțit, pentru a se căsători a doua oară cu Sultana, văduvă, tot din Silistra, de care se pare că îl lega o veche afecțiune și cu care n'a avut copii. Frații săi Gheorghe și Simion, acum sburătăciți și-au văzut fiecare de rostul lui, ajungând cel dintâiu inginer-hotararic și cel de al doilea artist-gimnastic, apoi proprietar rural, întreprinzător de multe — și în sfârșit — ziarist.

Informațiunile ce le avem despre școala românească din Silistra după 1871 sunt mai puține, deși ea a mers în continuu progres, până în primăvara anului 1878, când a fost închisă de Bulgari. Un „proces-verbal“ de mai târziu (din 15 Iulie 1897¹⁾ iscălit de inginerul Gheorghe Petrescu-Durostoreanu, de artistul-gimnastic-român Simion Petrescu, de învățătorul Gr. Mușică și de avocatul Marin Stănescu, cu care se lansează o listă de subscripție, în scopul de a se strânge fonduri pentru redeschiderea școalei și „pentru a se ridica un modest monument marelui patriot al Românilor de pe malul drept al Dunărei, răposatului C. Petrescu“, arată că în această epocă școala română din Silistra „ajunsese a atrage la cursurile sale mai toată populația școalelor bulgară și greacă, ba chiar vre-o câțiva elevi turci“, lucru ce a îndemnat pe guvernul român „să o subvenționeze“ și pe autoritățile turcești „să o recunoască oficial ca institut de cultură și instrucțiune în Statul otoman“; și că această favoare îi „atruse

¹⁾ Tipărit în tipografia „Modernă“ a lui Grig. Luis din București.

invidia celorlalte naționalități“ ; iar „ura contra profesorului-apostol C. Petrescu, crescă în așa grad, că viața sa era în joc“.

Școală deosebită pentru fete, așa cum statutele „Societății“ își propuneau, nu s'a putut înființa ; un pas s'a făcut însă și în această direcțiune, de oarece, după informațiunile d-lui Dr. G. Porfiriu, între anii 1875 și 1878, la școala de băieți funcționau și două învățătoare pentru fete, plătite de guvernul român.

Turburările din Serbia din 1876, care au fost preludiul războiului ruso-româno-turc din anul următor, au creat, firește, în tot Imperiul noului Sultan Abdul-Hamid o atmosferă neprielnică oricărei mișcări culturale și naționale din partea supușilor lui, creștini ; așa încât activitatea celor trei instituțiuni culturale românești a fost și ea, cu necesitate, redusă. Cu toate acestea dintr'un raport adresat Domnitorului Carol I la 12 Iulie 1876, menționat în „Anuarul gimnaziului Ion Maiorescu din Giurgiu“ pe 1912—1913, p. 62, rezultă că „Societatea română de cultură și limbă“ din Silistra dăinuia încă în 1876¹⁾. În ce privește școala, ea n'a fost închisă decât în Martie 1878, de autoritățile bulgărești²⁾, ca un prim semn al spiritului de toleranță și respectului pentru libertățile cetățenești ce aveau să se desvolte în noul Stat balcanic, întemeiat și cu jertfa sângelui românesc.

X Se știe, într'adevăr, că după războiu, Congresul dela Berlin a atribuit Silistra României, punându-i chiar obligațiunea de a construi un pod peste Dunăre, în *a monte* de cetate, pentru a stabili legătura cu noua ei provincie, dar că reprezentantul Rusiei în comisiunea de delimitarea frontierei dobrogene, conformându-se ordinelor dela St.-Petersburg, s'a împotrivit cu o îndărătnicie dusă până la amenințare ; așa încât, în cele din urmă, cu toată împotrivirea reprezentantului Franței și mai cu seamă celui al Italiei, granița a trebuit să se fixeze pe o linie convențională, plină de sinuozități, între Silistra și Ostrov ; vechea noastră *Driștră*, stăpânită de Mircea-cel-Bătrân, dela 1387 și luată de Turci *dela Români*, în preajma anului 1420, a trebuit să fie atribuită Bulgariei ; iar podul de peste Dunăre a trebuit să se facă în *aval* de Silistra, la Cernavodă, în dreptul văii Cara-sù.

Această împrejurare a fost o primă ocazie de răcire a re-

¹⁾ N. Cartoian, articolul citat din „Arhiva Dobrogei“.

²⁾ Dr. G. Porfiriu, articolul citat din „Silistra“.

lașunilor dintre noi și noul Stat dela miază zi; și să adăugăm că nici după aceea aceste relațiuni nu s'au îmbunătățit. Ani de zile incidentele de frontieră s'au ținut lanț, iar chestia Arabtabiei, puțin a lipsit să ne ducă la un conflict armat. Bulgarii, liberați, țineau cu orice preț să-și arate recunoștința față de Români-liberatori!

În această perioadă Costache Petrescu a avut multe de pățimit. Procesul-verbal mai sus amintit ne spune că „viața lui eră din zi în zi amenințată“, iar o nepoată a lui, d-na Elena Inocenti, fiica Despinei, ne asigură că a fost și arestat, împreună cu un ofițer român Angelescu și pe punctul de a fi executat ca trădător, dar că Români lui din Ostrov, Marin Pâtea și Constantin Dobre Dicu, împreună cu baba Uța, mama popei Tudor, (care, acesta, învățase carte la dascălul Costache, de s'a făcut popă), i-au sărit în ajutor și, recurgând la o stratagemă isteată, au izbutit să-l scape de sub pază și să-l treacă Dunărea într'o barcă la Călărași. Fapt e că dela 1878 Costache Petrescu n'a mai pus piciorul în scumpa lui Silistră, unde s'a născut și a copilărit, unde și-a cheltuit cei mai frumoși ani ai tinereței și îndeplinirea „misiunii“ sale culturale și naționale, unde odihneau somnul de veci tatăl său Petrică și unchiul său Mihail și unde mama sa Niculina, acum înaintată în vârstă, continua să-și ducă zilele în casa bătrânească.

La 16 Decembrie 1878 Costache Petrescu, care figură în cadrele corpului didactic din România, a fost numit institutor și director la școala primară din Constanța, având ca singur ajutor pe Șeic Isleam, numit tot atunci, pentru limba turcă; și, la 6 Februarie 1879, el inaugurează această primă școală românească din Constanța în prezența prefectului și a celorlalți reprezentanți ai autorității, după cum rezultă din monografia inedită a școalei ce ne-a fost pusă la dispoziție de actualul ei director d. G. Tănăsescu¹⁾.

Nemulțumit cu atâta, în anul următor el a înființat, din proprie inițiativă, o școală de adulți, după modelul celei din Silistra, în localul comunei de pe strada Traian, unde mai târziu s'a

¹⁾ Din această monografie rezultă că școala primară No. 1 din Constanța a funcționat la început numai cu 2 clase, până la 1881, când s'a înființat clasa a 3-a; în anul următor s'a înființat a 4-a; iar în privința personalului didactic, numai din anul 1890-91 ea are patru institutori.

mutal pompieria și apoi primăria și unde astăzi funcționează serviciul sanitar al comunei. Acolo „dascălul Costache“, în 1880 și 1881, făcea cursuri de noapte cu tineri și bărbați de toate neamurile, după ce peste zi mai dădea și lecții de limba română la școala comunității bulgare.

Cunoștințele și activitatea lui erau necesare și în alte direcții.

Chestiunea regulării proprietății rurale din Dobrogea era pe atunci cea mai însemnată preocupare a dobrogenilor: atât a celor cari aveau drepturi vechi de valorificat, cât și a celor cari urmau să fie împroprietăriți pe disponibilitățile *mirië* ale Statului. Comisiunile de plasă, înstituite în conformitate cu regulamentul din 5 Iunie 1880 pentru adunarea vechilor tit'uri de deținune *tapu*, — ce urmau să fie verificate de comisiunea centrală dela București și schimbate cu titluri noi, de proprietate absolută, românești, — începuseră să funcționeze; și Costache Petrescu, bun cunoscător al limbii turcești, era indicat să aibă partea lui de muncă în această împrejurare.

La 10 Februarie 1882, el s'a retras din învățământ și a fost numit translator oficial la prefectura județului Constanța. Arhivele judecătorești și administrative abundă încă de traduceriile lui din această epocă, pe baza cărora, s'au recunoscut atâtea drepturi și s'au respins atâtea pretențiuni neîntemeiate.

Mai târziu s'a retras și dela prefectură și a deschis un birou de notariat pe Strada Carol, unde e azi hotelul Comercial, mai ales pentru traduceri din limbile orientale în românește. Pe atunci el a publicat și câteva articole în ziarul „Constanța“ al d-lui Petru Grigorescu, tratând despre verseturile din Coran strigate și cântate de muezini din minaretele moscheelor și geamiilor, despre scrierea cu caractere arabe, despre modificarea sunetelor primitive prin aplicarea punctelor diacritice și despre alte câteva subiecte.

În ce privește școala românească din Silistra, pe care el a fost silit să o părăsiască, informațiunile culese de d. Dr. George Profiriu dela bătrânii de acolo sunt că între 1879 și 1882, ea n'a funcționat, fiind închisă; că Bulgarii au dărâmat-o chiar și au zidit pe locul ei o școală nouă, numai pentru ei (cum au făcut și cu biserica); că mai târziu, în 1882, comunitatea română, prin stăruința lui Petre Iosifescu-Droc, cumnatul lui Costache Petrescu, a redeschis-o în alt local, unde se găsește acum casa cu No. 44

din strada General Hârjeu; că răposatul Petre Dobre și alți români s'au dus la București și, obținând ajutor dela guvernul român, au adus cu ei pe dascălul Tudor Niculescu, care a funcționat dela 1882 până la 1885; și că, atunci, autoritățile au impus comunității românești să aibă și dascăl bulgăresc și să plătiască cu 1500 de lei pe an, dar comunitatea neputând plăti, școala a fost din nou închisă; „și cu ea stingându-se candela românismului, desnaționalizarea elementului românesc începu vertiginos“.

În acest timp, la Constanța „dascălul Costache“, — cum îi spunea toată lumea și după ce s'a retras din învățământ, — își trăia ultimii ani, în sărăcie, torcând din caerul scumpelor lui amintiri dela Silistra și povestind prietenilor întârziată greutate ce a trebuit să învingă, luptele ce a trebuit să dea și primejdiile la care a trebuit să se expună, pentru a învăța carte românească pe iubii lui „confrăți“ dela Silistra, în școala întemeiată de tatăl său „sigurul liman de scăpare al naționalității române din dreapta bătrânului Danubiu, naufragiată de vânturile sortii și strivită de atâtea elemente străine“.

Și cu cât anii treceau, tot mai posomorâți și mai monotoni, cu atât și scumpele lui amintiri se întunecau și se pierdeau în negura lor; — până când....

...„La 13 Iunie 1893, orele 10^{1/2} a. m., Constantin Petrescu, în etate de 50 de ani, de profesiune institutor, domiciliat în Constanța, căsătorit cu d-na Sultana Petrescu, în etate de 35 de ani, de profesiune menajeră, fiul defunctului Petre Mihăilescu și al defunctei Niculina Petru Mihăilescu“, — cum spune actul de deces No. 167/1893, — și-a dat obștescul sfârșit la domiciliul său din strada Călărași No. 1 (acum strada Cristea Georgescu¹⁾).

Printre martorii cu cari d. Petru Grigorescu, ofițerul stării civile, a constatat decesul, figurează și Dumitru Stătescu, fostul institutor dela Silistra, care a plecat odată „cu directorul“ său de acolo, urmându-l peste tot locul, până la moarte, și care pe atunci exercită profesiunea (de sigur, mai bănoasă) de .. pescar!

¹⁾ Informațiunea din „Revista Istorică“ an V, No. 6-7 pe Iunie-Iulie 1919 după care „C. Petrescu, fostul institutor din Silistra, de al cărui abecedar vorbește d. Cartoian, e acum la Valenii-de-Munte, încă sănătos și zdra-văh“, e, cum se vede, greșită.

Actul de deces greșește numai când afirmă că mama „dascălului Costache“, Niculina, era „defunctă“ în 1893. În realitate ea trăia la Silistra, unde a și murit după doi ani, la 19 Iulie 1895... Și apoi pe rând și-au dat cel din urmă tribut toți copiii ei : Gheorghe la 9 Februarie 1902, în București, Mariuța la 9 Noembrie 1915 în Silistra, Simion la 15 Aprilie 1916, în Constanța, Ileanca la 1918 în Silistra și Despina la 26 Octombrie 1918, pe timpul refugiului în București.

Astfel s'au stins două generațiuni ale unei modeste familii românești din Dobrogea, care ne-a dat pe cei dintâi dascăli cunoscuți ce i-am avut la Silistra și mulțumită cărora serii de generațiuni au putut învăța carte românească în cei 30 de ani ce s'au strecurat dela 1847 până la 1878.

Ei și au considerat viața ca închinată unei „misiuni“ și și-au îndeplinit cu cinste datoria în vremuri grele, deșteptând printre „confrații“ lor români conștiința naționalității lor și ferindu-i de desnaționalizare. Oricât de modestă ar fi opera lor, ea nu rămâne mai puțin meritorie, dacă mai ales ținem seamă de împrejurările în care s'a făcut.

Acum începe *datoria* Statului român de a intensifica cultura românească în Dobrogea, cu mijloacele și înlesnirile ce-i stau la îndemână, pentru a putea menține în dreapta Dunărei ceea ce am dobândit cu grele sacrificii de sânge : *înstăpânirea noastră temeinică și nezdruincată la Marea Neagră, ca o condițiune esențială de dezvoltare economică, culturală și națională a întregului neam românesc.*

IOAN N. ROMAN

INIMĂ DE MAMĂ

(Din Jean Richepin)

*A fost un biet băiat odată
Nebun îndrăgostit de-o fată
Ea nu-l iubia și-i zise: „Măine
Vreau să-mi aduci, să dau la câine,
Inima mamei tale“. Zboară
Băiatul, mama și-o omoară,
Ii smulge inima și iar
La draga lui aleargă... Dar
Fugind căzu și în țărână
Ii scapă inima din mână;
Și inima se prăvăliă,
Și, prăvălindu-se, vorbea,
Și inima'utrebă mereu:
„Nu te ai lovit, copilul meu?“*

Rozmarin

CÂNTECELE CREAȚIUNII

de

Heinrich Heine

I

La'nceput făcu Divinul
 Stele mii și mândrul soare
 Și făcu pe boi în urmă
 Din a trunții lui sudoare.

Mai târziu făcu și fiare,
 Lei cu ghiare lungi, trufașe;
 Apoi, leilor asemeni,
 Mâțe mici și drăgălașe.

În slârșit făcu și omul,
 Domn pe lumea nou zidită;
 Iar, cu chipul lui întocmai,
 Și maimuța mucalită.

Dracul, deci, privi și râse:
 «Doamne, singur te repeți;
 Copiind pe boi, acum
 Dai vițelilor vieți!»

2

Către drac grățește Domnul:
 «Fac așa, căci însumi vroi:
 Mii de stele după soare
 Și vițelii după boi;
 După leu cu lungă ghiară
 Eu întocmai fac pisica,
 După om eu fac maimuța.—
 Însă tu nu faci nimica!»

3

«Spre vecinică glorie astfel zidii
Pe soare, pe oameni, pe boi și pe lei
Și'n urmă—ca singur un pic să petrec—
Maimuțe și stele, pisici și viței».

4

Abia'ncepui cu zor zidirea lumii
Și'n șase zile totul fu sfârșit,
Dar planul ei, ce-i singur o minune,
Eu mii de ani adânc l-am chibzuit.

Zadarnic lucru-i orice plăsmuire
Și'n scurtă vreme poți să cârpăcești,
Dar numai planul ei și chibzuința
Arată lumii cât de meșter ești.

Sutimi de ani cu gândul m'am bătut
Și greu de tot putui să-i viu de hac.
Un *doctor juris* cum să-l fac mai bine
Și chiar pe micii purici cum să-i fac.

5

In a șasea zi de lucru
Zise Domnul încântat:
„Gata-i azi creațiunea,
Totul merse minunat.

Poleește mândrul soare
Oceanul nesfârșit,
Verzi și lucii sunt copacii,—
Totul pare zugrăvit.

Mieii albi ca alabastrul
Calcă iarba cu sîială,—
Ce splendidă e natura
Și cât e de naturală!

Cerul tot și ntreg pământul
Pline sunt de-a mea mărire—
Până'n veci să-mi cânte omul
Laudă și mulțumire!

«Materialul, stofa poeziei,
Nu poți așa oriunde s'o găsești ;
Nu-i zeu să facă lumea din nimica,
Cum văd că fac poeții pământești.

Zidii pe om din tină cum putui,
I-am dat apoi din sufletu-mi scântee
Și din grăsimea coastei stângi a lui
Făcui cu drag și splendida femeie.

Zidii tot astfel cerul din pământ
Și din femeie îngerul ceresc,
Căci stofa-și are prețul ei întreg
Din arta celor cari o croesc“.

„De ce zidii făptura toată,
Eu n'aș putea nici însumi spune,
Simțiam în suflet cum mă arde
Nestinsa mea vocațiune.

O boală fuse'ntreg temeiul
A tot ce ast fel am zidit,—
Creind puteam să-mi vin în fire,
Creind m'am însănătoșit“!

Ion Benteoiu

VISURI DE FATĂ

[Mädchenträume]

Trad. după Hans Benzmann

I

Și ea ședea brodând mereu
 Și-adânc cânta un cântec sumbru, greu,
 Cânta de crinii ce se vestejesc,
 De dragostele ce se ofilesc,
 De-un marinar departe'n noapte și în vânt,
 De felele ce părăsile sunt.

II

Și tot cântă pân' seara scăpălă;
 Din sân apoi năframa și-o lua
 Și puse'n ea o floare'neelișor,
 Ce-alungă ceasul-rău și ori ce dor;
 În brâu așa, încel, o poltrivi
 Și cu'n suspin copila adormi...

Lu Ian Costin

VALOAREA EDUCATIVĂ A DESEMNULUI CA OBIECT DE STUDIU

În programul școlilor de toate gradele, sunt două feluri de obiecte, *teoretice* și *dexterități*. Numirea aceasta, dată de legi și regulamente, e schimbată de elevi și părinți într'o altă numire mai potrivită, adică : obiecte *principale* și *secundare*. Puțini elevi dintr'o clasă dau atenția cuvenită fiecărui obiect principal; dar când un obiect e secundar și regulamentul nu prevede niciun mijloc de constrângere, atunci indiferența e completă. De aceea, în școlile unde aceste obiecte sunt bine predate și elevii se prezintă mulțumitor, aceasta este exclusiv meritul dascălului care predă acel obiect.

Obiectele secundare sunt: *Desenul*, *Muzica*, *Calligrafia* și *Gimnastica*; și pentru a marca mai bine această deosebire, legile și regulamentele numesc pe cei ce predau aceste obiecte, *maestri*, având salarii și grade diferite de ale colegilor cari predau obiecte principale și sunt numiți *profesori*. Când s'au tradus programele noastre din limba franceză, (programul desenului liniar în prima formă) s'a tradus și cuvântul „maitre” cu *maestru*, cuvânt care n'a corespuns cu sensul ce-l au cuvintele „maitre” sau „maestro”, după cum n'au corespuns nici programele franceze cu firea și puterea noastră de a le aplica.

Dintre dexterități, desenul se predă o singură oră pe săptămână. Celelalte se predau de două ori pe săptămână; dintre acestea, gimnastica mai are și două ore de ansamblu. Repartiția aceasta a făcut-o legiuitorul după cum a crezut că un anumit obiect este mai mult sau mai

puțin important pentru învățământ și, după cum vedem, desemnul a fost considerat ca cel mai secundar dintre obiectele secundare.

Ce valoare educativă are desemnul și dacă, potrivit acestei valori, n'ar merita o mai mare importanță didactică decât aceea pe care i-o dau actualele legi și regulamente, aceasta ne-am propus să arătăm; dar sarcina e cu atât mai grea, cu cât mijloacele de cercetare și demonstrare ne sunt foarte reduse, iar subiectul atât de... secundar.

* * *

Înainte de a arăta cum ar trebui să fie considerat desemnul, să vedem pe scurt, cum a fost și cum este considerat el în prezent, în școlile noastre secundare.

Avem școli de Belle-Arte și Conservatoare de muzică; dar aceste școli au menirea lor specială: au pregătit și pregătesc artiști, pictori și muzicanți, iar nicidecum maeștri de muzică și desemn. Niciuna din școlile de Belle-Arte din Iași sau București n'are vre-o secțiune pedagogică, unde elevii să fie măcar îndrumați spre cariera didactică. Aceste școli, potrivit scopului ce urmăresc, de a forma pictori, au și programul alcătuit în vederea acestui scop. Elevii învață ca studii practice: desemnul, modelajul, pictura și sculptura; iar cunoștințe teoretice: anatomia artistică, istoria artelor, perspectiva, estetica, etc.

Pentru a fi admiși în școlile de Belle-Arte, candidații, pe lângă aptitudini la desemn, trebuie să prezinte și certificatul de absolvire a unui curs secundar. Se făcea excepție pentru elevii cu talent, cari erau înscriși, fără a mai prezenta certificatul de absolvire, la început ca audienți, iar mai târziu ca elevi regulați. Candidați nu erau prea mulți și cum cei puțini, cari se înscriau, aveau toți talent, excepția a devenit regulă; iar cei cu diplomă de absolvire a cursului secundar, erau o biată excepție.

Pe atunci—zic „pe atunci“, pentru că expunerea mea, ca toate expunerile *pe scurt*, începe dela Adam,—Ministerul de Instrucție avea nevoie de maeștri de desemn și, cum absolvenții erau puțini, numia la catedrele vacante

pe acești elevi cu talent, numai după doi-trei ani de frecventare a școalei de Belle-Arte. Acești candidați de pictori rechiziționați pentru a fi maștri de desen, ca și copiii de trupă dela muzica militară, deveniți maștri de muzică și sergenții majori înaintați la gradul de maștri de gimnastică, sunt cei cari au pus piatra fundamentală învățământului dexterităților dela cursul secundar. Câte generații n'au trecut pe sub ochiul vigilent și mai cu seamă pe sub mâna acestor pictori! Câte urechi n'au fost desmierdate mai mult sau mai puțin plăcut, de acești muzicanți cu talent! Echilibristică, piruete, salturi, aplecări înainte, cred că sunt cuvinte introduse în limbă din epoca aceasta de copilărie a învățământului nostru. În orice caz, dela acești maștri ne-a rămas moștenire desconsiderarea obiectului și a titlului de maștru. E cam mult de atunci; acum nu cred că a mai rămas vre unul, decât cel mult pensionar.

La noi au fost în totdeauna prefaceri repezi, nu atât de mari ca în prezent, dar au fost și conform legii cererii și ofertei. Cu cât absolvenții școalelor de Belle-Arte se înmulțiau, cu atât condițiunile de numire deveniau mai grele. Mai târziu s'au ținut concursuri pentru fiecare catedră și, de data aceasta, oricât de talentat ar fi fost candidatul, trebuia să prezinte un certificat de studii și diploma de absolvire a școalei de Belle-Arte. Urmează apoi examenul de capacitate pentru trei specialități: *Desemnul*, *Caligrafia* și *Desemnul liniar*, cu diferite și complicate probe pedagogice. Din aceste trei specialități, numai desenul se învață în școala de Belle-Arte, iar caligrafia, desenul liniar și practica pedagogică, le preparau singuri candidații. La examenele de capacitate lucrările de desen erau, într'adevăr, în cea mai mare parte lucrări de artă, iar celelalte probe lăsau de dorit, cum era și firesc. Cu explicația aceasta, nimeni nu mai poate fi surprins că sunt maștri de caligrafie cari scriu, cum spune poporul:

Scriu la tine,
Vai de mine,
Talpa găștei,
Gândul muștei,

Când îi vedea slova mea,
Să fugi încotro îi putea.

Sunt desenatori foarte buni, cari scriu foarte urât, unii pentru că nu le-a plăcut să scrie frumos și n'au vrut să învețe, alții din cauza naturii lor nervoase, alții în sfârșit, fiindcă afectează scrierea neglijentă, crezând că neglijența în scriere va fi interpretată drept semn de activitate și superioritate intelectuală, când, în realitate, neglijența în scriere nu poate fi interpretată decât așa cum trebuie să fie luată orice neglijență: ca o necuviință și o nepoliteță față de cei cari sunt siliți să citească mângăliturile „talpa găștei“.

Orice desemnator cu bunăvoință și cu nervii în stare normală poate fi caligraf, pentru că scrierea caligrafică e desemn și, ca urmare, toți maestrii de desemn ar fi și caligrafi, dacă în școala de Belle-Arte ar îi avut măcar cele mai elementare îndrumări. Dar și orice meșteșug, fie cât de modest, ucenicul trebuie să-l învețe dela un maestru. Numai caligrafia, care e un meșteșug atât de delicat, o ramură de artă, maestrii cari o predau trebuie să o învețe singuri, dacă o învață, și dacă nu, atunci predau ceea ce nici ei singuri nu știu.

Pentru desemnul liniar, zis și tehnic-industrial, sau real, matematic, am de făcut aceleași observațiuni ca și la caligrafie în ceea ce privește pregătirea maestrilor. Importanța acestui fel de desemn pentru secțiunea reală de liceu n'o micșorează nici chiar programele, care prevăd două ore pe săptămână, iar nota are mai mare valoare decât cea dela desemnul liber.

Cu toată importanța recunoscută a acestui fel de desemn, școalele de Belle-Arte n'au nicio catedră de desemn liniar, iar viitorii maestri, ca și pentru caligrafie, nu capătă din școală nici o îndrumare.

Ce departe a ajuns inițiativa particulară, care a deschis pe Calea Victoriei ateliere de lustruit ghetetele, școli de dans și Academii de biliard!

Practica pedagogică e mai grea de învățat, dovadă existența atâtor Seminarii pedagogice. Autoeducația, cu toate că e susținută de unii, nu se poate generaliza. Unui

viitor maestru, oricât de mult talent ar avea, după ce și l-a epuizat învățând cele trei specialități, îi rămâne prea puțin pentru pedagogie, știință despre care în școalele de Belle-Arte nu se pomenește nimic.

Toți membrii corpului didactic învață și practică pedagogia înainte de a li se fi încredințat catedra; pe când maștrilor de desen li se încredințează mai întâiu catedra și apoi practică și învață ei singuri pedagogia; adică li se cere să citească fără ca cineva să le fi arătat literele! Cei mai buni pictori, absolvenți ai școalelor de Belle-Arte, treceau peste toate aceste greutăți și, spre nenorocirea lor, deveneau maștri, obligați să predea ce n'au învățat și să uite ce știau. Unii din ei mai continuau să se ocupe de pictură, neglijând obligațiunile maestrului; alții rătăceau în goana după doi iepuri; puțini s'au resemnat, căutându-și răsplata și mângâierea iluziilor pierdute, în cariera de dascăl. Aceștia au dibuit, desorientați, dar au muncit mereu. Experimentând și continuu corectându-se, s'au perfecționat chiar. Majoritatea lor se consideră chiar ca niște deplasați, retrogradați. Problemele pedagogice nu-i interesează. Ei suspină după idealul pierdut și n'au destulă voință de a-și făuri un altul. În predarea lor, în loc de entuziasm și căldură comunicativă, copiii văd oboseală și plictiseală. Pentru unii, întreaga lor activitate în clasă se reduce la menținerea ordinii, activitate încordată și obositoare, mai cu seamă atunci când devine sport...

La dexterități elevii sunt înclinați să fie mai desordonați. Maestrul nu explică prea mult, nici nu ascultă; trebuie să facă corecturi generale și individuale. La desen, prin însăși natura obiectului, elevii trebuie să facă anumite mișcări necesare: ascut creioane, șterg cu guma etc.

Această libertate de mișcare și rumoarea ce se produce, încurajează naturile vioaie și cu înclinare spre desordine să facă și alte mișcări și sgomote care, la clasele numeroase, unde supravegherea se face mai greu, degenerază într'o complectă desordine. E foarte ușor ca un maestru puțin energic și nepregătit să nu-și mai poată menține ordinea în clasă și să devie o sarcină pentru

directori. Din acest punct de vedere lecțiunea de dexterități cere o mai mare încordare de supraveghere, iar din partea maestrului mult tact și pricepere pedagogică. Pentru obiectele teoretice, fie profesorul expositiv sau euristic, ordinea se menține mai ușor prin chiar natura obiectului și prestigiul ce i-l dă clasificția de obiect principal. Pentru ca ordinea să fie menținută, elevii trebuie să fie ocupați; iar ca să-i ocupe, trebuie să știi cum. De unde să știe bietul pictor mulțime de lucruri subtile, în afară de specialitatea lui, dacă în școală nu le-a învățat, iar în practică nimeni nu i le-a arătat. La greșelile celor nepregătiți, Ministerul răspundea cu o nouă dispozițiune, mai umilitoare, care apăsă mai greu asupra maestrului deja descurajat și desorientat.

Din cauza raporturilor nenormale între maestru și elevi se năștea ură și răzbunare. Elevii rămăneau corijenți pentru desordine, nu pentru reavoință, ceea ce a făcut pe Minister să suprimă corijările la dexterități. De atunci regulamentul prevede că: *«elevul care a avut reavoință la dexterități, nu rămâne corigent, ci e permutat la altă școală»*. Pedeapsa n'ar fi mare în orașele cu mai multe școli secundare, dar în orașele din provincie corespunde cu eliminarea și dacă părinții sunt săraci, cu eliminarea definitivă.

„Reaua voință o constată Dirigințele cu maestrul respectiv în primele bimestre, aceiași împreună cu Directorul în ultimele bimestre”. Deci o adevărată Comisiune de anchetă transportată la fața locului, pentru a constata că d-nul Ionescu Goe din clasa I B și-a tăiat cu degetele foile caetului de caligrafie, sau l-a strâns în patru și l-a pus în buzunar, să-i fie mâinile libere la sărit capra.

Când nota mai mică de cinci la dexterități se pune cu atâta control și ceremonial, cine ar mai putea spune că regulamentul nu le dă importanța cuvenită. Totuși, maestrii se simt umiliți pentru că regulamentul îi declară incapabili de a aprecia singuri reaua-voință. Diriginții de abia își îndeplinesc îndatoririle strict necesare și nu mai au timp și pentru anchete de felul acesta. În ultimele bi-

mestre maestrul e în bună companie, pentrucă Dirigintele e declarat incapabil de a constata reauavoință și el e pus sub controlul Directorului. Noroc că nu mai sunt bimestre, căci ar păți-o și Directorul!

Pentru a evita această tutelă, maestrul nu pune note mai mici de 5 și, în asemenea caz, toată notația e mărită cu unul sau două puncte, pentru a păstra proporția între diferitele grade de apreciere. Elevii notați mai mult decât merită „își fac provizie” și în ultimele bimestre lucrează sau nu, după cum sunt de capricioși. Acești elevi promovând, continuă procedeul în clasele următoare și astfel se întărește tradiția că la dexterități nu rămâne nimeni, oricum s'ar purta.

Tutela maestrului e motivată de unele abuzuri; dar pentru unele excepții, nu-i drept să se ia o măsură generală; mai drept ar fi fost să fie tutelați numai abuzivii. În loc de această dispoziție, luată de Minister drept pedeapsă, mai potrivit ar fi fost să fi lăsat ca conferința școlară dela sfârșitul anului să-și dea avizul și să remedieze orice abuz, ceea ce face și acuma când moderează exigența oricărui profesor. În schimb, să se fi menținut pentru desemn *corigența*, fiind chiar al patrulea obiect de corijat în cursul inferior și al treilea în cursul superior. Elevul corigent, învățând la celelalte obiecte, va avea nevoie să varieze munca lui, exercitându-se la desemn, așa cum face în timpul anului; iar toamna va prezenta un carnet de schițe și crochiuri după natură din excursiile lui și din memorie. Corigența la desemn, ca orice măsură întrebuițată cu pricepere, ar fi o ușoară pedeapsă și un stimulent pentru unele naturi, bune în fond, dar oarecum răsfățate. Existând corigența, notele la desemn vor reprezenta în mod just aptitudinile fiecărui elev; ba, chibzuite bine, în urma unei analize minuțioase, *chiar media notelor celorlalte obiecte*; pe când în starea actuală nu ajută decât a mări fictiv media generală.

După cum am arătat la început, în programele actuale desemnul e prevăzut cu o singură lecțiune pe săptămână la toate clasele (afară de clasa II și secția reală, unde se predă de două ori pe săptămână), ceea ce face

32 de lecțiuni pe an, dacă nu sunt sărbători. În schimb, pentru muzică, programul prevede două lecțiuni, plus două ore de ansamblu, eventual trei lecțiuni pe săptămână la cursul inferior, deci de trei ori mai multă importanță de cât i s'a dat desemnului. Importanța didactică a muzicii, nimeni nu o tăgăduiește. Vreau să arăt numai că legiuitorul, față cu muzica, a nedreptățit desemnul, nedându-i cel puțin o importanță egală. Pentru aceasta voi face o comparațiune între muzică și desemn.

Desemnul cultivă *simțul văzului și simțul muscular.*

Muzica cultivă numai *simțul auditiv.*

Simțul muscular, în combinație cu cel tactil, ne face să cunoaștem *forma, distanța, volumul, întinderea, suprafața, situația,* etc., deci toate elementele care compun *ideea de spațiu și ideea de timp.* El ne confirmă existența unei lumi în afară de noi și ne ajută să o cunoaștem. Organul special acestui simț fiind tot sistemul muscular, el este un simț precis, pozitiv, nesupus iluziilor și halucinațiilor, simț ce controlează senzațiile primite prin celelalte simțuri.

Simțului vizual îi corespunde, ca senzații proprii, cele de *lumină și de culoare*; iar simțului auditiv îi corespunde numai un singur fel de senzații: cele de *sunet.*

Aceste două simțuri, auditiv și vizual, ocupă treapta cea mai înaltă în clasificarea celor opt simțuri și pentru aceasta pot fi numite și simțurile nobile, pentru elementele estetice simple ce prezintă senzațiile lor proprii. Un sunet armonios sau o culoare produce asupra noastră o impresie plăcută. Comparate aceste două simțuri, vedem că cel auditiv are un singur fel de senzații, iar cel vizual două senzații proprii; iar prin acțiunea lui, pune în funcțiune încă două simțuri care contribuiesc și ele cu senzațiile lor proprii la complectarea și mărirea impresiilor.

Dintre toate prezentațiile venite dela toate simțurile, senzațiile vizuale sunt în genere cele care se reproduc mai ușor și totdeauna mai exact. Ele au proprietatea celei mai mari reproductibilități (reviviscent).

Potrivit cu complexitatea de elemente psihice pe care

le pune în funcțiune, simțul văzului, din acest punct de vedere, îl consider superior simțului auditiv.

Mulțumită culturii simțului văzului s'au dezvoltat în omenire cele trei arte plastice (sau statice, pentru că se estind în spațiu și implică mai puțin ideea de mișcare): Arhitectura, Sculptura și Pictura; iar prin asociație, Mimica (cu dansul și arta dramatică). Cultivând simțul văzului, elevii vor avea putința de a înțelege și simți trei arte; iar dacă cultivăm simțul auditiv, va simți și aprecia una singură,—muzica.

Dintre arte, muzica s'a dezvoltat mai întâiu, apoi arhitectura, sculptura și pictura. Muzica vorbește în special simțului, nu rațiunii. Titlul bucății în genere sugerează ideii, iar nu melodia în sine. Pentru a simți muzica nu se cer multe cunoștințe. Ea impresionează puternic și imediat, iar elementele ei de impresiune,—sunetele,—se sting odată cu eco-ul ultimelor acorduri. O simt pasărilor și animalele, copilul în leagăn și omul primitiv. Dovadă că muzica nu pretinde multe cunoștințe, sunt geniile muzicale precoce, care au ajuns la o remarcabilă dezvoltare la vârsta fragedă a copilăriei: Mozart W. la 4 ani, Floritzel von Reuther la 8 ani, Bronislaw Hubermann la 10 ani, Enescu la 12 ani. În schimb istoria artelor nu citează niciun arhitect, sculptor sau pictor, care să se fi manifestat puternic la vârsta de 8 sau 10 ani. Din cele expuse se vede lămurit cât de importantă e cultivarea simțului vizual.

Din punct de vedere pedagogic importanța e covârșitoare

Pentru desemn e nevoie de o mulțime de condițiuni materiale. E necesară o sală cu lumină specială și constantă, un anumit mobilier, un model, materiale necesare (hârtie, creioane, gumă, etc.). Mai trebuie exercitată și mâna. Pentru muzică nu e nevoie de o sală cu lumină specială; elevii pot cânta, stând în picioare, în marș, la lumina lunei, în tren sau în barcă; ei au de subordonat un singur organ, iar condițiunile materiale se reduc la un camerton, care nici el nu cere o prealabilă pregătire. Un elev poate cânta oricând vreă, dar nu desemnează decât atunci când poate, dovadă sunt recreațiunile, care sunt numai mișcări

și cântece. Dela emiterea primelor sunete ale unei melodii, până la ultimele note ce se pierd, a trecut un timp foarte scurt în comparație cu o bucată de desemn, isprăvită după mai multe lecții.

La muzică elevii se împart în trei categorii: a) Cei cu voce și ureche; b) Cei cu ureche și c) Cei cari n'au nici voce nici ureche. Acești din urmă, oricum li s'ar emite un sunet, indiferent de timbru și intensitate, nu-l pot aprecia, nici reproduce. Urechea lor de cele mai multe ori e needucabilă și atunci li se spune că „n'au ureche“, cu înțelesul că le lipsește complet simțul auditiv muzical. Pentru ei nu există sunete armonice, cum nu există culoarea pentru orbi. Numărul lor e destul de mare; într'o clasă poate ajunge până la un sfert. În schimb, la desemn profită toți, și cei cu defecte fizice. Am avut elevi miopi, bolnavi de nervi, le lipsia unul sau două degete, mâna dreaptă atrofiată, sau nu vedeau cu un ochiu. Pe nici unul nu l'am scutit de desemn și caligrafie. Le-am dat o deosebită atenție și, cum în totdeauna acești elevi au multă bunăvoință, au devenit chiar cei mai buni din clasă.

Simțul văzului e educabil. Expresia „n'are ureche“, dela muzică, nu se poate întrebuiți la desemn că „n'are ochiu“ sau „mână“. Pot fi ochiul sau mâna needucate, dar nimeni nu le contestă existența.

Simțul văzului având două senzații proprii, daltonistul, care nu va vedea culoarea, va aprecia efectul de lumină. Ambele aceste senzații sunt controlate de simțul muscular, care pipăie, ridică, măsoară și compară. Pe când simțul auditiv, având un singur fel de senzații, nu le poate controla. Un elev fără ureche cântă fals și cântă înainte, fie singur sau în cor; el are convingerea că cântă bine; pe când un elev, care a făcut un desemn, se jenează să-l arate; alții îl denunță și, când îl prezintă, zâmbeste oarecum rușinat, știe că are greșeli și, când i se atrage atențiunea asupra lor, se convinge imediat și le corectează.

Profită la muzică cei cu ureche și cei cari au și voce și ureche. Acești din urmă sunt mai puțini, — e corul, — cam o optime din numărul total al elevilor dintr'o școală. Cu aceștia din urmă se ocupă mai mult maestrul; ei au

două ore de ansamblu. Pentru ei școala ia vacanță cu o zi sau două în ajunul vre-unei serbări. Ei sunt haina de sărbătoare cu care se prezintă școala la orice solemnitate.

La muzică sunetele se pierd imediat după emisiune, pe când desemnul rămâne și se poate corecta și controla după un timp cât de îndelungat. Oricine poate ști cum a scris sau desemnat în copilărie, dar nu poate ști cum a cântat, fără ajutorul gramofonului.

În definitiv, simțul văzului e superior simțului auditiv, e mult mai important pentru educație, după cum vom vedea. E mai educabil și educația lui se face mai greu decât a simțului auditiv. Toate acestea sunt motive evidente ca desemnul să fie considerat de programe cel puțin egal cu muzica și n'am înțeles niciodată ce a avut în vedere legiuitorul, când a prevăzut la desemn o singură oră pe săptămână, iar la muzică trei, socotind-o prin aceasta de trei ori mai importantă.

Din cauzele menționate, învățământul desemnului a suferit și mai suferă încă. Dacă elevul din liceu nu-l învață, mai târziu medicinistul, naturalistul, militarul, geograful sunt nevoiți să-l învețe, căci din cauza acestei lacune în educație, sufăr mari greutăți în pătrunderea și stăpânirea cunoștințelor lor speciale. Toată lumea intelectuală dela noi consideră desemnul ca o carte pe care o pot citi numai firile dotate cu talent înăscut. În diferite împrejurări, când e vorba de desemn, acești intelectuali se arată jenați că nu se pot pronunța și își declină competența, regretând că „n'au avut talent“ și deci posibilitatea de a simți mulțumirile sufletești, ce le procură acest exercițiu frumos, recreativ și educativ. Chiar pedagogii au considerat desemnul, multă vreme, sub aspect artistic sau utilitarist, bun numai ca elevul să se serviască de el mai târziu, pentru practicarea unei arte sau meserii.

Desemnul în școală e mai mult știință decât artă, e un mijloc de înțelegere și exprimare, după cum sunt cuvintele spuse sau scrise. El completează cele două exerciții fundamentale : scrierea și citirea și ca și ele ar trebui să devie o acțiune mecanică. În adevăr, caligrafie însemnează scriere frumoasă, artistică ; și, dacă ar fi con-

siderat desemnul ca o artă, atunci ar ști să scrie atâți câți știu să desemeze. Caligrafi sunt puțini, după cum și desemnatori-artiști sunt puțini; dar de scris, știu să scrie, mai bine sau mai rău, toți câți au terminat cursul primar. Un asemenea absolvent poate să-și exprime gândul, potrivit cu gradul lui de cultură, prin cuvinte scrise, dar nu și-l poate exprima prin linii sau imagini.

Inceputul trebuinței de a desemna se pierde în întinericul trecutului îndepărtat, la omul preistoric. Preoții egipteni îl întrebuițau, nu numai ca o înfrumusețare, ci ca scriere hieroglifă. Fenicienii au compus alfabetul, nu din imagini, ci din semne convenționale. Vedem, prin urmare, că desemnul poate fi întrebuițat ca scriere, iar scrierea nu-i decât un fel de desemn vulgarizat. Caracterele grafice ale scrierii variază chiar după națiuni. Sunt caractere chinezești, grecești, latinești, armenești, germane, turcești, slave; din această cauză și din cauză că semnele grafice reprezintă cuvinte proprii limbilor respective, scrierea nu poate fi întrebuițată, ca desemnul, ca un limbaj universal, deopotrivă de bine înțeles de toate neamurile.

Pentru grafologi, scrierea caligrafică nu prezintă niciun interes, nu le spune nimic, fiind ceva silit și nepersonal. Scrierea obișnuită e revelatoare; în ea scriitorii pun ceva din personalitatea lor; ea e fotografia gesturilor și a ritmului pulsațiilor. Din studiul ei analitic grafologii iscusiți deduc caracterul scriitorului. Desemnul artistic, ca putere de revelație, se poate compara cu scrierea artistică; dar în școală, nefiind vorba de manifestațiuni artistice, susțin că desemnul liber al elevilor e tot atât de revelator ca și scrierea obișnuită pentru grafologi.

S'a spus că: „educația este meșteșugul de a trece conștientul în inconștient“ (Gustav le Bon). În adevăr, scrierea la început, când se învață, se desemează; e în faza conștientă; ne gândim la forma literelor. Mai târziu, în urma exercițiului, scriem literele fără a ne mai gândi la forma lor; acțiunea devine mecanică, aproape automată; atențiunea, în momentul scrierii, e îndreptată asupra conținutului și atunci conștientul a trecut în inconștient. Desemnul e o acțiune conștientă susținută de colaborațiunea

mai multor senzațiuni și al unei complicate operațiuni intelectuale. Pentru acest motiv câteva foi de desen ale aceluiaș elev, îmi spun lămurit dacă elevul are exercițiul desenului, simțul proporției, al formei plastice, al perspectivei, al luminei și culorilor; dacă are gust pentru frumos și spirit analitic; în fine dacă e tip vizual interior sau vizual reflexiv și constructiv. Desenul, în afară de însușirile sufletești de mai sus, mai relevă și altele de ordine mai mult fizică; dacă elevul e plăpând sau energetic, dacă se exprimă clar sau găngăvește, dacă e conștiincios sau neglijent, curat sau murdar, ordonat sau desordonat. Din cauză că desenul este un limbaj sufleteț al copilului, a devenit și un mijloc de a cunoaște sufletul lui, creindu-se astfel o psihologie a desenului, asupra căreia și-au îndreptat atenția toți fruntașii gândirii. Iată pentru ce am spus mai sus că nota la desen, bine chibzuită, ar reprezenta valoarea reală a elevului, adică nota medie a celorlalte obiecte. La desen elevul nu poate fi mai mult sau mai puțin preparat; facultățile lui intelectuale și concretizarea lor în desen rămân aceleași, neschimbate, decât în mod treptat, potrivit cu progresul ce-l face.

„Desenul este promotorul întregii activități omenești“

Intr'adevăr tot ce ne înconjoară, ca creațiune umană și are forma vizibilă și tangibilă, a emanat dela desen, care a servit ca prim model. Materia primă s'a transformat, însutiindu-și valoarea, dar desenul e la baza celor trei ramuri de activitate omenească. Artele, Industria și chiar Științele au luat naștere, s'au dezvoltat și se vor perfecționa cu ajutorul desenului. În școală desenul e auxiliarul și colaboratorul tuturor obiectelor de studiu. Desenul se adaptează la orice principiu pedagogic și acele principii se pot aplica și la o lecție de desen. Dela simplu la compus, adică dela schiță la detaliu; dela nehotărât la hotărât: umbrele sunt de abia indicate, mai apoi precizate, asemenea culoarea; dela concret la abstract: întâiu desenul după model, apoi desenul din memorie; — dela empiric la raționat: întâiu exerciții de desen și apoi studiul perspectivei, adică reproducerea

pe foaia plană a dimensiunii a treia și a spațiului. Desemnul corespunde apoi principiilor că: 1) Educația e o reproducție în mic a civilizației. 2) Să fie spontanee. 3) Să fie însoțită de plăcere. Desemnul nu produce asupra elevilor nici o oboseală. După măsurătoarea oboselei cu aestesiometrul făcută de Wamond, rezultă că matematica e obiectul cel mai obositor, apoi limbile, canto, gimnastica și în fine desemnul și lucrul manual, care nu produc nici o osteneală ca muncă în sine; la aceeași concluzie ajunge și Sakaki un profesor japonez. Deci cu minimum de oboseală, avem un câștig relativ mare. Un câștig mare cu minimum de oboseală: iată deviza cea mai la modă!

Metoda intuitivă se bazează pe simțul văzului. Ea va da cu atât mai bune roade, cu cât acest simț va fi mai bine educat. Astăzi nu se poate concepe o lecțiune de partea științifică fără imagini și crochiuri; întreaga grupă științifică se intuiază prin desemn, începând cu istoria, geografia, științele naturale, zoologia, botanica, geologia, igiena științele fizico-chimice, matematica, geometria, astronomia etc.

Pentru grupul de obiecte, care formează partea literară filosofică a învățământului, s'ar părea că desemnul n'ar fi un așa de prețios colaborator. De aceea vom face o comparație între o lecție de limba română și una de desemn.

La limba română profesorul citește o bucată literară pentru a avea elevii un model de citire corectă, apoi explică bucată, atrăgând atenția elevilor asupra frumuseții și valorii ei literare. Maestrul de desemn alege și el—dacă are de unde—un model frumos, atrage și el atenția elevilor asupra frumuseții formei și culorii. Expune modelul într'o lumină convenabilă, pentru a fi cât mai evidente părțile caracteristice. Profesorul scoate în relief „punctele principale”, care formează scheletul, subiectul bucății. Maestrul împreună cu elevii, ca și profesorul, stabilește raporturile de mărime între părțile modelului, fixând proporțiile, deci „punctele principale”. Și unul și altul, cu ajutorul punctelor principale, fac rezumatul bucății sau schița modelului. Urmează detaliile, precizând forma; fac deci analiza bucății literare sau a modelului. Profesorul de limba română dă un subiect de compoziție.

Maestrul cere să se desemneze din memorie modelul. Profesorul cere elevilor să facă o compoziție cu subiectul care și-l vor alege; maestrul le cere să desemneze din memorie ce vor ei. Și unul și altul pătrund în sufletul elevilor și constată gradul și felul impresiunilor. Ambii le cultivă atenția, memoria vizuală și imaginația creatoare. Și unul și altul deprind pe elevi cu metoda de studiere dezvoltându-le puterea de analiză.

Nu este nici un obiect de studiu care să aibă o mai strânsă legătură cu celelalte și o valoare educativă mai mare ca desemnul. „Mai mult îmi spune un crochiu, de cât un raport amănunțit“, a zis Napoleon acum 100 de ani, când doar un Pestalozzi numai putea să întrevadă importanța educativă a desemnului. Dacă crochiurile clarifică atât de mult descrierile, ce potrivit ar fi ca toate compozițiile de limba română să fie ilustrate cu schițe și crochiuri. Ar fi o variațiune plăcută și un câștig îndoit.

Cuvintele și expresiile proprii desemnului, întrebuintate la limba română, sunt o dovadă mai mult că, în ceiace privește partea descriptivă, ambele obiecte nu fac decât acelaș lucru, servindu-se pentru acelaș scop unul de cuvinte, iar altul de linii, lumină și culoare. Iată câteva din acele cuvinte: tablou, schiță, colorit, nuanță, se desemnează, se scoate în relief, contur, perspectivă, pastel, formă plasticitate, stil etc.

În ultimul timp ministerul printr'un ordin circular cere maștrilor de desemn să răspundă la următoarele trei chestiuni: 1) Ce propuneri au de făcut pentru o deosebită dezvoltare a desemnului, caligrafiei și tuturor artelor frumoase. 2) Ce propun relativ la pregătirea și recrutarea personalului didactic însărcinat cu predarea desemnului și în fine 3) Pentru dezvoltarea gustului artistic în țară.

Din aceste trei întrebări se vede lămurit că ministerul a făcut constatarea—cam târzie—că desemnul, caligrafia și toate artele-frumoase dela noi nu au dezvoltarea care ar trebui să o aibă. Și după ce a făcut această constatare, a căutat cauza și a găsit că personalul didactic al școalelor secundare nu are o pregătire specială și tot din această cauză nici gustul artistic la noi nu e normal dezvoltat.

În chestiunea a doua se află și răspunsul la prima și a treia. În adevăr, dacă maestrii vor fi bine pregătiți și vor avea posibilitatea de a lucra, efectul se va vedea imediat.

În cursul primar învățătorii și institutorii dau copiilor primele îndrumări pentru desemn, iar pentru scriere pun temelia acestui exercițiu. Deprinderile rele dela desemn se mai pot corecta în liceu, dar cele dela caligrafie sunt atât de puternic fixate, că de cele mai multe ori rămân neschimbate. Poziția la scris și mânuirea condeiului, dacă ar fi bine arătate și înțelese de copii, învățătorul a făcut destul în comparație cu ceia ce se face acum. Sunt mulți învățători normaliști, cari nici atâta nu pot face și nu au ei nici o vină dacă în școala normală nu li s'a arătat. Ei au avut maestri de caligrafie pictori absolvenți ai școalei de Belle-Arte, nu caligrafi.

În școala primară scrierea și citirea sunt exercițiile fundamentale, exerciții de care nu ne putem dispensa și care ne sunt necesare în fiecare zi din viață. Totuși scrierea e exercițiul care se face cel mai rău.

O schimbare se impune și Ministerul și-a propus să facă. În primul rând va trebui să aibă în vedere pregătirea corpului didactic. Va înființa pe lângă fiecare școală de Belle-Arte câte o secțiune pedagogică unde să se predea caligrafia și desemnul liniar pe lângă cursurile școalei de Belle-Arte. Studenții, cari vor urma această secțiune, vor urma și Seminarul pedagogic universitar ca toți studenții cari se destină carierei didactice. În această secțiune nu se vor înscri decât absolvenți a opt clase de liceu iar absolvenții acestei secțiuni, în urma examenului de capacitate, vor fi numiți în învățământ cu titlu și leafă egală cu a profesorilor.

În afară de pregătirea profesorilor de desemn va trebui ca legea și regulamentele să le dea posibilitatea de a lucra. Desemnul să fie considerat ca obiect principal, având corijare ca toate obiectele și, în loc de o oră pe săptămână, să se predea cel puțin două.

La școalele din apus, (Seminarul pedagogic din Iena) e prevăzută în program o oră (o lecțiune) specială pe

săptămână, destinată analizei tablourilor și operelor de artă. S'ar putea și în programele noastre găsi o oră de ansamblu pe săptămână, pentru astfel de analize și interpretări, cel puțin pentru cursul superior. Ministerul Artelor va îngriji ca fiecare liceu să aibă o colecție cu reproduceri în negru sau în culoare după principalele capod'opere de pictură, sculptură și arhitectură. Fără această lecțiune de explicare și analiză a operelor de artă, istoria artelor, prevăzută în programul școalelor de fete, secția clasico-modernă, n'are absolut nici un rost; elevele memorează date și numiri, cum ar memora un dicționar, fac geografie fără hartă.

Cu această ultimă măsură, s'ar contribui mult la cultivarea gustului artistic la noi în țară.

Copilul învață jucându-se și imitând. A desemna și a colora, sunt dintre jocurile cele mai preferate de copil. Mai apoi, pentru dezvoltarea voinței, atenției și judecății, principiul nou al educatorilor americani este de «*a învăța lucrând*» (learning by doing) și pentru aplicarea acestui principiu, desemnul va ocupa locul ce-l merită.

Pe de altă parte există un curent de a se considera educația estetică ca singura disciplină de bază a pedagogiei și de aci scopul educațiunii să fie un scop pur estetic.

Din aceste tendinți diferite, a rezultat că estetica are un rol armonic în educația generală, pe care nu-l avea în trecut și această importanță i se dă chiar din cursul primar, pentru că sentimentul moral ia naștere și se dezvoltă din sentimentul estetic; deci *binele* e un fruct al *frumosului*. Când vom ști să subjugăm forțele naturii și să ne folosim de ele, când mijloacele de producțiune vor atinge perfecțiunea, când munca omenească va fi bine repartizată și ocrotită, când averile nu vor mai fi cumulate în câteva mâini și nu vor mai exista exploatați, când educația va fi bine organizată, când, prin urmare, lupta pentru existență va fi mai ușoară și omul va avea mai mult timp liber, atunci frumosul în artă și în natură, va ocupa locul cel mai important în viață.

GH. CARP

Maestru de desen la Liceul Mircea cel Bătrân, Constanța

POEZII

1

*Călă lumină și noroc
In juru-i răspândește
N'o știe soarele de loc,
Când arde și lucește.*

*Și stelele, când ies, sclipind,
Din depărtări străine,
Nu știu ce farmec blând aprind
In nopțile senine.*

*Așa nu știe draga mea
Ce rai de fericire
Mi-aduce'n taină dela ea.
O singură privire ;*

*Și farmecul fără holar
Din viața meu pustie
Ea, singură, mi-l dă in dar
Și, singură, nu-l știe.*

Străbași cuprinsuri mari și munți și ape,
Să pui o stavilă între dor și tine,
Dar, când îl crezi departe, el de-aproape
Ca umbra, după pasul tău se ține.

Oprește-te! Zădarnică încercare!
Așteaptă până ce singur se va duce
Să-și caute aiurea așezare
Și căpătâi pe care să se culce.

Iubirea într'o lege se cuprinde,
O lege care nu se poate nfrânge:
Cu depărtarea crește și s'aprinde,
Cu vremea scade și — încet — se slânge.

Urlă marea și vuește
Și ridică valuri mii,
Peste care trec săgeată
Goelanzii argintii.

Orizontul se'nfrățește
Cu adâncul frământat
Și în malurile nalte
Apele'nspumate bat.

Pe nisipul de sub țărături,
Zac, aduse din spre larg
Rămășițe dintr'o luntre:
Niște scânduri și-un catarg.

Dar luntraș cine-a fost oare?
Și-a plecat spre care țel?
Unde zace el acuma?
Cine plânge după el?

Rozmarin

MAELSTROM

Căile lui Dumnezeu în Natură, ca și în planurile sale providențiale, nu sunt căile noastre; și concepțiile inteligenței noastre nu se pot compara în nici un chip cu imensitatea, adâncimea și caracterul operelor divine, al căror abis e mai adânc decât fântâna lui Democrit-

Joseph Glanville.

Ajunserăm în sfârșit pe creasta celor mai înalte stânci. Câte-va minute moșneagul arătă prea istovit, ca să mai poată rosti un cuvânt.

— Mai înainte vreme, vorbi el în cele din urmă, vă puteam călăuzi pe poteca asta tot așa de ușor ca și băetanul meu cel mai tânăr; dar mi s'a întâmplat acum trei ani o peripeție cum nici un muritor n'a încercat-o vreodată pe pământ, sau cel puțin cum nu mai trăește nimeni să o povestiască; iar cele șase ore de spaimă grozavă, pe care le-am îndurat atunci, mi-au ruinat și sufletul și corpul. Poate mă credeți bătrân de tot; dar nu e așa. În mai puțin de o zi mi-a înălbit tot părul, care era negru ca pana corbului, mi-a slăbit tot corpul și mi s'au sleit toți nervii în așa chip, în cât și acum tremur la cea mai slabă sforțare și mă înspăimânt până și de o umbră. Iacă, abia privesc pe deasupra acestei genuni și mă apucă amețeala.

Mica faleză lângă care se lungise el cu atâta nepăsare ca să se odihniască, așa încât corpul îi atârna în gol și, cum stă rezemat de marginea lunecoasă a stâncii, numai cotul îl opriă dela cădere, — mica faleză se înalță ca un perete în fața unei prăpăstii căscate, tăiată în granit negru și lucios, la vre-o cinci-zeci sau

șajzeci de picioare deasupra unui haos de stânci. Cu nici un preț nu m'aș fi apropiat de marginea ei la mai puțin de șase pași. Indrăzneala călăuzei mele îmi treziă un asemenea fior de frică, încât mă lăasai la pământ cu tot corpul, mă agățai cu mâinile de tufele dinprejur și nu îndrăznicam să privesc măcar cerul; zadarnic mă luptam cu mine însumi ca să alung gândul că însăși temeliele muntelui erau în primejdie să se năruie sub furia vânturilor.

Mi-a trebuit timp ca să raționez și să găsesc destul curaj spre a mă ridica puțin și a privi depărtările.

Dar, pentru Dumezeu, biruiți-vă teama, zise călăuza, căci dacă v'am adus aci, e numai ca să cuprindeți cu ochii o întindere cât mai largă a locului unde s'a petrecut întâmplarea despre care v'am vorbit și să vă depăn toată povestirea aceasta, în timp ce dumnea-voastră veți avea sub ochi însăși scena pe care s'a desfășurat. Noi ne aflăm acum, continuă el cu acea precizie care-i caracteriză felul său de-a vorbi, ne aflăm pe coasta Norvegiei, la 68° latitudine, în marea provincie Nordland și în posomorâtul district Lofoden. Muntele, pe vârful căruia ne găsim, se numește Helseggen, Innoratul. Acum, ridicați-vă puțin, ține-ți-vă de ierburi, dacă vă cuprinde amețeala, uite așa... și priviți peste mare, dincolo de vălul acela de ceață.

Privii cu toată amețeala grozavă și văzui o largă întindere de ocean, ale cărui ape de culoarea cernelei îmi amintiau povestirea geografului Eubian despre Marea Intunericului — Mare Tenebrarum. Inchipuirea ome-nească n'ar putea plăsmui o priveliște așa de nesfârșit de tristă. La dreapta și la stânga, cât poate cuprinde ochiul, se desfășură ca niște ziduri ale lumii, fruntea unei faleze grozav de negre și de prăpăstioase, a cărei tristețe este sporită și de valurile ce se ridică foarte sus, până la creasta albă și sinistră a pereților de stâncă cu urlete și vuiete neîntrerupte. Chiar în fața promontoriului deasupra căruia ne aflăm și la o depărtare de vre-o cinci sau șase mile în mare, se vedea un ostrov de stâncă goală; sau mai degrabă se ghicia ființa lui

după spuma valurilor care-l înconjurau. La aproape două mile în spre țarm, se află o altă insulă, ceva mai mică, stearpă și înconjurată de stânci uriașe și de colți mari de piatră.

Oceanul, în spațiul cuprins între insula din larg și țarm, avea ceva extraordinar în înfățișarea lui. În ceasul acela suflă dinspre uscat un vânt așa de puternic, încât un brie, colo jos, în larg, se svârcolia cumplit în valuri și în fiecare clipă trupul său dispărea în întregime.

Cu toate acestea nu era pe mare o hulă obișnuită, ci numai frământare de valuri care se încrucișau în toate direcțiile cu un sgomot surd și mâniaș, nu numai în „dinții vântului“, ci și în alte sensuri; spumă nu se vede decât puțină în nemijlocita vecinătate a stâncilor.

— Insula de colo din depărtare, vorbi moșneagul, se numește de Norvegieni Vurrgh. Cealaltă, la jumătate de drum, Moskoe. Cealaltă, o milă spre Nord, este Ambaaren. Colo, departe, sunt Islesen, Hotholm, Keidhelm, Suarven și Buckholm. Mai departe, între Moskoe și Vurrgh, sunt Otterholm, Flimen, Sandflesen și Stockholm. Acestea sunt numele adevărate ale ostroavelor; dar cum dracu le-a venit în miute oamenilor să le boteze, nici eu nu știu. Auziți ceva?... Vedeți vre-o schimbare în înfățișarea mării?

Trecuseră vre-o zece minute de când ne aflam pe creasta lui Helseggen, unde ne urcaserăm venind din spre Lofoden, așa încât nu putusem vedea marea decât din clipă când, ajunși în vârf, ea se desfășură largă înaintea ochilor noștri. Pe când bătrânul vorbea auzii un vuiet puternic care creștea treptat, întocmai ca murgelul unui cârd nesfârșit de zimbri în preriile Americii, și, în acelaș timp, văzui că fața oceanului de sub noi, pe care corăbierii obișnuiesc să o numiască „zbătută“ se preschimbă cu repeziune într'un șuvoi ce se îndreptă spre răsărit. Ba încă, pe când priviam, șuvoiul câștigă o iuțeală neobișnuită. Fiecare clipă îi sporia repezeciunea și furia sa năvalnică. Peste cinci minute toată marea, până la creasta lui Vurrgh, era biciuită

de furia sa neîmblânzită; dar mai ales între Moskoe și coastă răscoala apelor era din plin. Acolo întinsul cel larg al genunei clocotia frământat de mii de curenți contrari, isbucnia dintr'odată în sbuciumări sălbatece, se înalță fierbând, șueră și pornia în vârtejuri uriașe și nenumărate și astfel se rotia înaintând spre răsărit cu o iuțeală pe care apa n'o are decât în cascade.

Încă două, trei minute și priveliștea se schimbă cu totul. Fața mării se linișți puțin câte puțin și vârtejurile dispărură unul după altul, pe când fășii întinse de spumă înalbiau într'un loc unde până atunci nu se vedea nimic. În cele din urmă fășiile se lungiră pe mare întindere, se apropiară și, moștenind par'că rotirea vârtejurilor dispărute, începură să dea ocol în aria unui vârtej neasemănat mai larg. Iute, foarte iute, rotirea aceasta de ape își lămurî hotarul, formând un cerc cu un diametru mai mare de o milă. Pe margini avea o largă cingătoare de spumă strălucitoare; dar nici un bob de spumă nu lunecă în gâtulejul monstruoasei pâlnii, al cărei interior era un zid lichid, neted, lucitor și de o culoare neagră, inclinat pe orizont cu un unghi de aproape 45° , rotindu-se împrejur cu o iuțeală înfrigurată și amețitoare și răspândind în vânt un zgomot înspăimântător, jumătate țipăt, jumătate muget, așa precum nici căderea Niagarei, în frământarea sa supremă nu poate înalța spre cer.

Muntele tremură din temelie și stânca se zguduia. Mă aruncau cu fața la pământ și mă agățai cu mâinile de iarbă într'un exces de zbucium nervos.

— Asta, spusei însfârșit moșneagului, asta nu poate fi decât Maelstrom.

— Așa îi zic unii, răspunse el; însă noi, Norvegieni, îl numim Moskoe-Strom, după numele insulei Moskoe, care se află la jumătate de drum.

Descrierile pe care le-am citit asupra acestui vârtej nu mă pregătiseră deloc pentru ceia ce vedeam acum. Descrierea lui Jonas Ramus, poate cea mai amănunțită dintre toate, nu-ți dă nici cea mai slabă idee de măreția și grozăvia acestui decor, necum impresia de

spaimă care apasă pe privitor în fața unei asemenea priveliști ne mai văzute. N'aș putea spune din ce loc și în ce moment a privit-o scriitorul nostru; dar desigur că nu depe vârful lui Helseggen și nici în timpul unei furtuni. Cu toate acestea se află în descrierea sa câteva pasagii, care pot fi citate pentru amănuntele lor, deși sunt departe de a da o icoană mai credincioasă a priveliștei :

«Intre Lofoden și Moskoe, scrie el, adâncimea mării este de 30 până la 40 de măsurii; dar de cealaltă parte în spre Ver (Vurrgh), adâncimea descrește până într'atâta, încât o corabie, trecând pe acolo, s'ar găsi în primejdie să se înțepeniască în stânci, ceia ce se întâmplă adesea și pe vreme liniștită. În timpul fluxului curentul intră furios în spațiul dintre Lofoden și Moskoe cu mare iuțeală; urletul său, în ceasul când se retrage cu năvălnicie spre larg, abia este egalat de acela al celor mai mari și mai furioase cascade. Zgomotul se aude la câte-va leghe împrejur și vârtejul e de o întindere și adâncime atât de mare, încât, dacă o corabie ar pătrunde în aria lui, ar fi târâtă și înghițită fără îndoială până în fund unde, izbindu-se de stânci, s'ar sfărâma în țandări; iar când vârtejul se liniștește, sfărâmurile sunt scoase la suprafață. Pauze de odihnă nu se produc decât între reflux și flux și numai pe vreme liniștită; ele durează mai puțin de un sfert de oră, după care vârtejul își recapătă treptat violența. Când vârtejul se află în toiul lui și, pe de altă parte, e însoțit și de furtună, e mare primejdie să te apropii de el la mai puțin de o milă Norvegiană».

«Atâtea bărci, iahturi și corăbii au fost înghițite pentru că nu s'au ferit înainte de a fi prinse și târâte de curent. Ba încă se întâmplă adesea că și balenele, apropiindu-se prea tare de el, sunt biruite de puterea lui și cu greu s'ar putea descrie mugetele grozave ale lor, când zadarnic încearcă să scape dintr'ânsul. Într'ozii s'a întâmplat că un urs, încercând să treacă înot dela Lofoden la Moskoe, fu prins de vârtej și târât în fund; urletele sale erau așa de puternice, încât se

auziau dela țärm. Trunchiuri uriașe de brazi și de pini, după ce au fost înghițite de vârtej, se ridică la fața apei așa de sfărâmate și destrămate, încât par a fi acoperite de câlți lemnoși. Aceasta dovedește că fundul genunei e plin de colți de stâncă de care trunchiurile se isbesc și se rod. Curentul e născut de fluxul și refluxul mării, care se urmează fără greș din șase în șase ore. În anul 1645, în Dumineca Sexagesimei, vârtejul s'a pornit din zori de zi cu atâta vuiet și năvălnicie, încât s'au nărui și zidurile caselor de pe coastă».

În ceea ce privește adâncimea apei, nu-mi dau seama cum s'a putut măsura în vecinătatea nemijlocită a vârtejului. Cele 40 de măsuri cred că privesc canalul vecin cu țärmul insulei Moskoe, sau Lofoden. Adâncimea în mijlocul vârtejului trebuie să fie neasemănat mai mare. Ca să ne dăm seama, e de ajuns să aruncăm o privire piezișe spre adânc de pe vârful stâncii Helseggen. Privind de acolo acest Phlegethon, căre vuiă la picioarele mele, nu mă putui opri să nu surăd de simplitatea bietului Jonas Ramus, care vorbește ca despre niște basme de istoriile sale cu balena și cu ursul; căci este limpede că cele mai mari corăbii din ziua de azi nu s'ar putea împotrivi vârtejului Maelstrom nici cât se împotrivesc un fulg în uragan, ci de bună seamă s'ar risipi în țândări, izbindu-se de fund.

S'au dat felurite explicații acestui fenomen. Imi amintesc că unele din ele mi-au apărut la prima lectură destul de bune; dar acum ele nu mă mulțumesc mai de loc. Părerea în de obște primită este următoarea: „Ca și celelalte trei mici vârtejuri din vecinătatea insulelor Feroe, Maelstrom n'are altă cază decât ciocnirea valurilor ce se înalță și se scoboară în orele fluxului și refluxului, în fața unei linii de recife și de stânci, care pun piedică apelor și le silesc să cadă într'o uriașă cascadă; așa încât, cu cât valul se urcă, cu atât și căderea trebuie să fie mai înaltă. Urmarea firească este vârtejul a cărui putere uimitoare de absorbire este cu

priso; statornicită prin exemple de mai mică înseamnăte“.

Aşa se rostesc cu privire la acest subiect Encyclopedia britanică. Kirche și alții ca dânsul, își închipue că în mijlocul canalului Maelstrom se află un gol, care străbate scoarța pământescă și precizează că s'ar deschide în golful Botnic. Părerea „aceasta, de fapt destul de naivă, era singura care-mi mulțumia închipuirea în clipa când contemplam acele locuri; și, împărtășind-o călăuzei mele, care nu-mi fu mirarea când îl auzii spunând că, dacă aceasta era într'adevăr părerea tuturor Norvegienilor, nu era mai puțin și a sa. Cât despre explicarea de mai sus, el se arată incapabil de a o pricepe și eu eram de acord cu el; oricât de convingătoare ar apărea ea pe hârtie, totuși ți se pare neînțeleasă și chiar zadarnică în fața vuietelor abisului.

— Acum, fiindcă ați privit îndeajuns vârtejul, vorbi moșneagul, să ne străcurăm ușor, dacă voiți, pe după stânca aceea, ca să ne punem la adăpost de vânt și să nu ne asurziască mugetul apelor. Am să vă povestesc o istorie din care veți vedea dacă n'am tot dreptul să mă laud că am cunoștință de Moskoe-Strom“.

Făcui precum doria el și moșneagul începui :

— Cei doi frați ai mei și cu mine aveam un vas de pescuit, preschimbat în goeletă, de aproape 70 de tone, cu care obișnuiam să pescuim printre ostroavele de dincolo de Moskoc, aproape de Vurrgh. În părțile unde marea e răscolită de valuri, de obicei pescuitul este norocos, dacă-l faci la timp potrivit și dacă nu ți-e teamă de vre-o poticneală; însă, dintre toți pescarii de pe coasta Lofoden, noi trei eram singurii cari îndrăzniam să ne avântăm regulat spre ostroavele acelea. Locurile colindate de obicei de pescari sunt mult mai departe, spre miază-zi; acolo poți prinde pește ori și când, fără nici o primejdie și de aceea e firesc ca locul să fie căutat; însă dincoace, printre ostroave, sunt locuri unde poți prinde pește și mai mult și de calitate mai bună; uneori se întâmplă să prindem într'o singură zi atâta mulțime, cât alții, mai puțin îndrăzneți, nu pu-

teau să scoată într'o săptămână. Ne îmbogățiam văzând cu ochii : eră mai multă primejdie, dar mai puțin necaz și îndrăzneala eră pentru noi o plăcere.

Țineam corabia noastră într'un adăpost la vre-o cinci mile de aici, sub coastă, și obișnuiam pe vreme bună să folosim sfertul de oră, cât marea eră lină, ca să străbătem canalul principal al lui Moscoe-Strom, chiar pe deasupra genunii, și să aruncăm ancora colo, departe, pe lângă Otterholm sau Sandflesen, unde valurile sunt mai potolite. Acolo așteptam vremea când marea se domolește, ca să ridicăm ancora și să ne întoarcem acasă. Nici odată nu porniam o asemenea expediție fără un vânt larg și statornic, care să ne ducă și să ne întoarcă și fără să avem siguranța că nu se va potoli pe drum. Rare ori se întâmplă să ne înșelăm. Numai de două ori în răstimp de șase ani furăm siliți să rămânem toată noaptea sub ancoră din pricina unei liniști desăvârșite, lucru foarte rar în părțile noastre. Altă dată a trebuit să rămânem pe țărni aproape o săptămână, morți de foame, din pricina unei furtuni care s'a deslănțuit puțin după sosirea noastră și a răsvrătit canalul în așa chip, încât ne-a fost peste putință să ne mai întoarcem. În asemenea împrejurare am fi fost târați în largul mării, căci vârtejul ne purta cu așa putere, încât în cele din urmă ancora fu smulsă. Din fericire furăm răpiți de unul din nenumărații curenți, contrari, cari se întâlnesc azi ici, mâine în altă parte ; și curentul acesta ne-a purtat spre Flimen, unde avurăm norocul să poposim.

N'as putea să vă povestesc nici a douăzecea parte din primejdiile pe care le-am îndurat acolo. Chiar pe vreme liniștită e un loc primejdios ; dar totdeauna am găsit mijlocul să înfruntăm curentul Moscoe, deși adesea eram cu sufletul în gură, când ni se întâmpla să întârziem o minută, sau să pornim ceva mai înainte de intrarea apelor în repaos. Uneori vântul nu eră destul de puternic precum nădăjduiam la plecare și atunci străbăteam mai puțin drum decât am fi dorit, pe când curentul făcea cârma de prisos.

Fratele meu mai mare aveà un băetan de 18 ani și eu însumi aveam doi băeți zdraveni. Ne-ar fi fost de mare ajutor în asemenea împrejurare, fie la vâslit, fie la pescuit; dar, dacă noi aveam curajul să înfruntăm primejdia pe spinarea noastră, nu ne lasà inima să primejduim copii, căci la drept vorbind, pericolul era grozav.

Sunt trei ani de atunci, fără câteva zile, de când s'a întâmplat ceia ce vă povestesc. Erà la 10 Iulie 18..., o zi pe care oamenii încă n'an uitat-o, căci urlà cel mai îndrăcit uragan care a bântuit vre-odată sub cer. Totuși, de dimineață și până târziu după prânz a suflat o briză plăcută din spre sud-vest; iar sus strălucia un soare superb, așa încât și cel mai bătrân marinar dintre noi nu s'ar fi îndoit de ceia ce trebuia să urmeze.

Frații mei și cu mine am ajuns pe la două după amiază la insule și în curând ne umplurăm corabia cu pești frumoși, cari în ziua aceea căzură mai din belșug ca oricând. Ceasul meu arătà exact șapte ore, când ridicarăm ancora ca să pornim spre casă, așa încât să străbatem curentul în perioada de liniște care, după socoteala noastră, trebuia să înceapă pe la opt.

Plecarăm cu un vânt răcoros de tribord și câtva timp plutirăm cu repegiune, fără să ne gândim la vre-o primejdie, fiindcă în ziua aceea nu erà nici un semn de temut. Deodată iată-ne „mascați“ de un salt de briză ce venia dinspre Helseggen. Așa ceva nu se întâmplase niciodată și începui să mă simt rău, fără să știu pentru ce. Ne puserăm sub vânt, fără însă a isbuti de loc din pricina valurilor și tocmai mă gândiam să ne întoarcem la liman când, aruncându-mi ochii înapoi, văzui toată zarea acoperită de un nour de aramă, ce se înălță cu o repezeciune uimitoare.

În acelaș timp vântul, ce ne purtase până atunci, pieri și ne găsirăm într'o asemenea liniște de aier, în cât curenții ne purtau după placul lor în toate părțile. Dar nici această stare de lucruri nu dură destul timp ca să ne dea răgazul să chibzuim. În mai puțin de o minută furtuna ne învălul; în minuta următoare cerul

se acoperi cu totul și ziua se întunecă așa de tare, încât nu mai puturăm vedea dintr'un capăt într'altul al corăbiei.

Nici nu mai încere să vă descriu blestemul unui astfel de uragan. Cei mai bătrâni lupi de mare din Norvegia n'au apucat ceva la fel. Strânserăm toate pânzele în grabă; dar, la cea dintâi năvală de vânt, amândouă catargele sburară peste bord ca și când ar fi fost retezate, iar catargul cel mare răpi cu el și pe fratele meu cel mai tânăr, care din prevedere se agățase de dânsul.

Corabia noastră eră ca o frunză pe valuri. Puntea fusese măturată cu totul și nu aveà decât o mică deschidere spre proră, pe care luasem obiceiul să o închidem totdeauna, înainte de a străbate curentul, ca o măsură de prevedere când ai de a face cu o mare răs-vrătită. Fără această măsură, în împrejurarea în care ne găsiam, ne-am fi scufundat de bună seamă, căci valurile ne acoperiră cu totul timp de câteva minute. Prin ce minune fratele meu scăpă dela peire, nu pot să știu, căci vai! n'am avut putința să aflu. Cât despre mine, desfăcându-mă dela catarg, m'aruncaii pe brânci pe punte și, înțepenind picioarele de marginea îngustă a bordului, mă agățai cu amândouă mânele de un inel ce se află la piciorul catargului dinainte. Aceasta eră tot puteam face mai bun și numai instinctul m'a îndemnat să lucrez astfel, căci eram prea amețit ca să mai pot judeca.

Câteva minute rămaserăm cu totul acoperiți de apă, după cum v'am spus, și în timpul acesta, agățat de inel, mă siliam să-mi țiu răsufierea. Apoi, ne mai putând răbda, mă ridicai în genunchi, fără să las belciugul din mâni și scosei capul la aier. În clipa aceea corabia noastră se scutură întocmai ca un câine când iese din apă și se ridică deasupra mării. Încercaii atunci să mă reculeg din amețeală și să-mi adun gândurile, ca să văd ce e de făcut, când simții că cineva mă apucă de braț. Eră fratele meu cel mare și inima îmi tresări de bucurie, căci îl credeam mătrnat de valuri. O clipă după aceea însă bucuria mea se preschimbă în

groază când el îmi țipă la ureche din toate puterile numai acest cuvânt: *Moskoe-Strom!*

Nimeni nu-și poate închipui ce zguduire simții atunci. Tremuram din creștet până în tălpi ca și când aș fi fost scuturat de friguri. Înțelegeam bine ce voia să spuie fratele meu cu această vorbă. Târâți de vântul ce sufla, acum ne găsiam în voia curentului și nu aveam nici un chip de scăpare.

Ați înțeles că, străbătând canalul curentului, făceam totdeauna un ocol ca să trecem drept pe deasupra lui numai când timpul eră liniștit și atunci încă trebuia să așteptăm și să pândim cu grije vremea apelor potolite; însă acum eram târâți de-adreptul spre genune și pe o furtună ca aceea! De bună seamă, mă gândiam, vom fi deasupra vârtejului chiar în momentul acalmiei — un grăunte de speranță! dar puțin după aceea mă prinse ciuda că am fost așa de nebun să mai nădăjduesc ceva. Știam că suntem niște condamnați, chiar dacă ne-am fi aflat pe o corabie cu de zece ori nouăzeci de tunuri.

Cu toate acestea furia dintâi a furtunii se potoli, sau cel puțin n'oi mai simțiam într'atâta, fiindcă alergam înaintea ei; mai apoi însă marea, pe care vântul o ținuse până atunci întinsă și spumoasă, începă să se înalțe în munți de valuri. O schimbare ciudată se produse și în cer. Jur împrejurul nostru, ori încotro priviai, el eră negru ca noaptea; însă chiar deasupra noastră se limpezi dintr'odată un ochiu de cer senin, — așa de senin cum n'am mai văzut, — de un albastru așa de adânc și de lucitor, iar prin ochiul acela strălucia luna plină cu o lumină așa de puternică, cum nici odată în viața mea n'am mai văzut. Ea lumina totul împrejur; dar ce privești, Doamne Dumnezeule, ce privești se desfășura sub lună!

Incercai odată, de două ori să vorbesc fratelui meu; însă, nu știu cum, vuietul de ape crescuse așa de tare, încât, deși îi strigam la ureche din răputeri, el nu mă putea auzi. Deodată el, scuturându-și capul, îngălbeni ca un mort și ridică un deget ca și când mi-ar fi zis: ascultă!

Nu știam la început ce vrea să spuie ; dar în curând un gând grozav îmi fulgeră prin minte. Scosei ceasornicul din buzunar : nu mai umbla ! li privii cadranul la lumina lunii și îl aruncai cu ciudă departe, în ocean, izbucnind în lacrimi. Se oprise la ora șapte ! Trecuse deci momentul calmului de ape și vârtejul curentului eră acum în toi.

Când o corabie este țăpăn zidită, cu pricepere încărcată și nu se cufundă prea mult sub povara ei, și dacă aleargă în larg pe furtună, valurile par totdeauna că-i fug pe sub talpă, ceea ce pare foarte ciudat unui terestru, — și aceasta se numește în graiul marinarilor „a călări“.

Ei bine, până acum noi călăriserăm peste hulă foarte frumos ; dar în curând un val uriaș se revărsă peste noi, ne prinse sub bolta lui și ne răpi cu el, ridicându-ne sus. sus de tot, până în văzduhul cerului. Nici odată n'am crezut că un val se poate înălța așa de mult. Pe urmă, lunecând pe o curbă amețitoare, ne lăsarăm în jos și ne afundarăm, așa încât mă prinse o asemenea spaimă și amețeală, ca și când aș fi căzut în vis din vârful unui munte înalt. Înșă, pe când ne găsiam pe creștetul valului, am aruncat o repede ochire împrejurul meu și atâta mi-a fost de ajuns. Fulgerător mi-am dat seama de toată grozăvia soartei noastre. Vârtejul curentului Moskoe se află numai la un sfert de milă înaintea noastră ; dar un vârtej ce nu seamănă cu nici unul din cele obișnuite, după cum vârtejul pe care îl priviți acum nu seamănă cu învârtirea unei mori. De n'aș fi știut unde ne aflăm și ce ne așteaptă, n'aș fi recunoscut în nici un chip locul. Prive-liștea eră așa de îngrozitoare, în cât, fără de voie, închisei ochii, iar pleoapele mi se striviră în strângere ca într'un spasm.

N'au trecut nici două minute și iar simțirăm cum valurile se potolesc din nou și că suntem acoperiți de spumă. Corabia se întoarse smuncit din babord jumătate de cerc și se repezi ca o săgeată într'altă parte. În acelaș timp mugetul apelor fu înăbușit de un zgomot

ascuțit, un zgomot de care vă puteți face o idee închipuindu-vă șuierul câtor-va mii de vapoare ce țipă din sirenele lor în acelaș timp. Ne găsiam atunci în cingătoarea hulei care înconjoară vârtejul și, de bună seamă, mă gândiam că o clipă după aceea vom luneca în vârtej, al cărui fund nu-l puteam limpede deosebi, din pricina iuțelii spaimântătoare cu care eram târați. Corabia părea că nu se cufundă de loc în apă, ci că zboară pe deasupra ei ca o bășică de aier la suprafața valurilor. Tribordul atingea vârtejul, iar la babord se desfășura oceanul nesfârșit și simțiam că văd un zid nesfârșit de apă ce se rotește între noi și zare.

Poate că n'o să mă credeți, dar acum, când ne găsiam în gura pâlniei, eu mă simțiam mai stăpân pe mine însumi decât atunci când ne apropiam de ea. Cu sufletul gol de orice speranță, mă simții par'că ușurat de o mare parte din groaza care mă paralizase la început. Eu cred că disperarea îmi oțelise într-o clipă câteva nervii.

Aceasta nu e lăudăroșie, ci adevăr curat! Mă gândiam că este ceva sublim într'o asemenea moarte și că ar fi o nebunie să mă opresc la gândul așa de meschin al salvării mele, când în fața ochilor se desfășura o priveliște așa de măreață a puterii Dumnezeiești. Cred că aș roși de rușine dacă mi-ar trece prin minte un asemenea gând. O clipă după aceea fui cuprins de curiozitate să cunosc vârtejul. Eram stăpânit de dorința de a-i cerceta adâncul, chiar cu prețul vieții și dureră cea mai mare era că nu voi putea împărtăși tovarășilor mei tainele acestei minuni. Iată, de sigur, ciudate gânduri din partea unui om ajuns într'o asemenea cumpănă,—și de multe ori m'am gândit după aceea că goana corăbiei în cercuri amețitoare deasupra abisului, trebuie să mă fi zăpăcit puțin.

Mai era și o altă împrejurare care mă făcea să-mi păstrez cumpătul și anume potolirea vântului care, în locul unde ne aflam, nu ne mai supăra, căci, după cum și dumneavoastră v'ați putut da seamă, cingătoarea de spumă se află în pâlnie ceva mai jos ca fața oceanului;

iar, acesta ridică acum mai sus de capetele noastre un soi de mal prăpăstios și posomorât. Dacă n'ați apucat nici odată o furtună pe mare, nu puteți ști ce descurajare îți coboară în suflet complicitatea între vânturi și neguri. Te orbește, te asurzește, te înăbușe și-ți răpește orice putință de faptă și de judecată. Inșă noi scăpaserăm acum de toate aceste mizerii, întocmai cum criminalii, condamnați la moarte, se bucură în închisoarea lor de micile plăceri, refuzate lor, atâta timp cât sentința era încă nesigură.

N'aș putea să vă spun de câte ori am ocolit coroana de spumă. Ocoliam, ocoliam mereu, poate de o oră, zburând mai mult de cât plutind și apropiindu-ne pas cu pas de primejdie și de grozava margine din lăuntru a vârtejului. În tot timpul acesta eu n'am lăsat din mâni inelul de fier. Fratele meu se află înapoia mea, agățat de un butoiș gol de apă, bine înțepenit sub cușca boltii dela pupă, singurul obiect ce nu fusese măturat de valuri de pe bord, la izbucnirea furtunii. Pe când ne apropiam de marginea genunej, el părăsi butoișul, se repezi spre inel și, în groaza lui, încercă să mi-l smulgă din mâni, căci inelul nu era destul de mare ca să-l putem ține amândoi. Nici odată n'am simțit o mahnire mai adâncă decât în clipa când îl văzui făcând o asemenea încercare, — deși îmi dam seama că era nebun, nebun furios din groază. Cu toate acestea eu nu am încercat să mă opun lui; știam câtă siguranță îți dă acest inel și i-l lasai, iar eu mă îndreptai spre pupă, ca să mă agăț de butoiș. Nu mi-a fost greu, de oarece corabia, în drumul ei circular, își ținea cumpăna bine pe talpă, deși era zguduită dintr'o parte și alta de loviturile valurilor uriașe și de fierberea vârtejului. Abia mă înțepenisem în noua mea poziție, când o lovitură grozavă în tribord repezi corabiă cu botul spre adânc. Șoptii repede o rugăciune către Dumnezeu, crezând că totul s'a isprăvit.

Inima mi se strânse de frică; mă agățai cu putere de butoiș și închisei ochii. Câteva clipite n'am îndrăsnit să-i deschid; mă așteptam la o moarte fără greș și

mă miram că încă nu m'am scufundat și că nu mă aflu în agonie sub valuri. Dar timpul trecea și eu tot trăiam. Senzația de cădere încetase și mișcarea corăbiei nu se deosebia mult de aceea când ne aflam în cingătoarea de spumă. Totuși eram aplecați mai mult spre tribord. Prinsei curaj și privii încă odată împrejur.

Nici odată nu voiu uită simțirea de spaimă, de groază și de admirație pe care am încercat-o în fața acelei privești. Corabia pareă atârnată ca printr'o minune la jumătatea abisului, pe suprafața din lăuntru a unei pâlnii cu o circonferență vastă și o uimitoare adâncime. Suprafața pâlniei, cu desăvârșire lină, ai fi socotit-o de abanos, dacă ar fi lipsit repezeciunea cu care se învârtia împrejur și reflexul scânteietor și palid pe care-l răsfrângea sub razele lunei pline care, din ochiul limpede de cer, despre care v'am pomenit, se revărsau ca o cascadă de aur fluid peste zidurile negre de apă și până în cele mai intime adâncuri ale abisului.

La început eram prea ocupat să observ cu oarecare precizie. Nu-mi dam seama decât de o revărsare generală de o măreție extraordinară. Totuși, după ce mă liniștii puțin, privirea mea lunecă fără voie în spre fund. În partea aceia nici o piedică nu se puneă în fața ochilor. Corabia noastră, atârnată pe coasta aplecată a abisului, își păstră cumpăna dreaptă pe talpă, sau, cu alte cuvinte, puntea sa eră într'un plan paralel cu apa, care se inclina pe un unghiu de peste 45° , așa încât mi se pareă că plutim pe coastă. Mai observai că în a-i această poziție mă puteam cumpăni tot așa de ușor ca și pe un plan orizontal și aceasta se datoră, cred eu, extraordinarei repezeciuni a mișcării noastre circulare.

Razele lunei păreau că vor să atingă fundul necercetatului abis; cu toate acestea nimic limpede nu puteam zări acolo, fiindcă o ceață deasă învăluia totul în jurul meu, iar un curcubeu măreț se arcuia deasupra întocmai ca acea punte îngustă și șovăitoare care, după credința musulmanilor, este singurul drum ce duce de la Timp spre Eternitate. Această ceață, de bună seamă se năștea din frecarea uriașilor pereți lichizi ai pâlnie,

de fundul abisului. Cât despre huietul imens ce se înalță din aceste neguri până la cer, nici nu mai îndrăznesc să vorbesc.

Cea dintâi lunecare a noastră dela cingătoarea înaltă de spumă ne dusesse la o mare depărtare pe coastă; însă coborârea mai departe nu se mai făcea așa de repede. Ne coboram, învârtindu-ne, nu cu o mișcare regulată, ci cu avânturi și scăpături uimitoare care, acum ne repeziau la câteva sute de iarzi în jos, acum ne rotiau într'un larg cerc împrejurul pâlniei. După fiecare ocol coborârea noastră treptată ne apropiă de fund cu încetineală, dar sigur.

Privind împrejurul meu pustiul întins de abanos lichid, care ne purta, observai că corabia noastră nu era singurul obiect răpit de vârtej. Atât în susul cât și în josul nostru, se vedeau sfărâmături de corăbii, scânduri și trunchiuri de arbori și alte obiecte mai mici precum: bucăți de mobilier, lăzi sfărâmate, butoiașe și doage. V'am vorbit adinioarea de ciudata curiozitate, care m'a prins, alungându-mi frica. Pe măsură ce mă apropiam de sfârșitul grozavei mele soarte, ea creștea și se exagera în mine. Incepui să observ cu un interes ciudat nenumăratele rămășițe care plutiau în apropierea noastră. De bună seamă, căzusem în delir, căci îmi făceam o plăcere să calculez iuțeala lor relativă cu care se coborau spre adâncurile de spumă. M'am trezit vorbind: „iată un brad, care, de sigur, se va cufundă și va dispărea cel dintâi“ și mă simții par'că rătăcit, când văzui că puntea unei corăbii olandeze apucă înaintea lui și se duce spre fund. În cele din urmă, după mai multe socoteli de acest soi, care se dovedeau toate neadevărate, trecui la un nou șir de gânduri, care mă făcură să tremur din tot corpul, pe când inima îmi bătea mai tare ca ori când.

Și să nu credeți că vre-o nouă cauză de groază, ci o lueire de speranță m'a mișcat până într'atât! Această speranță izvora, în parte, din amintirile mele și, în parte din faptele pe care le observam atunci. Mi-a venit în minte nesfârșita felurime de sfărâmături ușoare,

ce erau aruncate pe coasta dela Lofoden, după ce fuseseră înghițite și zvârlite apoi de Moskoe-Strom. Cea mai mare parte din aceste lucruri erau așa de zdrușmate, de strivite, de sfâșiate, încât păreau zburlite de așchii și talași. Dar, tot în acelaș timp, imi amintii foarte precis că mai erau unele în foarta bună stare. Nu-mi puteam explica deosebirea aceasta decât presupunând că sfărământurile sfâșiate erau singurele ce fuseseră cu totul înghițite; că celelalte trebuie să fi intrat în vârtej într'o vreme mai târzie a mareei sau, din cine știe ce cauză, se vor fi scoborât destul de încet, așa în cât n'au avut timpul să ajungă la fund înainte de momentul fluxului sau refluxului. Imi închipuiam că este foarte cu putință în amândouă ipotezele, ca ele să fi fost scoase, prin învârtire, până la fața oceanului, fără să aibă soarta acelor lucruri, care au fost răpite mai de vreme, sau a căror coborâre a fost mai repede. Și mai făcui trei observări de seamă: prima, că *repezeciunea coborârii era în raport direct cu volumul corpului*; a doua, că *din două masse de volume egale, una sferică și cealaltă de altă formă, cea sferică se cobora mai iute*; a treia, că *din două masse egale, una cilindrică și alta de o formă oarecare, cea cilindrică era înghițită mai târziu*.

De când am scăpat din iadul acela, am stat de mai multe ori de vorbă despre aceste lucruri cu un bătrân dascăl de școală din ținut; și el m'a învățat să mă servesc de cuvintele cilindru și sferă. El mi-a explicat, dar am uitat cu totul explicarea sa, - că cele trei observări făcute de mine nu erau decât urmarea firească a formei obiectelor plutitoare și mi-a arătat cum se face că un cilindru, plutind într'un vârtej, opune mai multă greutate decât un corp de acelaș volum, dar de formă diferită ¹⁾.

O împrejurare mai contribuî să-mi întăriască aceste observațiuni și să mă îndemne a mă folosi de ele, și anume faptul că, după fiecare ocol, noi apucam înaintea unor obiecte asemănătoare cu un butoiăș, cu o vargă

1) Vezi Arhimede: De incidentibus in fluido lib. 2.

de corabie, sau cu un catarg și că multe din ele, deși se găseau la același nivel cu noi în momentul când am deschis ochii asupra minunilor vârtejului, acum se aflau cu mult deasupra noastră și păreau că abia și-au schimbat locul lor dela început.

Nu mai aveam nici o îndoială de ceea ce trebuia să fac. Hotărâi să mă leg strâns de butoișul de care mă agățasem, să-l desfac de pe corabie și să mă arunc cu el în mare. Prin semne încercai să atrag băgarea de seamă a fratelui meu asupra butoișelor plutitoare ce treceau pe lângă noi și făcui tot ce mi-a stat în putință, ca să-l fac să înțeleagă ce voiam. În cele din urmă crezui că mi-a priceput planul; dar, fie că a înțeles sau nu, el scutură din cap cu desnădejde și în rup-tul capului nu voi să părăsiască inelul. Eră peste putință să mă apropii de el: împrejurările nu îngăduiau nici o întârziere. Astfel, după o luptă amară, trebuî să-l părăsesc în plata sortii sale triste. Eu însumi mă legai cu niște funii de butoiș și, fără să șovăiesc, mă aruncai cu el în mare.

Urmarea a fost tocmai aceea pe care o prevăzusem. Și așa se face că mă aveți astăzi în față și-mi ascultați povestea. Bănuți, prin urmare, tot ce a urmat după aceea. Așa dar, voi trece repede spre desnodământ. Trecuse poate o oră de când părăsisem corabia și acum o vedeam departe sub mine când, deodată, una după alta, ea făcu trei sau patru învârtituri repezi și, ducând cu sine pe bietul meu frate, se cufundă, pentru totdeauna, cu botul înainte, în haosul fundului. Butoișul, de care mă legasem, se coboră până la aproape jumătate din distanța ce despărțea fundul de locul unde sărisem în mare. În clipa aceea o schimbare ciudată se făcu în înfățișarea vârtejului. Coastele uriașei pâlnii pierdură repede din aplecarea lor; rotirea apelor se domoli din ce în ce mai mult. Pe încetul ceața și curcubeul se risipiră și fundul abisului părî că se umflă în sus.

Cerul eră senin, vânturile ațipiră și luna plină asfinția spre apus cu o strălucire vie, când eu mă găsii

iarăși la fața oceanului, lângă coastele dela Lofoden și deasupra genunei unde fusese Moskoe Strom. Eră ceasul repaosului de ape; dar marea tot mai ridică dealuri inspumate în urma furtunii. Fui târât cu iuteală în canalul curentului și aruncat, în câte-va minute, pe țăr-mul unde pescuiam. O corabie mă luă în ea, sleit de obosială și acum, când primejdia eră trecută, amuții la amintirea grozăviei sale. Cei cari m'au pescuit erau niște camarazi vechi și tovarăși de fiecare zi, dar nu m'au cunoscut nici atât cât ar fi cunoscut pe cineva, care s'ar fi întors din țara umbrelor. Părul meu, care în ajun eră negru ca abanosul, înălbise așa precum îl vedeți acum. Ei mai povestiau că toată expresia figurii mele se schimbase. Le-am povestit această istorie și ei nu m'au crezut. V'o istorisesc și dumneavoastră și abia nădăduese că veți crede-o mai mult ca bunii pescari din Lofoden.

28/8/920 Tulcea

Traducere din Edgar Pöb

de

Marioara Coatu

INTOARCEREA

După Iohann Freiherr von Eichendorff

Cobor încet din spre pădure;
La fel e casa ei și-acum;
Iar draga mea, ea și pe vremuri,
Visând la geam, privește'n drum.

S'a măritat de mult cu altul
Pe când luptam eu pentru țară ...
Și toate s'au stricat de-atuncea!
Cum m'aș întoarce'n luptă iară...

Copilul ei se joacă'n stradă;
La față seamănă cu ea....
Obrajii i-i sărut, șoptindu-i:
„Te aibă ceru'n paza sa!”

Ea s'a uitat un timp la mine,—
Și m'au cuprins atunci fiori,
Dur, neștiind anume cine-s,
Și'nloarse ochii, gânditori.

Și-am înoplat în fașa casei
Sub leiul ce cânta ușor....
Din corn suflai întreaga noapte
Un cântec trist de visător.

Când fâlșâi spre zori lumina,
Ea-și aminti.... Și-atunci a plâns....
De mult eu însă și plecasem
Să-mi plâng, strein, norocul slâns.

Mihail Pricopie

SCRISORI

III

FĂGĂDUELE ȘI RĂSPLATĂ

De când jafurile mi-au stricat tot rostul plugăriei, numai pluguri, tamazlâc, turme și herghelii visez.

Cât de fericit eram, când produsele mele vegetale întrăceau în calitate pe ale celorlalți! Și ce fericit mă simțiam când Ministerul de Domenii, în loc să arate produsele Statului, se făliă, prezentând pe ale mele, zootehnicianilor străini, cari veneau să studieze rasele animale din aceste ținuturi!

Prin lege, apoi, mi s'a luat și pământul,—pământ ce-l desrobisem dela Turci prin cumpărătoare, pământ desțelenit sub ochii mei, udat cu sudoare proprie, pus în valoare și înzestrat cu tot ce o fermă mare poate să aibă de util și de agreabil.

Mă simt nemângâiat de pierderea averii mișcătoare, dar n'aș regreta exproprierea, dacă pământul meu (1531 de hectare din 1930 cât aveam) s'ar dà celor ce-l merită. Chipul, însă, cum s'au făcut celelalte improprietări și felul cum se procedează și astăzi cu dânsule, fără plată imediată, dreaptă și în bani, a foștilor proprietari și fără nici o selecțiune a sătenilor, mă îndreptățesc să cred că s'a făcut mai mult reclamă decât economie națională.

Improprietărirea tuturor, deodată, fără deosebire și pe suprafețe egale, pe lângă că at. ofiază ambiția celor mai iscușiți, mărginindu-le acțiunea, mai împiedecă și pe cei îndrăzneți a-și părăsi locurile de origină, unde sunt deja instalați și echipați. Cine, de pildă, și-ar părăsi satul său natal, unde, după repartiție, ar primi 2 hectare, ca să vie în Dobrogea, să ia 5? Numai cheltuelile de strămutare și așezare l-ar costa înzecit decât face prisosul de 3 hectare, fără să mai pui înstrăinarea de ai săi.

Impresiunile acestea mă duc la întrebarea: Cui o să se dea pământul meu? Tot la cărciumarii și agenții electorali din sate

și orașe? Și, fiindcă sătenii sunt și astăzi empirici și fataliști, de ja cine or să învețe ei cum să-l folosească mai bine? Dela ciupercile de eri, trecute astăzi în partidele nouă?

Mă mir, fără să vreau, când, știind starea înapoiată a agriculturii, văd că, în loc să se ia măsuri largi spre a îmbunătăți radical izvorul din care ne hrănim, din contra se lățește tendința de a industrializa o populațiune rară, fără nici o pregătire profesională și fără nici un capital material.

Bătrânii își băteau joc de cei cari lăsau să le zboare vrabia din mână pentru cele de pe gard. Și aveau dreptate, pentru că tocmai aceștia, cari împiedecă progresul prin trândăvia, nepriceperea ori specula lor, te asasinază la fiecare vorbă cu necesitatea evoluției. Dar de ce să evoluăm în fabricarea unor mărfuri de cea mai proastă calitate și înzecit de scumpe? Nu tot străini, cu firme românești, sunt industriașii noștri actuali? Și, în tot cazul, pentru ce să nu evoluăm mai întâi în agricultură, ocupația de predilecție a tuturor, care, forțamente, va pregăti și industria? Abecedarul începe cu A, nu cu Z. Industria mare a născut din cea mică. Până când atâtea spoeli, care s'au făcut pe spinările agriculturii?

Se pierd 30% din grâne, pentru că nu se pot adăposti în gări și transporta la porturi, și domnii evoluționiști se gândesc la industrie, cu scutiri și prime date tot de agricultură! Nici astăzi nu se mai lasă de aceste maimuțării păgubitoare?... E mai mult decât caracteristică părerea ce și-a dat-o un Englez despre noi, mai zilele trecute, răspunzând unui Român care-i pusese întrebarea: de ce țara lui nu ne împrumută bani, ca să ne refacem? „Pentru că D-voastră schimbați legile proprietății la fiecare trei zile!” Adevăr mai adevărat și mai în scurt spus, nu se poate.

Dar mă pierd în fapte. Am friguri, se vede. Să le înăbuș, căci nu se poate ca din toată această Românie Mare să nu apară, azi sau mâine, dintr'un palat sau dintr'o colibă, o minte ageră, un suflet mare, cu braț paternic, care să pue pe cale bună inteligența orașelor și bunul simț al satelor.

Să spun, mai bine, ce s'a petrecut în Dobrogea, dela 1884, de când trăesc într'ansa. Poate că însăși păcatele din trecut să inspire căință și îndreptare în viitor.

Conferința dela Berlin, născută din războiul dela 1878, în care armatele române scăpaseră Imperiul rusesc dela cea mai rușinoasă înfrângere, în loc să ne răsplătiască sacrificiile cu înapoierea celeilalte părți a Basarabiei ce ne-a cutropit-o Rusia, ne-a mai luat și partea ce o stăpâniam, dându-ne în schimb o bucată din Dobrogea, care, așa pustie și sălbatecă cum eră în cea mai mare parte, nu aveà altă valoare decât accesul ce ni-l da la Mare.

La încorporarea acestui teritoriu, cea mai mare grijă a marelui răposat *Regele Carol* și a vrednicului său ministru *Mihail Cogălniceanu* a fost ca să naționalizeze și să folosească cât mai de grabă acest pustiu. În acest scop, au lansat o Proclamație, făgăduind tuturor Românilor, de sub toate stăpânirile, pământ, cu păsuiri de plată, cu lemne de construcție gratis și cu tot felul de alte înlesniri, dacă se așează aci. De pretutîndeni, atunci, au pornit Români în Dobrogea, cari au naționalizat solul și au transformat pustiul în holde. Printr'ânșii Statul și-a făcut în Dobrogea un venit de vre-o 32 de milioane de lei anual, peste cheltuieli. Și cu toate acestea, ei au fost cei mai batjocoriți și mai exploatați de Stat prin funcționarii săi.

Cum?—Iată:

Chiar dela prima distribuire a pământurilor, inginerii parcelatori, ca să poată măsura cât mai mult pământ și să-și ia plata de câte 2 lei de hectar, s'au lăsat lingușiți sau plătiți de către locuitori de origini străine, cărora le-au dat, nu numai câte pământuri au viut, pe numele lor, dar încă și pe nume de oameni ce nu existau. Azi, de li s'ar verifică titlurile, Statul ar intra în stăpânirea a cine știe câte zecimi de mii de hectare. Eu însumi, revoltat de această risipă de pământ, am încunoștințat în mai multe rânduri și pe mai mulți miniștri despre aceasta, cerând comisii de verificare, dar nimeni n'a făcut nimic. În Cadrilater, tot așa. Pământurile Turcilor se stăpânesc de Bulgari, de și actele originale sunt încă la proprietarii lor.

Statul, apoi, nu s'a ținut nici de făgăduiala regaiă și legală dată coloniștilor. Lemne de construcție nu le-a dat. Alte ajutoare—iarăși nu. Ba încă, de unde, după legea pentru regularea proprietății imobiliare din Dobrogea, Statul nu puteà cere plata ratelor primilor trei ani decât la sfârșitul perioadei de răscumpărare, adecă după 17 și 27 ani, le-a cerut, cu toate aceste, global

*

și deodată, și încă tocmai într'un an de mare secetă, când, fără milă, a vândut tot avutul micilor plugari pentru datoriile ce nu erau exigibile. N'am văzut mai mare jale ca atunci. Mulțime de oameni, cari se exilasera și se istoviseră punând în valoare niște pământuri înțelenite de zecimi de ani, ca să-și croiască un viitor, au pierdut și cu ce veniseră, rămânând cu palmele. Iată cu câtă lăcomie pentru prezent s'a zdrobit la noi tot dorul de muncă, care reprezintă viitorul țării, de către unii din cei cari au cărmuit-o. Și spun aceasta cu atât mai adâncă mâhnire, cu cât acte și abuzuri de o ferocitate animalică se ascundeau sub o îmbrăcăminte de gală... belgiano-orientală.

Cum?... Să chemi lume de petutindeni, de unde fie-care și-a părăsit rude, prieteni, case și felul lor de a trăi, ca să-i așezi într'un deșert, alături de o mână de locuitori de altă origină, de altă religie, de alte tradiții, cu alte aspirații, cu altă limbă și cu alt traiu, fără să mai pui dușmănia ce totdeauna învinsul poartă învingătorului și fără să socotești primejdia la care-i expui, punându-i la îndemână vecinului dela miază-zi, care dispută acest teren, pentru ca după ce i-ai stabilit să-i părăsești puterilor proprii, ba încă să-i mai și impilezi! Ce nume se poate da unor asemenea acte?

N'aveau case; și nimeni nu voia să-i găzduiască, până să-și facă surle. Se frigeau de sete și toți îi goneau dela puturi. Eu însumi am stat trei luni de zile într'o surlă de pândar și căram cu birja apă dela Constanța, de și aduceam, atunci, eu mine un capital de peste 800 000 de lei.

Cu lunile de zile nenorociții coloniști nu găseau cu cine să schimbe două vorbe românești. Trăiau în păduri de buruene, întinse dela malul Dunărei până la Mare. Lupii și vulturii le luau vitele și păsările din ochi. Abia târau plugul cu 14 și 16 boi, ca să desțeleniască $\frac{1}{4}$ de hectar pe zi. Soarele, seceta, gerul și gândacii le ardeau și le sugeau recoltele, și când, une ori, se făceau... La început, în aceste condiții, câtă râvnă de muncă și cât dispreț de viață a trebuit să aibă acești oameni, dacă și distracțiile din zilele de sărbători nu le puteau găsi decât tot în muncă! Martiri au fost pentru alții și neghiobi pentru dânșii, acesta-i adevărul!

Li învinovățiau, prin procese-verbale, făcute într'ascuns, că tăiau lemne din păduri, pe când ei luau uscături ce li se datorau. Li se aruncau păpuși de tutun prin curți și grădini, ca să

poată fi acuzați de contrabandă. Li declarau lipsă din comunele, unde de fapt locuiau, ca să-i poată deposeda de pământuri, dacă nu dădeau bacșiș. Pentru cea mai mică datorie către Stat li se imobilizau și vindeau toate vitele și bucatele la negustorii indicați de perceptori. O naștere, o cununie, o schimbare de poliță, un bilet de vânzare de vite li costau ochii din cap. Și se pare că cei mici erau tovarăși cu unii dintre cei mai mari, căci toate reclamațiunile n'aveau nici un efect.

I-au ținut 34 de ani sub legi excepționale, de și din circa 370.000 de locuitori mai rămăseseră numai vre-o 120.000 de o-rigină străină. Toate putregaiurile de dincolo erau trimise ca funcționari aci. În sfârșit, jafurile și nedreptățile erau starea normală. Și, pe măsură ce se vindeau la licitație averile coloniștilor, funcționarii comunali, fiscali și domeniiali le cumpărau, prin interpuși, pe prețuri de 20 de lei boul și 1.50 oaia! Până în cele din urmă i-au deposedat și de pământurile pentru care atâția ani suferiseră și inclemențele naturii și urgia oamenilor. Într'un singur an Ministerul Domeniilor a deposedat 38.000 de hectare. Și când câțiva deposedați au obținut dela justiție reintegrarea în drepturile lor, s'au dat ordine și s'au făcut legi interpretative, ca și această cale să le fie închisă.

Tot pe atunci, ca să se împliniască zicătoarea: „după huntă și cal de ginere“, ne pomenim că dispare dintre noi singurele două mângâeri, care ne consolau și ne întrețineau speranțele: *Mihail Cogălniceanu* și *Remus Opreanu*. Prin dispariția acestor neuitați și vrednici patrioți, nu mai rămânea dobrogenilor decât o singură poartă, totdeauna deschisă, un singur sprijin, mare și puternic, răposatul întru fericire *Marele Rege Carol*, care, tocmai pentru că eră prea mare, nu-l puteai apropia oricând și pentru orice.

Dela această dată începe o altă fază pentru dobrogeni: faza în care adormitul începe să se treziască. Protestările încep prin câți-va revoltați, cari, prin graiu și scris, desvăliau și înfierau abuzurile, ce până atunci rămăneau necunoscute.

Organizatorul acestei campanii, calde și energice, a fost *Ioan N. Roman*, ale cărui multe din vederi de și nu le împărtășesc, totuși aceasta nu mă împiedecă să nu recunosc că are un suflet drept, o cultură superioară și că de firea lui este apăra-tor dezinteresat și cald al tuturot celor apăsați. Ajutat de *Ion*

Bănescu și de *Mihail Coiciu* (acum răposați, dar totdeauna vii în amintirea noastră), cum și de mine, am fondat ziarul „*Farul*”.

În acest jurnal, pe lângă că expuneam samavolniciile autorităților centrale și locale, mai pledam și cauza acordării drepturilor politice.

Până să le obținem, lupta a fost lungă și grea. Isbutisem ușor să avem de partea noastră partidul conservator, în frunte cu răposații *Titu Maiorescu*, *general Manu* și *Nicu Filipescu*, iar dintre cei supraviețuitori *Tache Ionescu* și *Alexandru Marghiloman*; dar n'am putut îmblânzi cu nici un chip pe șeful partidului liberal, răposatul *Dimitrie Sturdza*, peste a cărui influență n'am putut trece decât după câțiva ani de strigăte, de jalete și de stăruinți asidue și desperate.

Credeam atunci—naivi ce am fost!—că, obținând drepturi politice, vom scăpa de fără-de-legile regimului excepțional. Uitasem că lupul nu-și lespădă năravul. Abia acum vedem că, dacă cetățenii nu și îndeplinesc datoria lor de căpetenie de a-și apăra cu gelozie drepturile, ele nu slujesc decât să mascheze, ori să legitimeze și mai mult abuzurile. Ca și în comerț, nu firma ridică marfa, ci marfa firma.

De aceea nici în această a doua perioadă, în care ne-am exercitat drepturile, n'am fost mai scutiți de arbitrarități. Autoritățile au fost silite să schimbe forma, dar au păstrat fondul,—ba încă l-au mai și agravat cu ocazia rechizițiilor, prin care ne-au luat totul și fără bonuri; cu împărțirea alimentelor și cu cea a vitelor, care s'au dat pe hacșișuri cui nu trebuia.

Câtă vreme vor dura aceste pregătiri la bolșevism, nu știu; dar ceea ce nu vom uita nici noi, nici copii noștri este — mi-e scârbă să o spun!—devastările ce ni s'au făcut de chiar ai noștri, târăgănirea despăgubirilor de războiu, abandonarea, fără apărare, la dușmani și mai presus de toate, graba cu care am fost cedați dușmanilor la preliminările tratativelor de pace!

Hasancea, 15 Iulie 1920.

BUNĂ ȚARĂ, REA TOCMEALĂ!

Deși timpul reparațiilor or și al reconstruirilor sosise deodată cu încetarea războiului, diferitele noastre grupări politice se luptă încă și astăzi pentru supremație. Obstrucție, insulte și bătăi în Cameră; favoruri, mită și odihnă în Administrație; greve și petreceri la orașe; mizerie și jale la sate!... Iată cum ne reconstituim! Ce le pasă reconstituitoarelor de lungimea duratei suferințelor, care cer mai mult curaj decât însuși războiul. Ce vor să știe că în 3—4 ani s'a omorât mai multă lume de cât în sute de ani, și că pentru refacerea victimelor se cere o întreagă reconstituire a casei, iar nu niște simple cârpe. În loc ca, de acord cu toții, să studieze și să alcătuiască legi care să se potrivească cu interesele, aptitudinile și felul nostru de a fi, copiază și impun așezări străine, care ne-au echimbat firea și au otrăvit sentimentele. În loc să se întreacă unul pe altul în fapte folositoare, s'au mărginit să afâțe poftice. Nimeni, în doi ani de pace, n'a venit să spuie cum și prin ce mijloace, echitabile pentru toți, crede că ne-am putea reface. Toți au încălecat și se țin încâlciți de acea practică veche, care constă în a despoiă o clasă, ca să potoliască pe alta. Aceasta să fie oare acea artă nouă de a governa, atât de mult cântată și exploatată? Pe ea o numesc „progres” și „desvoltare”? Și dacă gonești capacitățile și inițiativele, cu ce rămâi?

Problema ce se pune azi e, într'adevăr, vastă și complexă, așa că nimeni nu o poate îmbrățișa întreagă; totuși, acei cari pretind puterea sunt datorii ca, după studiul diferitelor ei părți, să pregătiască soluțiunile și să precizeze bine direcțiunile ce se impun puterilor publice și masei națiunii. Gol, însă, azi ca și ieri.

Cu toată frica de turburări, atât au făcut pentru plugari: *să le dea pământ!* Dar pământul o să-i învețe cum să-l lucreze ca să tragă cele mai mari foloase dintr'ânsul? Dela el vor învăța sătenteii economia rurală și meșteșugurile de iarnă? Pământul ce stă paragină, le va crea Bancă cu bani iefteni, vite, unelte, etc.? Și apoi, tot cu ciomagul și cu pășunatul pe islazurile comunale o să-și regenereze și să-și înmulțiască vitele?—Dacă era vorba de perpetuarea sistemului vechiu, ce nevoie mai eră de oameni

noi, mai cu seamă că pământul l-au fost dat *cei vechi*? Cel puțin „vechiturile”, cum li se zice, aveau avantajul că înscrisau la bugetul cheltuelilor numai 600 de milioane, iar nu 6000, adică 6 miliarde și jumătate!

E bine că ne arată cum au să ne prefacă; atâta numai că pentru a se reda țării și în special agriculturii, toată puterea de producțiune și a spori la maximum activitatea națională, trebuiesc date și mijloacele corespunzătoare; căci viitorul nu se poate asigura, decât reparându-se golurile făcute în averi și restabilindu-se rezervele de capitaluri, pe care le-a înghițit războiul.

Numai . . . cum? prin ce mijloace? și cine să le aplice? erau chestiunile ce se puneau. Și soluțiunea acestor chestiuni trebuia să fie dată în așa chip, încât să corespundă atât situațiunii noastre de astăzi, cât și nevoilor vremii, așa de mari și de variate, cari nu mai permit ca demnitățile publice și chiar funcțiunile să se mai dea oricui, pe iluzii și făgădueli deșarte, ori să se mai îngăduie experiențe pe spinarea noastră.

Lucrările ce sunt să se facă cuprind două faze, pe care numai anume oameni le pot conduce și realiza: *faza de reconstrucțiune* și *faza de lichidațiune*. Cea dintâiu cuprinde restabilirea a tot ce a fost distrus, mai cu seamă instrumentele de lucru și de producțiune, indispensabile pentru a face să renască viața pretutindeni și să se restabiliască averile distruse; cea de a doua, — care nu este decât încheerea celei dintâiu, — lichidarea dărilor de tot felul, pe care războiul le-a făcut să apese asupra noastră. Atâta vreme cât această lichidare nu va fi asigurată, în condițiuni suportabile pentru generațiunile actuale și viitoare, vom înnotă într'o stare de quasi-faliment, care poate paraliza orice acțiune a noastră înăuntru și în afară. Spre a putea, dar, lupta pe acest îndoit teren, în scopul de a asigura traiul de toate zilele al națiunii și a-i permite să-și reconstitue averea, trebuie ca România să facă apel la toate elementele activității ei generale, producătoare de avuții; de unde trebuința de a le studia în deosebi și de aproape, spre a vedea ce trebuie și ce se poate cere delă fiecare.

Alte țări supra-populate și înaintate, puneau până acum *industria* în primul rând și apoi *agricultura*. Nu știu însă dacă, de azi înainte, după ce din războiul acesta s'a văzut că fără produse agricole nimeni nu se poate mișca, nici trăi, nu vor mai re-

duce din atențiunile date industriei, pentru a spori pe cele de dat agriculturii. În tot cazul, până astăzi, industria noastră rară, scumpă și prostă, în loc de foloase, nu ne-a dat decât pagube. Petrolul chiar raportează puțin, iar exploatarea minelor este încă un deziderat. Și atunci pe ce resursă a prezentului și a viitorului trebuie să ne răzimăm, dacă nu pe agricultură, ocupațiune predilectă a tuturor Românilor, — generator al avuției noastre și centru al activității naționale, împrejurul căruia totul gravitează!

Negreșit, mai sunt și alte mici forțe economice, care, toate, venind pe căi invizibile, contribuiesc la prosperitatea generală. Comerțul, mai cu seamă, realizează beneficii înlăuntru și în afară, care se revarsă neîncetat în torentul circulațiunii și sunt un factor considerabil de propășire economică și financiară. E, însă, o deosebire adâncă între comerț și agricultură, și anume aceea că comerțul nu face decât să asigure și să activeze circulațiunea produselor, pe când agricultura le creează. Pe ea, dar, cu voie fără voie, trebuie să ne sprijinim viitorul economic și financiar al țării și pe ea trebuie să contăm pentru a restabili averile, atât de adânc zdruncinate.

Bazat pe ceea ce auzisem vorbindu-se în Anglia, că, după pace, Englezii sunt hotărâți să dea o cât mai mare extensiune agriculturii, care până atunci fusese subordonată industriei și pășunelor, spuneam mai sus că și țările eminamente industriale au tendința de a îmbrățișa pe viitor agricultura, înțelegând că fără ea, traiul e greu și uneori imposibil. Astăzi citesc că Anglia nu numai a defrișat toate prisoasele de pășuni ce avea, dar că și Francezii s'a hotărât să dea, de acum înainte, primul loc agriculturii. Și atunci, dacă Anglia și Franța, ale căror industrii atât de înfloritoare, le-a înălțat și îmbogățit, găsesc avantaj a ridică agricultura la primul rang al activității lor viitoare, — cât mai mare interes avem noi, Românii, a căror singură resursă este ea, și al căror pământ fertil și producător de toate ne poate aduce câștiguri fabuloase, să o punem în stare să producă tot ce poate produce!

Ca noi îmbunătățiri ce i se poate aduce, de n'ar fi de cât *canalizarea și îndiguirea* la câmp a râurilor ce se revarsă prea mult, *irigația și drenajurile* pământurilor din jurul lor, *introducerea navigației* pe aceste râuri, *creșterea vitelor la grajduri*, cu furage artificiale, *industrii mici de iarnă la sate* și *cultura rațională a*

plantelor alimentare și industriale, a pomilor și a viei la dealuri, tot încă sporul veniturilor din agricultură ar putea suportă cheltuielile din buget ale reconstituirii noastre.

Se va putea obiecta, poate: *Cu ce mijloace actuale să se facă toate lucrările acestea?* La aceeași obiecțiune eu mai adaug și alta: *Și cu cine, de la noi?* Am, însă, un răspuns: *Prin concesiuni la străini!*

Țări bogate și pricepute au recurs la acest mijloc, până să se poată înzestra cu toate mijloacele economice necesare; și tocmai noi, cari nu știm și nu putem face nimic prin noi înșine de cât politică și funcționarism, ne-am găsit să facem acest fel de naționalism orb și păgubitor? Cu ce ne-am ales, până acum, din lucrările făcute de Stat în regie și din cele cointeresate cu politicianii cari, aflându-se la guvern, au pus la contribuție averea publică? Ne-am ales cu plata lor înzecită și cu specula cea mai nerușinată a publicului. Și câtă vreme, iarăși, va trebui să așteptăm, suferind, starea primitivă de azi, din lipsa primelor instrumente economice, până când capitalurile acumulate ale acelor politicieni și știința dubioasă a creaturilor lor să ni le poată da?

Miliardele ce se cer contribuabililor nu se câștigă din vânțuri, ci din înlesnirile de tot felul ce Statul trebuie să pue la dispoziția producătorilor de valori reale, și încă cât mai de grabă. A se mai neglija agricultura, cum s'a făcut până acum, spre a se favoriza orașele cu legiunile lor de consumatori; a se mai îndopă niște industrii, care nu există, decât pentru a scumpi lucrurile; a se mai sustrage dela muncă productivă atâția funcționari și agenți electorali netrebuincioși; a se mai construi palate somptuoase, gări și poduri monumentale, pe aceste vremuri de lipsă, alături de niște colibe infecte; a se mai risipi, în sfârșit, banii publici pe toate zădărniciile, pe când satele și agricultura lăncezesc într'o fază care nu e nici pastorală, nici agricolă, — nu se mai poate.

Agricultura se pune astăzi în primul plan, pentru mai multe motive, dintre care cel dintâiu este acela că ea poate fi mai repede reconstituită; apoi, pentru că ea e în stare să dea, cea dintâiu, satisfacere imediată la nevoi grabnice; și, în sfârșit, pentru că numai agricultura poate face în scurt timp față dărilor zdrobitoare ale bugetelor de după războiu.

Și de ce aceasta? Pentru că pământul, din fericire, este

dintre toate instrumentele de lucru, cel care se deteriorează mai puțin și se repară mai lesne și pentru că el nu se poate distruge de tot, așa că puzerea lui în valoare se face mai repede de cât a industriei. Pe de altă parte, se rezolvă problema muncitorilor și a personalului de exploatare, pământul fiind gata să-și reia producțiunea. În sfârșit agricultorii, încurajați de prețurile cu care li se plătesc produsele, vor face tot posibilul să obțină dela sol cât mai repede maximul de producțiune.

Din nefericire, noi nu vom putea profita de aceste avantagii prețioase cu care natura a înzestrat pământul, fiindcă nimeni nu s'a îngrijit din vreme de refacerea agriculturilor, ci toți i-au părăsit în starea în care i-a adus războiul: fără adăposturi, fără vite, fără unelte, și fără semințe. În satul meu din Dobrogea, de 270 de familii, nu s'au împărțit decât 40 de vite, dintre care 6 boi, vaci, viței și 11 cai, toți râioși și uscați de sete, din cari jumătate au murit și cealaltă jumătate e pe cale. Ca să-și fi cumpărat locuitorii de aiurea, nici nu găseau, nici nu aveau cu ce-i plăti, de oarece, e bine să se știe, un plug, la Constanța, se vinde cu 1000 de lei, o pereche de boi ori de cai cu 10, 15 și 20 de mii, o vacă cu lapte cu 5 și 6 mii, o furcă cu 30, o coasă cu 35, o mașină simplă de secerat cu 7000, un ștreang de iută cu 7 lei,—și așa mai departe. De unde, dar, săteanul din Dobrogea, fără cămașă și opinci pe dânsul, să ia atâția bani? De aceea în satul meu, unde Statul are aproape 4000 de hectare, sătenii n'au putut ară decât cel mult 200.

Despăgubiri s'au dat, unor industriași câte 60—70 de mii de lei pe niște imitații de fabrici; iar plugarilor numai câte 2—3 sute, din care cam pe de-a rândul a treia parte a oprit-o perceptorul ori agentul de percepție ca bacșiș ca să achite bonul; iar cu restul și-au cumpărat mălai și cămașă. Parte din vitele, uneltele și mobilele ce le aveau Români duși pe front, ori refugiați, se găsesc și astăzi în stăpânirea Bulgarilor, Nemților și Tatarilor de aicea și din Cadrilater, și nici o autoritate nu s'a sinchisit să le dea înapoi păgubașilor. Li trimet numai la procurori, la judecătorii de instrucție și de pace, la timbru, la avocați, și... vreme pierdută, adică: după un jaf și altul! Dezertorii, spionii și hoții, toți îmbogățiți, sunt parte absolviți pe mărturiile false ce-și dau unii altora, către ofițerii însărcinați să le cerceteze situațiunea, iar restul a fost amnestiat, cu toptanul, chiar

și pentru abaterile dela datoriile ostășești, ca și cum altădată armată nu ne-ar mai trebui.

Aceasta e schița stărilor de fapt dela sate ; și se știe care a fost și activitatea Camerelor în cei doi ani de pace.

A fost oare așa de greu să se știe că încă multă vreme după războiu problema alimentării avea să fie prima preocupare a tuturor și că, dintre toate dificultățile ce aveau să se iviască fatal, pe urma lui, ea avea să fie cea mai îngrijitoare ? Când se bate cineva, uită foamea și se supune la orice privațiune; dar după ce primejdia a trecut, stomacurile își iau revanșa și devin cu atât mai exigente, cu cât au răbdat mai mult. Această exigență naște în populație o stare de spirit contra căreia nici să se gândească cineva să lupte. Stomacul gol n'are urechi. Și un guvern care, în loc să lucreze, ar încerca să ocoliască, să temporizeze, ori să pedepsiască, s'ar expune la cea mai mare primejdie. Prin urmare, pentru a se asigura alimentațiunea publică și a se ușura suferințele traiului scump, era lesne de văzut că nu exista decât un singur mijloc : acela de a importa produsele indispensabile masei populațiunii.

Care erau acele produse și obiecte ce ne trebuiau neapărat atunci, imediat după războiu ? Pentru hrană : *pâne, pește, grăsime și sare* ; pentru iluminat : *petrol* ; pentru munca câmpului : *vite, sămânță și unelte*.

De ce nu s'au mărginit să importe numai mărfurile acestea și chiar din acestea numai cele ce ne lipsiau ? De ce nu s'au îngrijit să aibă pescari și ce trebuie pentru prins pește ? De ce n'au mai redus din trenurile ministeriale și chiar din cele de pasageri, ca să aducă petrol și sare ? Și de ce portul Galaților și altele gem și astăzi încărcate de tot felul de alte mărfuri, de care ne-am fi putut lipsi, fără să suferim ?

Și să nu se spună că nu se găseau mărfurile de care aveam nevoie, căci eu, fiind la Londra în 1918, am văzut cu ochii mei cum curgeau ofertele caselor mari din Anglia la legațiunea noastră de acolo, să ne trimită orice avem nevoie și în orice cantități, pe prețuri convenabile. Ministrul nostru plenipotențiar telegrafiă guvernului la București și acesta nu dă nici un răspuns, pe când comisiunile și delegații români cutreierau toate târgurile și făceau toate speculele.

Când, din împrejurări neașteptate de voința omului, te lo-

vește o nenorocire, o suferință și o uși. Noi, însă, de zecimi de ani suntem victimele unor negustori îmbrăcați în haine de politicieni, cari ne-au guvernat și administrat, până ce ne au adus în starea că nimeni nu mai e la el sigur de nimic și că pe toți i-au cuprins oboseala și descurajarea.

Pretutindeni oamenii și-au dat mâna ca să se organizeze astfel, încât să ușureze nevoile vremii, pe când, la noi, tocmai acum s'au găsit să-și dea unii altora cele mai înverșunate lupte de persoane, când starea noastră financiară, economică și morală este mai mult de cât gravă prin datoriile ce ne strivesc și prin neproductivitatea la care am fost reduși.

Chiar înainte de războiu, cu tot exportul ce făcea cultura mare, și tot nu puteam sătura pofta de risipă a celor ce ne cărmuiau. Ce va fi de acum înainte, când oameni fără experiență și cu stomacurile goale se vor înstăpâni la cârma Statului?!

Trecem, este adevărat, și noi, ca toată lumea, printr'o criză spăimântătoare. Dar tocmai pentru ca să i se previe consecințele frunțașii altor țări au studiat nevoile tuturor claselor sociale și au găsit mijloacele cum să le ușureze; pe când la noi, de la 1917, de când s'a expropriat, proprietatea mare stă și astăzi neîmpărțită și nelucrată.

Cu ce program general și cu ce ajutoare materiale au venit vre-una din grupări, care să puie cultura mică de astăzi în stare să producă, măcar atât cât producea cultura mare?

Toți visează mărimi și nimeni nu poate dovedi că le merită. E un păcat, se vede, al lipsei de educație cetățenească și al studiilor superficiale!

Și spun acestea nu pentru pofta de a critica. Le spun plin de acea mâhnire adâncă, pe care o simte omul când e aproape să se înece. Ea mi-a fost provocată de coincidența că tocmai când cheltuelile noastre budetare se înzecesc, producțiunea scade și va scădea în raport și mai mare.

Credeam că, după ce am văzut strânși la un loc pe toți Românii, voiui trăi să văd și pe țaran iubit pentru el însuși, ca generator și pavază a neamului. Primele semne, însă, ce se văd, sunt rele. Incredători în vorbe, ei trec dela vechii stăpâni sătui la alții noi, flămânzi și nepricepuți, așa precum altădată au trecut de sub stăpânirea patriarhală a boerilor sub acea meschină, a ciocoilor.

Gusturile, se zice, nu se discută. Fie-care să slujiască pe stăpânul care-i place, dacă ține să fie slugă. Ceeace, însă, interesează țara, care și-a pus încrederea în buna judecată și patriotismul tuturor, este ca și ei, țărani, să se arate demni și conștiinți de puterea electorală ce li s'a dat. Prosperitatea și chiar existența țării atârnă cu totul de calitatea reprezentanților ce toți fii ei își aleg. Dacă aceștia sunt capabili, prevăzători și conștiincioși, țara poate trece, fără zguduri simțitoare, peste orice obstacole, și, încetul-cu-încetul, văzând cu ochii, lucrurile pot lua nu numai cursul lor normal, dar încă și calea adevăratului progres.

Trecutele și actualele expresiuni ale votului universal datu-ne-au vre-o garanție de capacitate, prevedere și tragere de inimă pentru interesele țării?—Caut cu lumânarea și nu găsesc răspunsul liniștitor. Din contra, dacă e să judeci după cei doi ani de activitate legiuitoare, reprezentanții națiunii par a se dovedi,—cum zice o vorbă englezească — „prea mari pentru ghețele lor“.

Aud de un buget de $6\frac{1}{2}$ miliarde la cheltueli.

Înainte de a se fi înscris această exorbitantă sumă, pe care noi toți nu știm nici măcar s'o numărăm, întrebatu s'au făuritorii bugetului din ce au să o scoată?

Optzeci la sută din populația noastră sunt plugarii. Cel puțin jumătate dintr'înșii sunt ruinați de războiu în așa grad, că abia au putut face, îndatorându-se, atâtea semănături cât să le ajungă pentru hrană. Să zicem că anul viitor semănăturile de anul acesta vor spori cu 15% prin străduința particulară; peste doi ani, cu 25%. Scădeți diferența de producție în calitate și cantitate, dintre noua cultură, mică, comparată cu vechea cultură, mare. Și, după calcule bazate pe experiență, nu vom putea produce decât abia jumătate din cât se produceă. Prin urmare, nu cu averile și cu veniturile actuale va putea contribuabilul să plătiască îngrozitoarele dări viitoare și să-și mai îmbunătățească și starea. Chiar și resturile de averi ce ar mai fi rămas unora dintr'ânșii, se vor mistui numai decât, lăsând țara copleșită de o mizerie generală, însoțită de toate spăimântătoarele ei consecințe.

Așa se zugrăvește, în vederi generale, starea noastră de azi, financiară și economică. De altă parte și spiritele tuturor,

și ele, sunt agitate de haosul în care se zvârcolesc și de instigațiunile ce se fac. Vreme, dar, de pierdut nu este, când priemejdia bate la ușă.

Numai refacerea spirituală și morală a celor cari ne cărmuesc ne poate reface.

De aceea eu le spun, — și să le strigăm cu toții: Fiți Români, înainte de toate! Gloriile nemeritate, după care mulți dintre voi umblă, scad pe om, nu-I înalță. Averile, vedeți cu ochii, cum trec de azi pe mâine, dintr'o mână într'alta. Numai faptele bune și mari rămân amintiri, neșterse și scumpe, familiei și neamului. Folosiți-vă de această mare și unică ocazie și faceți ca faima să se ducă de dreptatea și ordinea ce veți fi introdus în țară, mai ales că nu e greu să faceți această minune. Bani mulți puteți procura Statului, confiscând câștigurile ilicite dela 1914 până astăzi, și exemplu de mare moralitate va fi pentru morala publică, de oarece veți pedepsi hoțiile. Odată câștigurile de războiu confiscate și împărțite ca despăgubiri, iar actele de hoție pedepsite, în orice strat social s'ar găsi, partea cea mai mare a populațiunii, ușurată și însuflețită prin acest act măreț de dreptate, va căpăta încredere și siguranță în refacerea ei. Și atunci puțin mai trebuie ca să dați și agriculturii avântul de care are nevoie. Iar, din capul locului, lepădați acel sistem vechiu, spoliativ și ruinător, care consistă în a lua totul dela contribuabil, fără a-i da nimic util în schimb; căci nici vitele, dacă nu sunt îngrijite și hrănite, nu pot da carne, lapte și arătură.

Dar... m'a furat apa, cum se zice, și am ajuns cu vorba departe, unde aș fi fericit să ajungă alții cu fapta. Scrisoarea mea de față a luat proporții, deși aș mai fi avut multe de spus în această ordine de gândire, — ba chiar poate voiu reveni. Deocamdată încheiu aci.

Hasancea, 5 August 1920.

Const. D. Pariano.

INDUSTRIA ITALIANA IN MOMENTUL ACTUAL SI PERSPECTIVELE EI ¹⁾

Din multe părți, din străinătate, ni se cer informațiuni asupra situației actuale și asupra probabilelor perspective ale industriei italiene. Am crezut că putem satisface asemenea dorințe în modul cel mai bun și cel mai obiectiv, rugând pe ilustrul Ing. Giuseppe Belluzzo, profesor la Institutul Politehnic din Milano, să binevoiască a ne da un raport detaliat și precis asupra acestei importante chestiuni. D-l Prof. Belluzzo a corespuns cererii noastre, exprimându-se astfel:

Premise.—Natura a pus la dispoziția oamenilor două importante forme de energie: cea solară, acumulată sub formă de combustibili fosili și cea solară actuală, adică energia hidraulică, obținută dela căderile de apă.

Natura a distribuit aceste două bogății într'un mod just printre diferitele națiuni; căci, acolo unde abundă prima, este în general lipsă de a doua și viceversa. Italia, care are insuficiente disponibilități de cărbune, se găsește în condițiuni de a putea utiliza în mare cantitate energia solară actuală, grație configurațiunii sale geografice. Într'adevăr, înaltele vârfuri ale Alpilor și Apeninilor reprezintă imenși acumulatori de energie hidraulică.

Înainte de război bogăția hidraulică italiană eră puțin utilizată: puterea totală disponibilă în Hp. eră, de fapt, evaluată la circa 5 milioane și această cifră, poate, e inferioară realității. Dar din aceste cinci milioane de cai putere, numai a cincea parte eră utilizată în Italia înainte de război. Azi însă se completează cele mai însemnate stabilimente și se creiază altele nouă, care vor dubla în curând cifra utilizării.

¹⁾ Dat nouă spre publicare de d-l N. Răiculeanu, subdirectorul Băncii Românești din Constanța. N. R.

Văile Alpilor vor fi, într'un viitor foarte apropiat, presărate cu enorme bazine de apă, care vor acumula apa în scop industrial și agricol; iar, în timp ce minele de cărbuni fosili se vor epuiza, sau exploatarea lor se va face din ce în ce mai grea, provinciile Italiei se vor îmbogăți din ce în ce mai mult cu energie electrică.

Viitorul industriei italiene e, în deosebi, bazat pe totala întrebuințare a bogățiilor hidraulice, pe crearea și distribuția energiei electrice la distanță, ceea ce va permite stabilimentelor din Alpi să serviască de rezervă celor din Apenini și viceversa, după anotimp. Sigură de a posedă în stabilimentele hidro-electrice energia necesară desfășurării proceselor tehnologice ale propriei industrii, Italia le-a dat în ultimul timp și se prepară a le da o mare extindere.

Și, într'adevăr, industria italiană e aceea care, în timpul războiului, a dezvoltat mult stabilimentele existente și a creat o mulțime de altele nouă, pentru a face față marelui cereri de materiale de război: în special în câmpul mecanicii și al chimiei se reia acum, cu mare intensitate, producția a tot ceea ce e necesar pentru ca să se ajungă la condițiunile normale din timp de pace.

Această reluare a muncii industriale, pentru progresul civilizației, e însoțită de un program impus de învățămintele trase din război și de dificultățile evidențiate, fie de război, fie de urmările lui. Principale, printre acestea, sunt acelea ce privesc înzestrarea cu materie primă, de care industria italiană are nevoie.

S'au început, deci, cercetări în subsolul italian, pentru a vedea dacă acesta nu conține vre-una din materiile prime, mai înainte importate; s'au creat noi șantiere pentru construcțiunea unei marine comerciale mai puternice.

Industriașii italieni s'au convins de necesitatea asocierii științei la industrie și marile stabilimente au înființat laboratoare moderne de cercetări, sau au organizat serviciul tehnic, astfel ca să poată întotdeauna

dispune de cei cari studiază și de cei cari experimentează, pentru a înainta repede pe calea progresului ¹⁾).

Pentru a înțelege toată importanța dezvoltării industriale a Italiei și până la ce punct poate să ajungă utilizarea energiilor fizice și morale pe care le posedă Italia, e necesar să trecem în revistă diversele categorii de industrii.

Industria metalurgică și extractivă.—Industriei metalurgice italiene i se prepară o mare dezvoltare, fie pentru că cercetările, făcute în subsolul italian, au arătat că rezervele de minereuri metalice sunt superioare celor presupuse înainte de război, fie pentru că s'a dat o mare dezvoltare utilizării combustibililor naționali și energiei electrice, fie, în fine, pentru că se speră să se găsiască în subsolul italian importante depozite de uleiuri minerale și mine de cărbuni fosili. Cercetări în acest sens, în localități care, geologiceste, se prezintă ca cele mai indicate, s'au început cu mijloace întinse.

Cercetările de zăcăminte de minerale de fier, făcute în timpul războiului, au arătat că disponibilul de minerale de fier e de patru ori mai mare de cât evaluările făcute acum zece ani, cercetări care continuă și se întind și în Colonia Eritrea, unde s'ar fi descoperit promițătoare minereuri de fier.

Marea cantitate de mineral de aluminiu va permite Italiei să vină o țară exportatoare de acest metal, cu mare viitor.

Mărit și demn de notat e disponibilul de minerale compuse din fier și sulf, din care, utilizându-se sulful

¹⁾ Cei mai renumiți industriași au contribuit apoi la crearea unui fond pentru a da dezvoltare laboratoarelor de fizică și chimie anexate la Universitățile Italiene, astfel ca ele să înceapă cercetări cu caracter industrial asupra unor determinate probleme; în timp ce Statul Italian, la rândul său, a mărit într'o bună măsură dotațiile laboratoarelor, pentru a da impuls la cercetări cu caracter științific. Deja dela sfârșitul lui 1916 funcționa în Italia «Comitetul științific tehnic pentru mărirea și dezvoltarea industriei italiene» compus din personagiile cele mai eminate ale științei și industriei și cărui i se datoresc inițiativele în favoarea laboratoarelor științifice italiene.

pentru fabricația acidului sulfuric, va rămâne disponibilă o mare cantitate de oxid de fier.

Minereurile de *zinc* din Sardinia, care mai înainte de război se exportau, pentru ca apoi să se importe în Italia zincul, vor fi din ce în ce mai mult prelucrate în Italia.

În urma cercetărilor făcute, s'au mărit asemenea disponibilitățile de minereuri de *plumb*, *cupru*, *magneziu*.

Grandioasele stabilimente hidro-electrice, create în timpul războiului și altele, care se încep acum, vor pune la dispoziția industriei italiene o mare cantitate de energie electrică pentru tratamentul minereurilor metalice și pentru fabricarea oțelurilor speciale care, înainte de război, se importau din străinătate.

Furnalele electrice italiene care, înainte de război, nu atingeau cifra de douăzeci și a căror funcționare era foarte nesigură, s'au mărit ca număr și au suferit importante perfecționări. Aplicația lor se răspândește din zi în zi.

Producția minereului de *mercur* a crescut, astfel că se poate ridica exportul acestei substanțe.

Cercetările făcute în timpul războiului au arătat că Italia posedă excelente *materii refractare* și diverse stabilimente se ocupă azi cu prelucrarea lor.

Paralel cu industriile metalurgice principale s'au dezvoltat în timpul războiului acelea pentru prelucrarea produselor din prima fabricație, astfel *industria laminării*, *filafiunea la cald și la rece*, pentru prepararea fierului, oțelului, aliajelor și a tuburilor filate fără sudură.

Industriile mecanice și electro-mecanice. Industriile mecanice sunt acelea care s'au dezvoltat mai mult pentru război. Ele s'au transformat acum în scopul de a întrebuința mașinile, care au servit la prepararea materialului de război, pentru construcția aparatelor, instrumentelor și mașinilor pentru tehnica civilă. Ele au mai adoptat o organizație modernă de lucru, au aplicat mașinile și ustensilele cele mai perfecte și cele mai

*

repezi, cu scopul de a mări producțiunea, care s'ar fi diminuat prin reducerea orelor de lucru, zilnice, dela zece la opt.

Marile uzine, care înainte de război construiau vagoane de marfă, de călători și locomotive și care, în timpul războiului, au fost nevoite să-și schimbe aproape cu totul felul de producție, fabricând afeturi de tun, bombarde, torpile, tunuri și mortiere, s'au întors azi la primele lucrări. Guvernul italian a comandat mii de vagoane, sute de locomotive cu aburi și locomotive electrice; alte numeroase cereri au venit din străinătate, astfel că industria mecanică a mijloacelor de transport, va putea să lucreze în plin pentru câțiva ani. Electricizarea a 6000 km. de linie ferată, decisă de guvern, va da din nou destul de lucru acestei industrii și tuturor acelor care produc materialele accesorii.

Execuția noilor numeroase stabilimente hidro-electrice, deja proiectate, permit fabricilor de turbine hidraulice să lucreze în plin, împreună cu uzinele mecanice care fabrică tuburile, stâlpii de fier pentru linie și toate instrumentele accesorii necesare acestor stabilimente hidro-electrice. Italia se prepară încă a exporta turbinele hidraulice construite în propriile ei uzine; rendimentul lor ridicat, fabricația lor excelentă, regularitatea lor perfectă, durabilitatea lor, sunt calități cu care fabricanții străini nu se pot lăuda pe deplin.

Construcția noilor centrale termo-electrice, destinate utilizării raționale a lignitului în vecinătatea minelor, reclamă construcția de căldări, de turbine cu vapori, de aparate de condensare. Toate noile centrale hidro-și termo-electrice cer o întrebuintare intensă de mașini și materiale electrice, astfel că uzinele electromotrice italiene, care azi deja au destul de lucru, vor trebui să-și intensifice producția lor.

Pentru a dota Italia cu o puternică flotă națională, s'a mărit numărul șantierelor navale; iar celor existente li s'a mărit puterea uzinelor și capacitatea schelelor. Pentru a da numai un exemplu, la Venezia, în

aproprierea noului mare port industrial, Bottenighi, se înalță două grandioase șantiere navale.

Construcția motoarelor cu combustie internă, a pompelor, a ventilatoarelor, a instrumentelor de transmisiune a lucrului, a aparatelor de ridicat (elevatoarelor) s'a reluat deasemenea cu vigoare, pentru a face față, fie numeroaselor cereri ale marinei comerciale, fie comenzilor ce vin din străinătate, fie acelor dintre industriile italiene, care intenționează să și restaureze, într'o formă modernă, așezămintele lor.

Numeroasele îmbunătățiri, care trebuie să se înceapă în multe regiuni ale Italiei, reclamă mașinării speciale, fie pentru săparea canalurilor de scurgere și de colecționare, fie pentru centralele de ridicări.

Agricultura, făcută în multe regiuni cu metode primitive, cere fabricilor italiene mașini agricole, o însemnată cantitate de mașini de arat, de semănat, de secerat și de tracțiune mecanică, unde industriile mecanice italiene, dacă ar dispune, în bune condițiuni, de materii prime, ar avea și aci un câmp grandios de acțiune și de muncă,

Industria mijloacelor de transporturi aeriene se află într'o perioadă de reculegere și de studiu pentru a transforma conceptele aviației militare și a le aplica, modificate, la cele civile care au nevoie, în special, de siguranță și economie.

Din contră, industria automobilistică se află în plin lucru, unica industrie care în timpul războiului nu și-a schimbat felul său de lucru, una din puținele industrii care au putut exporta în timpul războiului; cererile de auto-tractoare, de automobile de curse și de lux sunt așa de mari, fie ele din interior sau străinătate, încât uzinele actuale au producția lor angajată pentru câțiva ani. În această industrie așa de specială, unde mecanica trebuie să se împerecheze cu arta, Italia își reia preponderența pe care o avea înaintea războiului și comerțul de export în această branșă permite să se ajungă la cifre foarte ridicate.

Deasemenea s'a reluat în mod intensiv fabricarea

bicicletelor și a motocicletelor, a căror întrebuințare se va extinde în clasa muncitoare italiană.

Pe lângă mecanica mare și mijlocie s'a dezvoltat și acea mică și de precizie: mașinile care în timpul războiului au lucrat cartușe pentru proiectile, lucrează azi toate aparatele și instrumentele electrice, care mai înainte se importau (compteur-e, ampermetri, voltmetri, chilowattmetri, etc.); sunt numeroase încercări pentru construcția jucăriilor mecanice, pentru intensificarea fabricării de mașini de cusut și de scris, pentru fabricarea aparatelor și ustensilelor economiei domestice. Și se poate încă aminti dezvoltarea luată de construcția mașinilor și ustensilelor de diverse tipuri, accesoriile necesare industriei mecanice și industriilor asemănătoare.

În rezumat, se poate afirma că industria mecanică italiană, prin inteligenta abilitate a propriei sale mână-de lucru, se pregătește să schimbe cu totul condițiunile în care se găsea înainte de războiu, când importul era, în cantitate și valoare, cu mult superior exportului.

Industria electro-technică. — Tot ceea ce mai înainte de războiu se importa, precum mașini, motoare, aparate, instrumente electrice, pot fi azi construite în Italia. Încercările făcute în timpul războiului, rezultatele excelente ce s'au obținut în această direcțiune, a îndemnat industria italiană să producă, în vastul câmp al electro-techniceii, tot ceea ce putea să fie necesar pentru centralele hidro-și termo-electrice, pentru stațiunile de transformare, pentru cele de utilizare. Aparate telefonice, telegrafice, de semnalizare, de comandă, s'au fabricat de asemenea, într'un mod excelent, în uzinele electro-mecanice italiene. Industria cablurilor electrice, care în timpul războiului a făcut un îatins export în țările aliate, dotată cu noi mijloace științifice de cercetări și experiențe, se prepara să-și reia pozițiunea predominantă pe care o avea înainte de războiu, intensificând exportul.

Toate aplicările încălzitului electric, care, dat fiind costul ridicat al cărbunelui importat, va lua o mare

extensiune, vor găsi în Italia aparatele necesare fabricate de uzinele naționale.

Cea mai bună garanție pentru munca uriașe ce va avea industria italiană în câmpul electro-tehnice e dată de numeroasele cereri de concesiuni de noi stabilimente hidro-electrice. Și dacă ne gândim, după cum am spus, că utilizarea puterii hidraulice de până azi nu a depășit $1\frac{1}{2}$ mil. de HP., în timp ce disponibilitatea italiană e evaluată, cu multă prudență, la cel puțin cinci milioane, se înțelege ce câmp enorm de muncă se deschide pentru mulți ani și ce altă nouă muncă trebuie să se depună, pe lângă aceasta, pentru utilizarea energiei obținute, în special în domeniul chimiei și metalurgiei.

Din energia electrică produsă de noile stabilimente va trage un mare profit și agricultura italiană, fie pentru toate operațiunile mecanice de transformare a produselor agricole, fie pentru cultivarea solului făcută cu mașini mișcate în mod electric.

O industrie, care nu există în Italia înainte de războiu și care acum e bine înplântată și organizată, e cea a magnetelor și aparatelor de aprindere a motoarelor cu explozie, industrie care nu numai că va satisface numeroasele comenzi din interior, dar va fi în stare să exporte propriile sale produse.

Deasemenea industria acumulatorilor electrice, mult dezvoltată odată cu războiul, înțelege să continue producția în mare și să exporte, pentru a profita de condițiunile speciale de care se poate bucura Italia, unde abundă minereul de plumb; de aceea e necesar ca industria sticlăriei să se dezvolte în măsura de a putea produce în mod industrial recipientele necesare.

Industria chimică. — Industriile chimice italiene sunt acelea care în timpul războiului au avut cea mai mare dezvoltare și sunt încă acelea care, odată cu pacea, au trebuit să sufere cea mai profundă transformare, pentru a și schimba complet natura produselor, plecând, totuși, de la aceleași materii prime.

Astfel, în loc de explosibile, se obțin culori și substanțe medicinale. Războiul a creat în Italia o mare industrie chimică, care nu exista mai înainte și toate eforturile sunt azi îndreptate spre sistematizarea ei pentru a se produce multe din substanțele care, înainte de războiu, trebuiau să se importe. Se folosesc deja în Italia plantele medicinale care mai înainte se exportau; s'au luat diverse inițiative pentru a se extrage din apele minerale ale salinelor sărurile potasice, din care se și intenționează să se exporte; în Sicilia au luat naștere industriile de esențe, bazate pe principiile tehnologice moderne; s'au mărit stabilimentele pentru producerea îngrășămintelor artificiale.

Electricitatea ajută foarte mult la dezvoltarea industriei chimice italiene; stabilimentele electro-chimice sunt numeroase și o mai mare extensiune vor lua atunci când se va mări disponibilitatea de energie electrică prin execuția noilor stabilimente hidro-electrice. Producția rațională și economică a diverselor feluri de îngrășăminte obținute, fie cu ajutorul curenților electrici, fie prin combustiuinea piritelor italiene, va răspândi întrebuințarea și va mări producția solului. Mai mult încă, se va mări simțitor exportul acelor substanțe chimice, care deja dinnainte de război începuse să se exporte. Amintim printre acestea acidul boric, acidul sulfuric, compușii taninului, acidul citric, acidul tartric, diverși oxizi metalici.

Industria textilă. — Italia menține în tăietate în ceea ce privește producția mătasei și a cănepei; se extinde producția acestor două fibre textile și se perfecționează mijloacele de lucru pentru intensificarea exportului. Italia e tributară importului străin pentru materia primă: în ceea ce privește bumbacul și iuta, completamente; iar pentru in și lână, parțial. Cu toate acestea, aceste industrii și-au intensificat producția lor; există în Italia circa cinci milioane de fuse în funcțiune pentru torsul bumbacului și mai mult de jumătate de milion pentru torsul lânei.

Șaptezeci de mii și patrusprezece mii de războaie, țes respectiv bumbacul și lâna. Cu toată dificultatea aprovizionării cu materie primă, industria textilă italiană lucrează în plin și se prepară din nou de export.

În ceea ce privește bumbacul, s'au făcut planuri, studii și proiecte pentru cultivarea lui pe o scară întinsă în colonii, în zonele irigabile, cu plantațiuni speciale.

În plină producție e industria resturilor de mătase, care continuă comerțul de export început înaintea războiului. S'a reluat din plin facerea țesăturilor speciale, a panglicelor, a țesăturilor imprimare, a păslei, a sacilor de iută, etc.

Industria ceramică și a sticlăriei. — Tradițiile artistice italiene în această industrie sunt cunoscute; azi, pe lângă producția artistică, s'a dezvoltat, sub influența războiului, și cea industrială. S'a recurs la tratamentul materialelor refractare italiene. Amintim exploatarea minelor de caolin din Sardinia și punem în evidență marea importanță câștigată de industria izolatoarelor de porțelan pentru aplicările electro-technice.

Deasemenea industria sticlăriei se modernizează: se și studiază deja aplicarea furnalelor electrice pentru topirea sticlei și la o mai largă întrebuințare a aerului comprimat la turnătoarele acesteia.

Industria agrară și alimentară. — Ambele sunt într'un însemnat progres. Industria zahărului, a conservelor, a laptelui, ca să cităm numai principalele industrii italiene, s'au perfecționat foarte mult din punct de vedere tehnic. Laboratoarele speciale, care s'au înființat pentru studiul științific industrial al proceselor relativ la fermentație, vor aduce o mare contribuție la progresul acestor industrii. Demnă de notat e creșterea producției berei și ameliorarea calității ei.

Dacă la industriile alimentare normale adăugăm și industria pescuitului, putem să indicăm vastele programe ce avem pentru îmbunătățirea sistemelor primitive

de pescuit cu altele moderne, unde motorul cu combustione înlocuește năvile cu pânză, unde peștele, abia prins, e trecut în nave frigorigere, care îl duc repede în porturile de distribuție.

Industria hârtiei. — Această industrie, din cauza dificultăților întâmpinate cu aprovizionarea materiilor prime, nu și-a reluat încă în plin producția, cu toate că s'au mărit comenzile din țară și străinătate.

Sunt în studiu proiecte de maceratoare și agitatoare rapide pentru plantele producătoare de celuloză, fie cu procese mecanice sau chimice; s'au mărit laboratoarele speciale existente pentru studiul proceselor relative la industria hârtiei; și totul face să se creadă că această industrie, cu ajutorul energiei electrice, va putea să ajungă la o mare dezvoltare.

Diverse industrii. — Demnă de notat e, în special, dezvoltarea acelor industrii în care simțul artistic are o mare importanță. Găsim astfel funcționând în plin industria mobilelor, a butonilor, a bronzurilor, a marmurei, a coralului. Încărcate de lucru sunt industriile de pălării, de mănuși și de îmbrăcăminte în general, și importantă e cifra acestora la export.

O mare industrie, care merită să fie amintită în această grupă, e aceea a cauciucului și derivatelor lui, care, abia afirmată pe piața mondială înainte de război, a arătat în acești ultimi ani că produsele sale pot să rivalizeze, în rezistență și bunătate, cu cele mai bune din străinătate. Această industrie, prima poate care, în Italia, a aplicat îndrumările științei în procesele industriale, a mărit laboratoarele proprii de cercetări, a chemat ca să le conducă iluștrii științei și cifra exportului precum și valoarea producției, făcută în străinătate în stabilimente de origină italiană, fac să se creadă că nu e departe timpul în care ea își va afirma, cu tărie, pozițiunea sa mondială.

Concluziune. — După cum se poate înțelege din re-

pedea sinteză de mai sus, industria italiană, cu toate dificultățile destul de mari ce le întâmpină, și-a desfășurat deja o parte din programul ce urmărește, iar o altă parte o are în preparare. Italia industrială și-a reluat exploatarea rațională a bogățiilor ce se strâng pe vârfurile Alpilor și Apeninilor și în înaltele văi ale acestor lanțuri de munți, sub formă de zăpadă și ploae și a celor ce se ascundeau în subsolul italian, așa de puțin exploatare în trecut. Industria și italienii au înțeles avantajele pe care le pot avea de la o înțeleaptă organizare tehnică a muncii și din contactul frequent cu știința și se pregătesc de un export, organizat și intens, în regiunile și la națiunile pentru care Italia poate fi considerată ca un mare cheiu de înbarcare în Mediterana.

Înainte de război nu exista în Italia marea industrie, așa cum era înțeleasă și înființată de națiunile industriale mai vechi; dar războiul a favorizat fuzionarea diverselor organizațiuni în complexuri mai puternice. Și în Italia avem azi industrii, care extrag minele de fier din mine și lansează pe piață nave și locomotive, automobile și mașini agricole.

Industria italiană se bazează mult, pentru aranjarea sa definitivă, pe inteligența abilitate a propriilor săi lucrători; numeroasele școli profesionale, în care se studiază diversele industrii, vor lărgi și împrăști în poporul italian cunoștințele industriale și-l vor face să înțeleagă însemnătatea națională a problemelor producției industriale.

Astfel industria italiană, utilizând cu totul marile și nesecatele bogății cu care națiunea a fost dotată de la natură, în special cărbunele alb și inteligența și abilitatea poporului italian, se prepară să cuceriască, în câmpul producției și al comerțului internațional, acel post pe care i l'au încredințat condițiunile sale geografice speciale.

Credito Italiano

Direzione Centrale

Milano

SONICITATEA¹⁾

Câmpul științei și-a întins în ultimii ani hotarele, mulțumită cercetărilor compatriotului nostru, inginer Gh. Constantinescu, asupra unui capitol cu totul nou, necercetat până la el.

Rezultatele acestor experiențe, strânse sub numele de „Sonicitate“, alcătuiesc o știință nouă care, cum vom vedea mai la vale, este menită să răscoliască întregul câmp al științelor teoretice și practice.

Ne vom feri de orice considerație de ordin tehnic, teoretic și vom expune, în scurt și pe înțelesul tuturor, teoria sonicității și rezultatele practice la care a ajuns și pe care le întrevăde d-l Constantinescu.

Multe nici nu prea știu despre Sonicitate.

D-l Constantinescu încă din 1913 se ocupa de chestiuni de fizică teoretică în domeniul Acusticii. Vârtejul războiului lumii l-a prins în Anglia unde însuși guvernul englez, cărui i s'a atras atenția asupra folosului ce s'ar putea trage, pentru nevoile războiului, din descoperirea valorosului Inginer Român, i-a pus la dispoziție fonduri, personal, laborator, ca să și continue cercetările, dar în acelaș timp a declarat aceste cercetări ca secrete de războiu, a oprit divulgarea lor până la încheerea păcii și abia la 4 și 7 Noembrie 1919 d-l Constantinescu expune în 2 conferințe ținute în amfiteatrul școlii naționale de poduri și șosele din București—acelaș amfiteatru unde, cu 12 ani mai înainte, învățase ca elev — teoria noii științe „Sonicitatea“ în admirația și uimirea generală a iubitorilor de știință.

Lucru curios, „Sonic“ vine dela „Sunet“ și noua știință are prea puține legături cu sunetul, cu acustica, acest capitol prea restrâns al fizicii.

Explicația numelui de „Sonicitate“ ar fi că întregul lanț al

După: G. Constantinescu: Sonicitatea. Conferințe ținute în amfiteatrul Școlii naționale de Poduri și șosele București 1919, și Ing. M. Struțariu: Sonicitatea - Viața Românească No. 6—1920.

descoperirilor d-lui Constantinescu a plecat dela studiul vibrațiilor sonore (de sunet) cu care se ocupa, de mult încă, Domnia Sa.

Principiile noei științe sunt următoarele:

- I) *Transmiterea energiei prin vibrațiuni produse în licide, și*
- II) *Acumularea (îngrămădirea, păstrarea și refacerea) energiei transmise, prin comprimarea licidelor.*

Se știa în fizică că energia mecanică se poate transmite la distanță prin: transmisiune electrică, hidraulică, aier comprimat, cabluri, curele, arbori de transmisiune, roți dințate etc.; că energia se poate îngămădi în: acumulatori electrici, resorturi elastice, metalice etc.

Sonicitatea adaugă: transmisiunea energiei prin vibrațiuni în licide și îngămădirea ei prin comprimarea licidelor.

Se cunoaște, deasemenea, că un corp care produce un sunet, vibrează, se mișcă, și că sunetul vine până la urechea noastră sub formă de vibrații (mișcări succesive de strângere și lărgire a păturilor de aier dela locul de producere până la urechea noastră); deci se știa că energia se transformă în vibrațiuni, care se propagă (merg) prin aier.

D-l Constantinescu și-a pus întrebarea: Dacă energia se transmite prin vibrațiuni, oare la capătul drumului de transmitere nu s'ar putea transformă iarăși vibrațiunile în energie? Lumea fizicianilor a râs de această întrebare, căci eră stabilit că energia, când se transformă în vibrațiuni, *se pierde, degenerază*. Și ziceau ei: dintr'o bucată de cărbune faci ușor căldură și lumină (transformări de energie, vibrațiuni luminoase etc.), dar cum să faci din căldură și lumină... bucata de cărbune! Cum vrei să faci din sunetul (vibrațiunile aierului) ce-ți vine la ureche „lovirea” corpului care a produs sunetul! D-l Constantinescu nu s'a descurajat. Raționamentul ce și-a făcut a fost următorul: Dacă se poate transmite energia prin undele electrice, de ce nu s'ar putea transmite prin cele sonore ori prin alt soi de vibrațiuni?

Se știe că sunetele se propagă prin licide; deci, ca și la aier, în licide se formeaza pături succesive care se strâng și se lărgesc ca să transmită vibrațiunile sonore.

Fizica însă ne învață — ca o lege sfântă — că licidele sunt incompresibile. Cum se împacă această incompresibilitate cu nevoia de a se comprima și a se dilata a păturilor de licide care transmit sunetele?

D-l Constantinescu zice atunci : *licidele trebuie să fie compresibile*. Fizicienii engleji și mai ales americani taxează, la început, de aberație ideea D-lui Constantinescu și nici nu vreau să stea de vorbă cu dânsul asupra acestui fapt indiscutabil : *licidele sunt incompresibile*.

D-l Constantinescu se pune pe lucru și dovedește experimental că : o jumătate de litru de apă, supusă la apăsare într'un corp de pompă în care intră un piston de 15 m. m. diametru, împins cu o greutate de 3 tone, își strânge volumul (pistonul intră) cu 20 c. m.

Și mai departe : dacă asupra pistonului cade o greutate de 100 de kgr. de la o înălțime de 2,⁵⁰ m. apa se comprimă [își micșorează volumul) și când apoi se dilată, aruncă pistonul înapoi ca și un resort de oțel.

Iată că apa poate servi ca un resort, ba încă foarte practic, nu costă scump și nu se rupe ca oțelul,

Iar când în loc de apă pune în corpul de pompă glicerina și o apasă până la 1000 de atmosfere și apoi lasă dintr'o dată pistonul liber, așezând pe coada pistonului o mică ghiulea, expansiunea (destinderea) ligidului care fusese apăsător, asvârle pistonul înapoi și ghiuleaua ajunge la 150 metri distanță.

De aci o nouă idee : construiește un mic tun de tranșee, un corp de pompă din oțel tare, de 3 litri capacitate ; îl umple cu ulei mineral și printr'un dispozitiv special reușește a mai introduce în tun încă un sfert de litru de ligid, — teoria incompresibilității ligidelor căzuse ca să nu mai învie nici odată!...

Printr'această îngrămădire (comprimare) de ligid în tunul d-lui Constantinescu, presiunea interioară a ajuns la 2000 de atmosfere. Lăsând pistonul liber, expansiunea ligidului comprimat a aruncat un proiectil de 8 Kgr, la 500 metri distanță. Și credeți că introducerea sfertului de litru de ligid în tunul deja plin a cerut o sforțare așa de mare?... Nu!... Un băiat de 14 ani, cu o pompă de mână a ridicat îndată presiunea ligidului din tun.

Și ce înșamnă o credință înrădăcinată!... 4 ani a luptat d. Constantinescu ca să convingă oamenii de știință că ligidul comprimat era acel care desvolta atâta energie în tun. Așl., nu l-au crezut și mulți nu l cred nici azi... În ziua încheierii armistițiului, — ca o curiozitate — d. Constantinescu experimenta un tun mai mare, în care încăpeau vre o 28 de litri de vaselină ligidă. În

acest tun se comprima o nouă cantitate de lichid cu ajutorul unei pompe purtată de un motor electric de 5 H. P. (care înlocuia băiatul) și tunul trăgea 2 lovituri pe minut și arunca un proiectil de 100 Kgr. la 1500 m.

Ce minune!., un tun fără pulbere, fără flacără, fără fum, fără sgomot, căci descărcarea nu se auzia nici la 20 de pași de tun!.. Ce surprize ne vor aduce războaiele viitoare!... Iată dar experiențe și aplicațiuni practice ale compresibilității lichidelor.

Atunci: dacă lichidele sunt compresibile, prin ele se poate transmite energia sub formă de vibrațiuni, care pornesc dela un capăt al unui tub și merg până la celălalt capăt. Rămânea problema ca aceste vibrațiuni să poată fi prinse la celălalt capăt al tubului și transformate din nou în energie. Mai lămurit: un piston, purtat de un mic motor, lovește neconținut lichidul dintr'un tub la un capăt al lui; lichidul fiind compresibil, vibrează; vibrațiunile merg prin lichid până la capătul tubului.

De ce oare aci, aceste vibrațiuni n'ar putea lovi un alt piston care, la rândul lui, să miște, prin diferite legături, un motor?..

E posibil teoretic? zice d. Constantinescu, trebuie să fie și practic... și hai la lucru... încearcă, dibuește, calculează și reușește a pune în mișcare motorul de la celălalt capăt al tubului cu energia transmisă sub formă de vibrațiuni prin apa din tub.

Iată un motor „Sonic“, cu apă, nici cu căldură, nici cu electricitate,... cu apă rece!

D. Constantinescu, în clădirea întregii teorii a Sonicității, pornise de la o idee ce-i venise în minte asemănând electricitatea dinamică cu fenomenele sonice.

Asemănarea teoretică: curgerea electricității dinamice, rezistența electrică, pierderea prin frecare în conducte, inducțiunea electrică, cu: curgerea sau curentul sonic, rezistența sonică, pierderea sonică prin frecarea vibrațiunilor în conducte etc, a condus pe d. Constantinescu să găsiască aplicațiuni practice sonice, identice cu cele electro-dinamice.

Le înșirăm numai.

1) Motoare Sonice. Experiențele făcute de d. Constantinescu au arătat că motoarele sonice, care cântăresc o treime din greutatea celor ordinare, au atâtea avantaje, în cât vor înlocui în foarte multe cazuri pe cele electrice, cu aier comprimat ori hidraulice, dată fiind extrema lor simplitate și marele lor ran-

dament (cantitatea de energie pe care o produc față de cantitatea cheltuită în motorul generator).

Așa un *ciocan sonic* (identic cu unul pneumatic), pentru găurit stâncile, purtat cu un motor generator de 5 cai putere, făcea aceiaș treabă ca și unul cu *aier comprimat*, purtat cu un motor de 40 cai putere. Câtă economie!..

Motoarele ordinare dau un randament, după calcule riguros exacte, de 2.5% - 5% — adică: cheltuești aci 100 și câștigi dincolo 2.5 -- 5 din suta cheltuită; cele sonice dau 60% -- 96%.

Și unde mai pui că nu e nevoie nici de curele, nici de roți, axe, lagăre și atâtea accesorii ale motoarelor din fabrici, care ocupă atâta loc și înourcă lumina și ventilația.

Și fie care mașină dintr'o fabrică poate avea „Sonicul” ei, nu ca până acum când, dacă vroești să pornești o singură mașină, se învârtesc degeaba roțile de transmisiune și curelele dela toate celelalte, consumând energie fără folos.

Dar construcția motoarelor sonice?.. Nu mai e nevoie de cupru, mică, cauciuc, ebonită, sârmă, etc, etc, sșă de scumpe și așa de fragile, nimic din toate acestea: oțel și apă, ori ulei mineral, simplu și efin! și dacă pui ulei în motorul sonic, nu mai este nevoie nici să-l ungi, că se unge el singur....

Și apoi motorul sonic cu ulei lucrează și sub apă. În minele de cărbuni, ori în puțurile de petrol nu puteai, Doamne ferește! întrebuița un motor cu electricitate ori cu aburi, de frica scânteielor, a flacărei, a incendiilor; cu cel sonic n'ai grijă, e rece ca... apa! Nici flacără, nici scânteie, nimic de temut.

În aviație, d. Constantinescu a făcut adevărată revoluție cu motoarele sonice. Era vorba să se construiască motoare de mii de cai putere și să poarte odată 2 elice. Cu sistemele vechi trebuiau mai multe motoare, foarte grele și complicate, care îngreuiuau enorm aparatul. D. Constantinescu construește motoare de 180 cai putere, acționând ușor 2 elice și cântărind cu totul 30 de Kgr.! Culmea ușurinței pe cal vapor!..

D. Constantinescu a construit, apoi, pompe sonice, fără supape, care să pompeze licidele la sute de atmosfere presiune.

La vapoare, aplicațiunile sonice au un câmp vast. Se vor înlocui turbinile mari și grele, arborele de transmisiune care ocupă atâta loc, cu motoare sonice cu randamente mari, ușoare, simple și efine. Dar chestiunea sincronizării motoarelor, ce ușor

s'a rezolvit prin sonicitate!... (Două motoare care să facă acelaș număr de învârtituri în acelaș timp).

Era vorba să se înarmeze avioanele engleze de luptă cu mitraliere, care să trimeată gloanțele printre brațele helicei în mișoare, fără să o atingă. Deci mișcarea helicei și descărcarea mitralierelor să fie sincrone.

Germanii cumpăraseră în 1916 un brevet olandez Foker, cu care trăgeau 200 de lovituri pe minut. Aeroplanele germane aveau, în acest moment, o superioritate hotărâtă asupra celor engleze. Aviația engleză pune problema d-lui Constantinescu. D-sa o traduce în sonicitate și reușește să construiască un aparat care, acționând în acelaș timp și helicea și cele 2 mitraliere din avion, permitea a se trage 2000 -- 2400 lovituri pe minut: cam 30 gloanțe pe secundă!... Deci un avion englez putea ține piept, acum, la 10 germane.

În ziua încheierii armistițiului, d. Constantinescu avea construite în atelierele d-sale peste 40000 asemenea aparate pentru aviația engleză.

Aceste aparate de sincronizare se pot aplica și la căile ferate pentru închiderea și deschiderea semnalelor de oprire; chestiune care se studiază astăzi, când accidentele de căi ferate s'au înmulțit.

Electricitatea dinamică, trecând printr'un conductor lung și subțire, întâmpină rezistență de frecare și încălzește conductorul în acel punct. De aci producerea căldurii prin electricitate, calorifere electrice etc. Acelaș lucru cu vibrațiunile sonice. Trecute printr'o conductă subțire, întâmpină rezistență de frecare și încălzesc conducta — *Căldura Sonică*. — D. Constantinescu reușește să ridice temperatura apei într'o conductă subțire — *fără căldură* — la peste 100° și dacă conducta este așa fel construita ca temperatura să se ridice la peste 400°, tubul se învârtește, poate deveni *incandescent*. Și iată... *lumina sonică!*

Ce poate fi mai curios de cât surpriza ce ne-o rezervă viitorul!... Conducta ce-ți va aduce apa de spălat în odaia ta, îți va încălzi caloriferul din colț, îți va da lumină noaptea și... vei bea apă rece și toate acestea cu... apă rece!

* * *

Cum se vede din cele arătate, în fugă și fără detalii, căm-

pul sonicității este foarte vast. La fie care pas problemele științei capătă soluții nouă, simple, prin sonicitate.

Străinătatea — Anglia în primul loc — a înțeles însemnătatea descoperirilor valorosului nostru concetățean și i-a pus la dispoziție peste 120000 de lire sterline și tot ce-i trebuie pentru continuarea experiențelor.

De curând, la noi în țară, s'a format o societate pe acțiuni „Sonica” cu un capital de câte-va milioane de lei, pentru punerea în valoare practică a invențiilor d-lui inginer Constantinescu și aplicarea lor în industria românească,

ONORIU MIRONESCU

profesor la sc. Normală de învățători din Constanța

NOTA. — În No. 2425 din Septembrie 1920, al revistei științifice „La Nature” pag. 126, găsim o notă a d-lui Camichel directorul institutului electro-tehnic din Toulouse, în care arată că și d-sa s'a ocupat de problemele puse de d. Constantinescu încă din 1915 și 16 cercetând: 1) Producerea vibrațiilor în conducte și 2) utilizarea lor — și că a comunicat aceste cercetări la Academia de științe din Franța, comunicări care au fost publicate în „Dări de seamă ale Academiei de științe” t. 161 p. 412 — 1915 și t. 163. p. 150 — 1916, precum și în revista „Lumina Electrică” t. 34 și t. 35. D. Camichel arată că a realizat un motor hidraulic sincron «din toate punctele de vedere» identic cu cel pe care îl întrebuințează d. Constantinescu, cu singura deosebire că d. Constantinescu întrebuințează un motor trifazat, pe când al d-lui Camichel era monofazat.

PRIVELIȘTI DOBROGENE¹⁾

Legile firii sunt neclintite și fără alegere. Nimeni și nimic nu se poate ascunde dinaintea lor. Una din acestea e legea schimbării formelor. Minuta care trece lasă brazdă pe fața omului — fie împărat ori cerșetor — după cum macină fir cu fir mărețul munte, încununat de nouri. Tinerețea și bătrânețea, la ființe, nu sunt de cât răstimpur¹ de schimbări mai încete, mai spre viață, sau mai repezi, mai distrugătoare, cu cât sunt mai aproape de sfârșitul zilelor. Dar nu numai corpurile viețuitoare au vârste, ci se poate vorbi tot așa de bine de tinerețea sburdalnică, plină de putere, a unui pârâiaș de munte ce nu se ostenește lesne în saltările sale zglobii, după cum se zice «bătrâna Dunăre» liniștitului fluviu dela noi, care abia are puterea să-și împingă noianul de ape în albia-i lată de peste un kilometru. Niște munți sunt tineri, când de curând au fost ridicați prin zbuciumările puterilor pământesti; ei sunt bătrâni, când au avut de îndurat viforul miilor de ani și când și-au schimbat îmbrăcămintea de brazi și mantaua de gheață în țesutul rar al tufanului și gorunului.

În această fază e pământul dobrogean față de șira continuă, impunătoare, tânără, a Carpaților.

* * *

Călătorul străin, ce ține să viziteze provincia noastră transdunăbiană, e condus de regulă pe drumul dela București la Constanța. Intrarea e în adevăr triumfală, măgulitoare pentru noi. Se admiră mărețul arc de triumf, suspendat deasupra apei ca o dantelă fină, dar continuând mai departe drumul, se prinde prea puțin din adevăratele frumuseți ale naturii dobrogene; trenul fuge numai de-alungul monotonei văi Karasu, după unii albia părăsită a unui braț dunărean ce și-a crott o cale mai scurtă spre mare. Adevărata Dobroge, cu munți bătrâni, cu lacuri liniștite, cu păduri dese, cu stânci semețe, rămâne

1) Reprodus cu învoirea autorului din Anuarul S. T. R. 1909, vol. VII

departe, spre nord..Spre ea duc căi diferite. Unul din cele mai pline de contraste e acel ce leagă Moldova de Tulcea ori Măcin.

Adormit în răcoreala dealurilor învădurite dela Bârnova, de lângă Iași, călătorul e deșteptat de șuerul prelung al trenului ce se vâra în tunelul dela Barboși, în mijlocul stepei veșnic însetate de ploaie. Verdele înviorător al dealurilor pline de viață e înlocuit cu galbenul arșiței. Totul e îngălbenit: câmpurile arse ca și coliba lutuită, malul drumului de fier ca și orizontul ce prevestește o nouă zi de nădușală. Numai oglinda lacului Brateș e argintie, învăluită în o ușoară pânză de ceață, ce se ridică de pe ape. O simplă trăsătură de penson, purpurie, e geana ce prevestește răsărirea soarelui, care arde pământul de cum s'a ridicat de o suliță pe cer.

Privirea deprinsă numai cu întinsul câmpiei sau al colinelor joase, se oprește uimită spre o pată întunecată, crestată, ce se înalță dela pământ, părând așa de depărtată, în ceața ce o cuprinde, ca și silueta cu adevărat depărtatului Ceahlău, zărit, în apus de soare, de pe platoul Copoului de lângă Iași. Dar pe când mândrul stâlp al Moldovei, înalt de aproape 2000 m., este departe de Iași de zeci de kilometri, «Munții Măcinului» cu înălțimea D. Repedei (Iași), nu sunt despărțiți de Galați decât prin larga albie a Dunării, care servește de drum spre a pune piciorul pe pământul dobrogean. Din cele două căi apucate de vapoare, mai românească e aceea spre Măcin, căci dacă până la Brăila cursele pe Dunărea noastră pot fi făcute și de vapoarele austriace ori ungurești, din acest loc, un vaporas, iute ca un gândac de apă, leagă prin tricolorul românesc cele două țărături, multă vreme înduşmănite. Drumul e un farmec, ce ține prea puțin. O șusiniță îngustă de apă liniștită, umbrită de două păduri dese de sălcii bătrâne, e cărarea tăinuită pe care, deodată, la luminișul unei cotituri, se arată sulițele geamiilor din Măcin, alătura de turnurile bisericii creștine. Trecutul și prezentul, înfățișate călătorului din depărtare prin semnele celor două credințe aprig învrășmășite atâta vreme, se pot prinde la fiecare pas în tihnitul orășel, întins la poalele ruinelor muntoase, împrejmuit de grădini de cireși și caiși, ce te duc cu mintea, prin florile lor gingașe, în părțile unde semiluna e încă atotputernică.

Munții învecinați ne apar din Măcin în toată frumusețea lor. Ei nu coboară prin o înfățișare uriașă; norii nu se anină de vârful lor prăpăstioase; concertul isvoarelor, a părâiașelor spumoase și a pădurilor de brad nu se prea cunoaște în ținutul lor. Doar vulturii pleși, mari cât niște curcani, rotindu-se în cercuri din ce în ce mai înguste, aduc aminte de măiestrea piscurilor carpatice. În colo, e liniștea ținutului părăsit, ori melancolia pietrelor dintr'un vechiu oraș redus în ruine; căci dacă numirea de munți ce se dă creștei

Măcinului nu e usurpată, nu mai puțin adevărat e că ei sunt ruinele unor falnice înălțimi de odinioară, ciaturile unei păduri de mândri stejari, tăiați de securea vremii. Și dacă omul ar putea înțelege glasul pietrelor și al apelor, în taina nopții de vară cu lună plină, ar asculta întreaga povestire a celor doi vrășmași de demult; unul învins, altul învingător, dar pe cari vremea i-a redus la liniștea ultimelor zile de trai. Pietrele asvârlite pe creasta Pricopanului, de ai crede că s'a dat o bătălie de uriași pe el, s'ar tângui domolitei Dunării, de zilele cu sute de veacuri în urmă; s'ar spune povestea nașterii lor, când pasăre nu' lovia aerul, când în locul Dunării se întindea marea furioasă cu lumea ei stranie de broaște cât vițeei și reptile mai mari decât balenele; ar spune de vremea marelor revoluții pământesti, când s'a prăbușit tot ținutul Bărăganului, când în jurul stâlpilor, rămași răsleți de pământurile vechi, a început să curgă Dunărea. Ei au văzut-o tânără, plină de putere, încumetându-se să-și mute drumul tot mai spre mările pietroase, apoi întinsă, furioasă, în deplina perioadă de putere căpătând viață din topirea ghețarilor de pe Negoi și Paring.

Ar fi povestirea moșneagului cu barba albă ce trăește de mult; de mult, din vremuri depărtate. De aceea, pentru cei ce știu vechimea munților de lângă Măcin, ca și ai Dobrogei întregi, sceneriile văzute par învăluite în o aureolă de melancolie, de tristeță, de singurătate; prin taina trecutului lor îndepărtat, sunt mai atrăgătoare, mai prietenoase. Fiecare colț din Dobrogea are un tipar propriu, un farmec anume legat de variațiunea pietrelor ce formează mozaicul temeliei sale.

În aceste pagini voi încerca să schițez trăsăturile caracteristice ale Dobrogei de nord, folosindu-mă de patru puncte de observare, înșirate dealungul unei linii curmezise, ca niște mărețe movile de semne de pe vremea când firele telegrafice nu legau locurile depărtate între ele. Aceste patru mușuroaie sunt: spre apus dealul de granit zis Iacob-deal, de lângă Turcoaia; în mijloc piramida de porfir purtând un nume neesplăcabil: Consul și alta de gres — Denistepe —; iar spre apus, cei cinci frați, Beștepe, cinci gheburi rotunzite ale unei creste scurte.

Iacobdeal. Una din caracteristicile Dobrogei sunt căruțele solide, bine ferecate, încăpătoare, slujind la transportul călătorilor, sau când e nevoie, și la căratul bucatelor. Cu mult fier pe ele, sunt grele, dar caii iuți, vâjjoși, le trag în goană nebună uneori, lăsând în urmă un nor de praf. E unul din multele exemple de adaptare. Satele sunt la mari distanțe unele de altele și alt mijloc de transport nu e decât cu ajutorul cailor; de aceea sunt iuți la umblet, zdraveni, căci au de dus poverile, nu numai pe șosele destul de bine întreținute, dar și pe

drumuri tăiate de-a dreptul, cum se întâmplă, după trebuințe, pe linia cea mai scurtă între două puncte.

Dela Măcin, cu un asemenea vehicul, apuci pe șoseaua Măcin-Cerna, mergând de-odată dealungul munților ce apar ca o frunză zimțuită pe margini și lipită de orizont pe cerul fără pic de nor. Câțiva kilometri de înaintare îți aduc înaintea unul din cele mai frumoase exemple de legătura ce există între natura unui teren și formele de la suprafață. De o parte, spre răsărit, se vede silueta unei creste de cvarțit, o piatră ca cremenea de tare, ascuțite, ce se împotrivesc puterilor de măcinare. E Priopcea, ca ușorul unei porți mari, al cărei prag e format de colinele joase — Bujoarele — alcătuite din roc^l lutoase, străvechi, dar care nu au putut așa de bine rezista vremii și dușmanilor atmosferici. Cealaltă frântură de ușor, e formată de bolta largă, cu profilul rotunzit, maiestos, al dealului de granit zis Iacob-deal, sau în vremurile din urmă «Carol I». Spre el se îndreaptă turcul ce mână nebunește, lăsând șoseaua Cernei spre stânga.

După câte-va slabe valuri pământești suite și coborâte, se zărește la poalele dealului, ce a luat mari proporții, un sătșor cu case dese, strânse grămadă în jurul rănilor pe care omul le face în munte. E colonia cosmopolită a cioplitorilor de granit, veniți din toate părțile lumii. Cât poate face o piatră folositoare! Dintr'un loc pustiu, neproductiv, ca sub puterea de atingere a unei baghete magice, a răsărit un sat plin de viață, cu case acoperite cu tablă, cu școală, cu spital, un contrast viu față de satul Turcoaia, așezat dincolo de deal cu casele lutnite, acoperite cu stuț, cu garduri de papură, pe care se acață trunchiul târător al tidvelor ce dă fructele în formă de urnă, întrebuințate ca vase. Prin cioplirea granitului căutat s'a născut din pământ viață, un furnicar de oameni, adunați de nevoi de pretutindeni. De-o parte liniștea adâncă a stepei nepopulate, icoana vremurilor trecute, de alta colțul acela plin de mișcare, unde cântecele italienilor se amestecă cu huruitul vagonetelor, cu șuerul mașinilor, cu loviturile ciocanelor, cu bubuitul dinamitei. Și colosul de lavă întărită, născut prin focul adânc al pământului, stă neclintit, asemenea unui elefant ce doarme liniștit, nesupărat de împunsăturile muștelor ce-și caută hrană în crăpăturile pielei groase.

Urcușul său nu e anevoios. Domol se înalță coasta dealului netezit de agenții atmosferici, singuri în stare să-l doboare. Bolovanii rotunziți, semnele luptei, stau îngrămădiți unii peste alții, — trepte ce dau susținere pasului. Arși de soare, dar mai ales bătuți mereu de vânt, ei sunt goi, fără înveliș vegetal, în afara lichenilor ce pun cei dintâi stăpânire pe o stâncă, pătând-o cu roș, galben, ori cenușiu: de crezi că s'a jucat cineva stropind-o cu culori. O mică garofiță, una

din florile caracteristice Dobrogei, cu tulpina închireită, stă în dosul unui holovan, la adăpost, un semn slab, îndepărtat, al buchetelor de flori oacheșe, care împesărează fața granitului ce clădește vântul vre-unui munte din Carpații hrăniți mai des de ploi. Și dacă din întâmplare sămânța vre-unui tufan a căzut pe coasta dealului, a eșit din ea o caricatură de arbore, căci vântul ce suflă în vârtej, fără odihnă, abia îi dă voie să-și întindă câte-va ramuri, îngrămădite și ele la fața pământului, de ai crede că stă sgribulit, așteptându-și din zi în zi, și cu plăcere moartea, ce l'ar scăpa de un veșnic chin.

În schimb priveliștea ce se desfășoară de pe vârful dealului e minunată. Prinzi deosebirea adâncă ce există între un pământ sătul de apă și altul mereu însetat.

Spre apus se pierde în ceața argintie a zării, câmpul de inundație al Dunării, Balta Brăilei. Ce variație de colori, ce belșug de viață! În mijlocul verii, când apele se strâng în canalul principal, Balta e un adevărat tablou pictat de mână de maestru. Ochiuri nenumărate de apă ce reflectă, când purpura apusului de soare, când verzele cadrelor de sălcii, când scilipesc ca argintul în bătaia soarelui de amiază. Pământul ostroavelor, umezit îndeajuns de ape, dă iarba deasă ce atrage turmele de vite aduse în baltă la vârat, pe când populația apelor, nemăsurat de îmbelșugată, cheamă lumea păsărilor călătoare nespuse de felurite. Primăvara, sceneria e schimbată. Balta, lungă de peste 70 km, și lată de vre-o 15, e un imens lac de apă turbure, gălbuie, mohorâtă, din care ies insulițe de sălcii, abia înverzite. Din apele Dunării revărsate inundă cu miile pești rătăcitori, veniți să-și depuie icrele. Adăpostul, hrana ce au la îndemână, înlesnindu-le viața, fac din Balta Brăilei un întins câmp natural de piscicultură. Numai în anul 1907—908 s'a prins aproape 6 milioane și jumătate de kgr. de pește, în valoare de peste un milion și jumătate de lei.

Spre răsărit se întinde pământul însetat. Ploile de primăvară cât îl mai acoper cu culoarea speranței. Grabnic însă soarele arde totul, ajutat fiind mai ales de vântul ce nu găsește nici o piedică. Și atunci domină tonul gălbui al plantelor trecute, prăfuite, întrerupt de petele stâncilor desgolite, sterpe, totul îngrădit spre nord de zidul stâncos al munților Măcinului, spre sud de șira dealurilor posomorâte, întunecate, ce se țin lanț dela Peceneaga de lângă Dunăre, până la Mare. În mijlocul acestui cadru se întind ondulațiile dealurilor joase, când mai largi și trăgănate, când răsărite ca niște insule, cum e Priopcea, ori Pietrele roșii; iar printre ele, ca niște pete verzi, satele Cerna, Carcaliu, Satul nou, oaze depărtate de salcâmi. Singuratecă, în mijlocul apelor turburi, insula Blasova arată mărturia luptei dintre apă și uscat, semnul înlinderii pământului dobrogean în locurile unde azi Dunărea

se rostogolește a lene; iar pe o mică ridicătură de pe malul ei, o casă pustie își are, poate, zidită o parte din temelie cu pietrele cetății Troesmis, ale cărei urme din ce în ce mai adânc se înmormântează sub învălișul prafului adus de vânt. *Sic transit gloria mundi*. Tuburile de lut, prin care odată curgea apă limpede, se găsesc asvârlite prin țărini ca și frânturile de ulceoare în care apa era ținută; ele sunt mărturia unei vieți civilizate, dintr'o vreme când Dobrogea era considerată ca o provincie de pază la gura Istrului, hotarul dinspre lumea nomazilor veșnic gata de prădăciuni; încrețiturile păturilor, ce conțin urmele vietăților din cele mai vechi timpuri ale pământului, sunt semnele de glorie trecută a munților Măcinului, reduși azi la înălțimile dealurilor noi de lângă Iași. Oameni și munți, natura întreagă, se supun aceluiași legi firești, de naștere și moarte, de viață prin moarte.

Consul. Trecând peste șaua din prelungirea Priopcei și a munților ce se lasă din spre Greci, străbatem partea cea mai plină de farmec a pământului dobrogean, unde umbra și răcoarea pădurilor, șopotul isvoarelor și liniștitelor pârae aducătoare de verdeață, te fac să uiți că te afli în regiune de stepă. Lăsând în urmă Ortachioi, sat mare, așezat în fundul unei largi coveți și în care înaintarea civilizației se prinde de departe prin spitalul de curând clădit, apare înaintea ta din cele mai gingașe forme din câte există în tot ținutul țării românești. E dealul «muntele» Consul, o piramidă triunghiulară de porfir roș și verde, care poate fi adus în manualele de geografie ca exemplul tipic al unui munte, o înălțime izolată din toate părțile. Din trei părți pârâul Taița îl desparte de celelalte înălțimi, încingându-l într'o cunună de verdeață și flori, ce se țin toată vara; cealaltă parte, un arc de vale, completează izolarea.

Lava întărită ce-l formează, pare că e un modelaj neisprăvit al unui sculptor; gheburi peste gheburi asvârlite, creste ascuțite, îi dau profilul Vesuviului, mai ales când e privit dinspre Cerna. Peste tronul acesta mândru e așternută o draperie țesută din arbori deși, printre cari rămân, ca și mânerulele unui jelt, crestele desgolite de porfir împurpurat în bătaia soarelui ce apune. Suișul piramidei e ușor mai ales dinspre Cineli, sat ce va fi poate vestit, atunci când gropile în care se caută minerale de cupru, se vor schimba în mine sistematice și productive. Situația centrală a dealului, înalt de 329 m., îți deschide o largă priveliște peste tot pământul Dobrogei de nord, dar mai ales asupra părții ei păduroase. Spre apus, abia se mai zărește, ca o slabă abureală, ceața ce se ridică de pe Balta Dunării. Spre nord, ochiul se pierde în labirintul dealurilor împădurite, când culmi domoale, ro-

tonzite, când creste stâncoase de porfir, înșirate în linie, după crăpăturile pe unde — e vreme lungă de atunci — a lăsnit lava topită. Spre sud, sclipește în bătaia soarelui, ca o grămadă de fluturași, lacul Babadag, la marginea dealurilor uniforme, înegrite de pădurile dese dintre cari se desprinde creasta de lângă Enisala, cu silueta turnului și a zidurilor rămase din vechea cetate Heracleea, fost cuib de oameni întreprinzători. Spre răsărit contrastul e izbitor. Cât poți vedea, valuri împietrite, când verzi, când galbii, după anotimpuri, se ascund unele după altele, fără nici un petec de pădure, care să le mai umbriască.

Partea de pământ, în mijlocul căreia se găsește Consulul, are un tipar aparte de restul Dobrogei, datorit pădurilor și apei. Mulțumită constituției geologice a terenului, pe aici se cunosc izvoare, cum e acel ce iese de sub Selpegea de lângă Baschioi; se cunoaște ce e acel pârâu. Câtă viață dă apa într'o bucată de pământ, se poate prinde de minune în această parte a Dobrogei. Taița și afluenții săi mici sunt o adevărată mană cerească. Lăsând la o parte că malurile sunt veșnic înverzite, zărindu-se pe la Satul-nou și Camber ca o cordeă verde, asvârlită pe pământul îngălbenit, dar puțina apă ce curge prin albia îngustă de o poți sări, e trecută din mână în mână. Ici bulgării, dincolo mori, se țin lanț dealungul pârâului. Dar tot în această regiune se prinde și legătura strânsă dintre natura pietrelor din pământ și înhrăcăminte vegetală. Terenul e alcătuit din grez, când mai năsipos, când mai văros, întrerupt de creste porfirice, ori de acoperișuri de alt soi de lavă. Măcinarea acestor pietre, străbătute cu greu de apa de ploaie oprită în drum, dau hrană din belșug arborilor. Așa se explică pădurile de stejar, ulm, rar fag, uneori nestrăbătute, ce se țin într'una, dând adăpost sigur și în vremurile de azi, bandiților, de ale căror isprăvi știe să-ți povestiască orice locuitor. Așa se explică vinurile vestite de Niculițel, a căror bunătate se datorește lavei întărite, slăramată de atmosferă, producând un teren analog cu vestitele regiuni viticole dela Bozen din Tirol. Pentru ca să semene, omul se folosește de fundul văilor sau de luminșurile ce și le taie în pădurea deasă. Se nasc astfel, în jurul satelor Baschioi, Meidanchioi, Ciucurova, Atmagea, acele câmpuri înverzite, presărate de arbori răsleți, cu cununa deplin desfășurată, ce dau o înfățișare asemenea ogoarelor din Lombardia, cu aguzii înșirați cu ordine.

Felul pământului, umbra pădurilor, răcoreala apelor, fac din regiunea aceasta una din cele mai frumoase și atrăgătoare, servind drept loc de odihnă pentru orășenii din Tulcea, Galați ori Brăila. Aici e mănăstirea Cocoșu, ca o cetățue asvârlită pe o coamă de deal, M-rea Căilie în fundul unei văingi, aci Niculițelul, cu aspectul unui sat sviterian, atrăgător mai ales prin contrastul dealurilor ce-l cuprind, cu

întinsul șes al Dunării, de unde pe o șosea nouă, șerpuită, tăiată în zidul de piatră, te urci până la Meidanchioi, sat vestit ca «loc cu aier bun», adăpostit din toate părțile de dealuri.

Cu părere de rău părăsești ținutul în care o fericită varianță a constituției geologice a adus cu sine o atât de adâncă schimbare în înfățișarea geografică, în cât pare cât te găsești printre dealurile primitoare și pline de farmec ce se întind dealungul Carpaților, formând un adăpost căutat în vremea verii. Constrâstul e mai isbitor, când pașii sunt îndreptați mai spre răsărit, unde stepa dobrogeană e în deplina ei desfășurare.

* * *

Pământul nu mai e acelaș. În locul grezurilor și a porfirurilor, calcaruri și iar calcaruri, marmore frumoase la înfățișare, rar exploatare pentru șosele, dar de care se leagă sărăcia carsturilor istriene. Intr'o vreme depărtată, întreg ținutul dintre brațul Sf. Gheorghe și Consul, îmbucătățit, s'a afundat în adâncime. Unele sloiuri au căzut mai la fund, altora le-au rămas câte un colț mai ridicat, altele, prinse ca în clește, se înalță ca pereții unei case zguduite de cutremur. Apele, ploaia, au netezit muchiile, au astupat gropile cu năruituri; vânturile au împrăștiat un strat gros de praf galben de lut, și astfel s'a ajuns la înfățișarea de azi. Sbuciumările lăuntrice au făcut pământul ingrat pentru oamenii ce au pus stăpânire pe el. Puținele picături de ploaie ce cad primăvara, sunt supte cu lăcomie de lutul uscat, sau se preling în adânc prin crăpăturile pietrei sfărâmate. De aceea și sărăcia în vegetație. Câmpurile sunt inverzite numai pe vremea slabei umezeli de primăvară. Omul trebuie să fie harnic, să răstoarne în grabă brazda lesne svântată și să semene cât umezeala mai înmoaie țărâna. Ca și când ar avea simțire, plantele cresc pare-se mai repede decât aiurea, spicul leagă mai de timpuriu, căci se apropie vremea dogorătoarei arșițe, când totul se face serum. Atunci, cât vezi cu ochii, galbenul secetei este întins peste văi și dealuri, monoton. Rar câte un salcâm prăfuit și mai rar câte un păle de tufiș umbresc țărâna înfierbântată :

Aice blânda viță a strugurelui dulce
Nu se 'mpletește verde în jurul unui ulm,
Nici arborul nu-și pleacă mlădițele 'ncărcate
De fructe pânguite sub luminosul cer ;
Pe'nul singur numai, înform înbracă șesul
Și nu rodește câmpul decât amărăciuni¹⁾

¹⁾ După traducerea lui B. P. Hasdeu din *Ovidiu*,

De începe seceta mai de timpuriu și face sul frunzele păpușoiului, omul îngrijat de vitele sale mai mult decât de el, răstoarnă din nou brazda și asvârle mălai și dughie, doar-doar, după cea dintâi bură de ploaie, va putea să prindă măcar cu coasa ceva din frunzele păioaselor. Așa se explică pentru ce și pe aici se aude cu aceiași durere refrenul «Vrem pământ». Cât de mult să aibă omul și tot mai are nevoie, căci pe zi ce merge, seceta se prelungește, iar cât se poate din ogrorul destul de întins, abia ajunge până la anul viitor. Legătura tainică, de fier, între viețuitoare și pământ, nicăeri nu se poate prinde mai bine decât în această regiune.

Prin una din acele legi generale biologice, după care viața existentă nu se lasă omorâtă, plantele, mijlocitoare dintre om, animale și pământ, sug ultima picătură de rouă, mulțumindu-se cu ea, numai să nu piară. Fiecare val de vânt ce spulberă pământul sfărâmat, duce cu sine și suflarea de durere a plantelor ce simt că pier, luptându-se cu moartea; fiecare bob de rouă e primit ca o binecuvântare cerească, căci învie puterile istovite de bătaia de peste zi a soarelui. Spre a rezista mai mult uscăciunii, plantele s'au dat după ea. Frunzele sunt mai scorțoase, cu pielea mai îngroșată, mai întărită, pavază ce oprește ieșirea din trupul lor a apei suptă cu atâta lăcomie și căpălată cu atâta trudă. Adaptării plantelor la uscăciune, a urmat aceea a animalelor cu plantele. Pe când calul din Moldova, îmbelșugat în iarbă moale și deasă, ar muri de foame mai bine decât ar prinde cu gura ciurlanii spinosi, aceștia ca și paie de grâu, e dreptul armănit, nu treierat, sunt păstrate ca iarba de leac, căci stropite cu apă sărată, sunt hrana pentru vite din vremea iernei.

Această adaptare la mediu, la pământ și climă, explică tabloul ciudat ce-l are înaintea călătorului, care a pus pentru întâia oară piciorul în pomenita regiune din Dobrogea. De s'a întâmplat ca să călătorească mai ales într-o zi de sărbătoare, de odihnă pentru om, e isbit de numeroasele turme de oi, cirezi de vaci și boi, herghelii de cai, împrăștiate cu sutele peste câmpiile ce par cu totul arse și secate de orice hrană, dar care cuprind în realitate plante mici, tupilate, scorțoase, ce înlocuiesc iarba ori otava înverzită din plaiurile de munte.

Cu tot praful, vântul, arșița și seceta, ce ar trebui să copleșască, să sature pe călător de prihegie, aceste locuri sunt chemătoare, întremătoare. În primul rând e priveștiștea largă de care te buenri și liniștea completă în care poți trăi.

Cam în mijlocul regiunii de care e vorba, se înalță singuratecul deal Dinistepa, un colț de cută rămas în relief la prăbușirea de demult a locului. Coama trăgănată din spre Hagilar te ademenește încetul cu încetul; fără să simți osteneală, ureci creasta bolovănoasă, cu

păreți formați din cuburi mari de piatră, pare că au fost așezați de uriași în zidul unei celăți.

De pe vârful acestui deal, privirea stăpânește întregul întins al stepei, ondulat, tăcut, cu satele răslățe, însemnate cu un punct sclipitor: resfrângerea razei de soare în acoperișul de tablă al bisericilor mărețe, podoaba satelor dobrogene; cu șoselele albe sau cu drumeurile întâmplătoare, arătate de norul de praf ce însoțește căruța repede purtată, ori răscolite de copita fugarului călărit. Așezat pe o lespede, sperînd șopârta ce se sorîa, ori broaștele țestoase ce se trag, șuerînd, în casa lor sigură, uiți de la o vreme că ești pe pământ. Atât e de desăvârșită liniștea ce domnește pe aceste vârfuri joase și totuși așa de depărtate de viață zgomotoasă a oamenilor, încât cu drept auzi svăcniturile inimei. Nici freamăt de frunze, nici ciripit de pasăre, nici cântec de isvor, nu întrerupe tăcerea naturii, cuprinsă de văpaia soarelui infierbântat. E atmosfera de rugăciune la altarul măreței firi, ce alungă orice sbucium al sufletului și chiar al minții. E puterea ce te chiamă din depărtări, ce-ți șoptește în ureche ademenitorul ei glas, atunci când părăsind-o, îți duci viața în vâltoarea zilnicelor lupte.

Dacă cerul, fără pic de nor, își pierde ceva din albastrul curat al locurilor cu atmosfera mai plină de apă, în schimb răsăritul și apusul soarelui sunt de un farmec deosebit.

Mă aflam pe treptele de marmoră ale dealului de lângă Agighiol. Soarele lăsat în dosul stâncii de piatră, proiecta umbra ei peste jumătate din satul așezat la capătul ghiolului cu acelaș nume. Galbenul câmpurilor de toamnă părea mai închis, ca și când o pulbere de aur era împrăștiată peste tot. Spre miazăzi, din Razemul întins, o imensă oglindă de argint, se arată în toată curățenia și frumusețea ei, I. Popina, cu marginile pietroase, împurpurate de reflexul ultimelor raze de soare. De după dealul de la răsărit se zăria sclipirea turnului bisericii din Sarighiol, la care duce o șosea dreaptă ca o dungă de penson. Brațele morilor de vânt abia se mai mișcau în adierea leneșă a vântului, ca niște aripi de pasăre uriașă; iar în depărtare praful răscolit ziua întreagă formă o pânză deasă ce se lăsa peste ogoare. Duios suna fluerul ciobanului obosit, ce-și mâna turma spre sat; trăgănat îi răspundea armonica flăcăului ce aștepta să se gălască ospățul; concertul se complecta prin ritmicul dangăt de tălângi, cu sunete diferite, de la cireada ce intra în sat într'un lung șir, ori cu scârțăitul cumpenelor dela fântâni. Cortina cenușie a cerului încins de focul soarelui, se lăsa încet spre orizontul îndepărtat, făcând loc albastrului întunecat, pe care începeau să sclipiască luminile mai hoghioase și mai limpezi, pare-că, decât aiurea.

Câmpurile toropite de dogoreala zilei, invie sub umezeala la cri-

nilor nopții senine; pe când pacea se întinde asupra satului, frunzele ogoarelor se desdoesc, sugând cu lăcomie picăturile de rouă, căpătând noi puteri pentru a rezista ziua următoare. De aceea, când zorile încep să încondeieze cerul cu culorile luminoase și când ciocârliia mai harnică decât toți se înalță, cântând imnul de dimineață, înfățișarea câmpurilor e alta decât seara. Peste pulberea de aur s'a presărat argintul de rouă, iar ogoarele cu brazda răsturnată sunt pete negre, speranța de un an, neregulat asvârlite în cuprinsul orizontului. Norii de praf de cu seară sunt înlocuiți prin ceața alburie, ușoară, ce începe să se îndrepte spre fața ghiolului, în jurul gingașei insule, învăluind-o într'un giulgiu ușor, păzind-o mai îndelung de căldura soarelui. Fumul de pe la case se ridică întocmai ca pe vremuri de ger, drept în sus, iar găinile își trâmbițează hărnicia prin coteodăcitul lor prelung.

Din drumurile mari, ca și de pe ulcioare, ies, mănate de vre-un hăeș somnoros, ce-și strânge cămașa la piept, câte două trei oițe cu capra zburdalnică în frunte, îndreptându-se către ciobanul ce așteaptă rețemat de băl. Purpuriul aurorei dispăre; discul roș al soarelui se arată de după coline; o zi de năduf începe odată cu el. Stepă își reia aspectul obișnuit; vântul iese din culcușul său, mănând praful de pe drum. Aceiași înfățișare se prinde de pe vârful singuratecului Denis-tepe, ca și de pe Dealul-Mare, Deșli-Caira, ori Orta-bair.

* * *

O nouă schimbare spre miază noapte, de pe unul din dealurile mărginașe Dunării. Cel mai înalt și mai întins e Beștepe, de lângă Mahmudia, recunoscut de departe prin cele 5 gheburii ale crestei sale despicate în spre satul cu același nume. El face parte din marginea străveche a Dobrogei, rămasă în picioare la ruina mijlocului. El desparte «ce a fost» de «ce va fi», lumea străbună din pământul dobrogean, zidit din pietrele cele mai vechi, formate în oceanele primitive, de lumea nouă ce se clădește azi, prin ajutorul Dunării ce vine de departe.

De pe Beștepe ochiul se odihnește pe întinsul câmp de inundație al deltei, după ce s'a rătăcit prin văiugele largi și dâmburile pietroase ale Dobrogei. Ca o linie dreaptă se întind dealurile dela Prislav, Malcoci, sau al monumentului de lângă Tulcea.

În înșirarea lor în spre miază noapte, la marginea dealurilor de marmoră mai noi, ele completează semnul de întrebare, pus în dreptul Dobrogei de către Suess, cel mai bun cunoscător al înălțurii înălțimilor de pe fața pământului; acela care a descursat pentru întâia oară liniile mari arhitectonice ale coajei planetei noastre. De unde a rămas Dobrogea, asvârlită între Marea Neagră și întinsele câmpii ale

Bugeacului și Bărăganului? Cu cine se continuă în adâncul pământului ruina aceasta a unei vechi șire muntoase? Cu Carpații nu are nici o legătură; cu munții Crimeii o slabă înrudire. În toate părțile se confundă au rupt firul de continuare. Fără să vrei, mintea se îndreaptă spre ruini analoage — Masivul Bohem, Vosgii, Pădurea Neagră — care mărginesc Carpații la nord, care au oprit înaintarea valurilor pământeste, ce s'au asvârlit unele peste altele, înălțând Alpii măreți. Și, în adevăr, singura explicație a enigmaticilor munți dobrogeni, e că ei au rămas pe pământul țării noastre, martorii unor lumi vechi, stâlpii neclintiți din o șiră muntoasă ce înlocuia, în adolescența pământului, lanțurile de azi ale Alpilor și Carpaților. Ei reprezintă, în mozaicul de pietre din Dobrogea, îndepărtatul erii. De cealaltă parte a gârlei se întinde temelia pentru mâine.

Adunând apele de pe o suprafață cât Germania și Austria la un loc, amestecând în albia ei largă cristalinelul pârâiaș alpin, ce isvorăște din capătul vre-unui ghețar, cu Iskerul repede din Balcani, Tisa cea măloasă, ori cu Siretul ce curge prin luncile atât de cântate, Dunărea nu mai putea duce noianul de nomol ce i-a mai rămas, după ce a lăsat în drum o mare parte din el, înălțând numeroasele ostroave. Ajunsă cu apele sale în liniștitul golf al Mării Negre, ce înainta cam până în dreptul Galașilor, merența vărsat tot ce a adus. Și astfel dela Galași și până la Chilia și Sulina, holovanii rostogoliți, sfărâmați, din Alpi, Carpați și Balcani, prefăcuți în mărul ce turbură apa, s'au întâlnit în fundul golfului, și din îngrămădirea lor s'a format Delta Dunării, acea suprafață de pământ de peste 2.300 kmp., peste care apele lenevite curg prin trei brațe întortochiate. Din fundul mării, pe zi ce merge, se înalță pământul cu ostatecii rășboaelor duse între ape și pietrele de pe vârful munților îndepărtați. Fir cu fir, odată cu revărsarea de primăvară, se împrăștie pe suprafața inundată ca și în mănoasa vale a Nilului, ridicând din fundul apei sărate uscatul pe care oamenii se pot stabili. Și în această cetate nouă, zidită din ruina treptată a falnicilor înălțimi europene, o viață nouă, îmbelșugată, variată, se ivește. Delta Dunării e un turnicar de plante și animale, adaptate la condițiile nestabile de mari inundații sau uscăciuni.

Aci nu au putut încă prinde rădăcini arborii statornici. Stejari, plopi, sau salcâmi nu se găsesse decât pe grinduri, acele ridicături în mare parte nășipoase, ce se țin cam paralel cu marginea mării și care, formate de mare, i-au fost dușmănoase. În adevăr, ele au separat, ca niște praguri golful din Marea Neagră ce se întindea până'n spre Galași și au făcut să se ridice delta, care n'a ajuns încă peste tot la înălțimea feței Mării; cele mai multe gârle din deltă își au fundul cu 1 — 2 metri sub Mare, așa încât, dacă nu ar fi grindurile ca niște

zăgaze, valurile răscolite de crivăţ ar putea să se răstoarne peste locul unde odată erau atotputernice. Domnia deltei are stufărişul așa de des și așa de mult, cum nici în șesurile mlăștinoase ale Dunării din Ungaria nu se întâlnesc. El formează covorul verde ce se întinde peste delta văzută din depărtare; el constituie ascunzișul lupilor, vulpilor și mai ales al mistreților, singurele animale mai mari din deltă; el e ținutul în care cuiburile păsărilor felurite și extrem de numeroase pot fi adăpostite, după cum tot stuful e agentul însemnat ce contribuie la înălțarea deltei. Prin trunchiurile sale subpământene, prin crengile mlădioase, îndoite de vânt și împletite cu rădăcinile întâmplătoare, stuful formează plaurul, ce înaintează dinspre grinduri în largul bălților, plutind la fața apei ¹⁾. În acest țesut des de stuf plutitor, cu frunze putrezite, amestecate cu praful adus de vânt, cu nămolul adus de ape, semințele plantelor găsesc loc de încolțit. Iar când între plaur și fundul bălții nu este multă apă și când nămolul depus deasupra lui în vremea unei inundații mari e din cale afară de mult, podeala aceasta de stuf împletit se prinde de fundul gârlelor, înălțându-l. Când din contra, plaurul s'a dezvoltat prea în largul bălților, se rupe ca și ghița de la poluri și nu rare ori se zăresc insule înverzite, plutind pe deasupra bălților ca niște vase — fantome mânate de vânt, cu lumea lor de pasări ori alte vietăți. ¶

Si astfel contrastul dintre restul Dobrogei și această bucată de pământ apare și mai bătător la ochi. Nu e numai opunerea între trecutul ce se stinge încetul cu încetul și viitorul care naște din valurile apei, ci e sărăcia vieții stingherite, lupta între firul de iarbă și uscăciune, față de belșugul formelor ce nu știu ce e foamea și setea. Si prin aceasta se completează bogata variație a bucății de pământ, ce a fost recăpătată din o pribegire străină, prin sângele vărsat la Vidin și Plevna, legând-o mai strâns, cu o cingătoare de fier, de patria-mamă. Nu prea am știut însă până acum să o prețuim, și nu ne-am dat seama de pecetea caracteristică ce poartă în orice direcție, această insulă de pământ ce atrage mai mult pe străini spre a o cunoaște.

Ea ar da de studiu la generații întregi de muncitori. Orice specialitate de ocupație am lua, își găsește câmp de activitate larg, variat, interesant. Mozaicul de pietre ce o compun, așezate după o arhitectură nedumerită, cu semnele unor vechi urme de viețuitoare, va da de lucru multă vreme geologilor și geografilor. Șuvițele de roce eruptive, întovărășite uneori de îngrămădiri de minerale folositoare,

¹⁾ A se vedea studiul detaliat al deltei și numeroasele fotografii din viața ei, în însemnata lucrare apărută de curând: *Gr. Antipa: Regiunea inundabilă a Dunării*. București 1910.

o fac de pe acum ca singura regiune cu viitor minier; felurite animale rari, trecătoare sau cu trai local îndelungat, continuu, ar fi un însemnat câmp de studiu pentru zoologi, după cum plantele de stepă și mai cu seamă asociațiile de viață din bălți și deltă, ar procura imens material pentru botaniști. Chestiuni de știință curată ca și aplicările ei variate așteaptă a fi studiate, cercetate, pentru a da soluțiuni problemelor celor mai însemnate. Dar istoria veche a popoarelor ce au dat însemnătatea cuvenită acestui pământ? Temeliile cetăților vechi, mai răspândite ca ori unde, ce se țineau lanț de-alungul Dunării, ca și în largul uscatului, se distrug de vreme sau de neștiutori și tot un străin a trebuit să atragă atenția asupra lor. În sfârșit etnograful și antropologul, ce ar vrea să studieze cauza emigrărilor omenesti și manifestațiile lor, ar găsi în Dobrogea terenul cel mai favorabil. Aici, poliglotismul și amestecul de neamuri, ce și-au păstrat încă individualitatea, se arată până și într'un singur sat, cum e Cataloi, format din o mahala italiană nouă, una nemțească veche, alta bulgărească, printre care elementul românesc e împrăștiat de împrejurări. Totul este interesant în Dobrogea: manifestarea naturii ca și a oamenilor; pământul ca și tot ce-și scoate hrana din el. A o cunoaște e o datorie: nu numai față de știință, cât față de legătura strânsă ce trebuie să fie unită provincia noastră transdanubiană cu patria-mamă.

Iași.

I. Simionescu.

Profesor universitar

NOTE ASUPRA TĂTARILOR DIN PERVELIA

de

I. DUMITRESCU

învățător

Agricultura. — Ceea ce mi-a atras luarea aminte în deosebi, în timpul muncilor agricole, este felul cum obișnuiesc Tătarii să semene fasolea, pepenii etc.

După ce ogorul a fost arat și grăpat, toată familia, — bătrâni, femei, copii, — pornește buluc la câmp, unde se apucă de lucru. Mi-a câștigat admirația mai ales felul cum aplică ei principiul diviziunii muncii.

Mai întâiu un tătar, cel mai vânjos dintre toți, trage cu o greblă grea, care are numai trei dinți: doi la margine și unul în mijloc, niște linii paralele de la un capăt până la celălalt al arăturii. Grebla aceasta are o lățime de vre-o 60—80 cm. și o coadă lungă de peste 2 m. Omul o apucă de coadă și o târăște peste țărâna proaspătă, iar cei trei dinți, în mersul lor, lasă în urmă trei dăre paralele. Când ajunge la capătul ogorului, omul se întoarce, fixează grebla la locul convenit și pornește înainte, zgâriind alte trei dăre paralele alătorea și așa mai departe.

Pe urma lui pășesc imediat copiii — cei mai mici — cari țin în stânga o batistă plină de semințe. Copilul ia sămânța din batistă cu dreapta, atât cât poate apuca într'un pumn, și apoi o înșiră la distanțe egale pe dărele greblei. Se preferă la această ocupație copiii, de oarece ei sunt mici, sprinteni și nu obolesc ușor stând atâta vreme aplecați de mijloc.

Pe urma lor pășesc flăcăii, fetele mari, sau chiar femeile. Acestea țin în mână niște bețe, lungi de câte un metru și ascuțite la capătul de jos. Ele înfig bățul în pământ chiar lângă sămânță, așa încât, scoțând bățul din pământ, sămânța să cadă de la

sine în gaură. Pe urmă calcă gaura cu piciorul și sămânța este asigurată astfel împotriva pasărilor. Se preferă la această lucrare flăcăii și femeile în locul copiilor, ca mijloc de control, copiii fiind cam sburdalnici și aplecați, poate, spre joacă.

Interesantă privești să vezi pe Tătari la semănatul fasolei și pepenilor. Privind pe ogoare, vezi grupuri, grupuri de copii, de flăcăi, fete mari și femei, iar în frunte Tătarul cu grebla. Și toată ziua ei cântă în cor — când unii, când alții — niște cântece trăgănate și monotone, cântecul muncii semănatului, care răsună în tăcerea câmpiei. Astfel ei îndeplinesc muncile agricole cântând. Ce păcat că sunt oameni așa de ascunși! Altfel am putea să ne dăm seamă de natura acestor cântece, în care am putea descoperi un anumit ritm al muncii.

Băuturi. — O băutură tătărească este și „câmâs”-ul (cumis). Nohaii îl prepară din lapte de iapă. Modul preparării n'am putut să-l aflu în amănunte. Mi s'a spus numai că laptele de iapă se pune în niște vase și se păstrează astfel la răcoare. Câmâs-ul se întrebuițează ca răcoritor și Nohaii se cinstesc cu această băutură cum se cinstesc Turcii cu cafea, sau Românii cu țuică și vin.

Obiceiuri ciudate. — Într'una din zile un Român octogenar, un bătrân care-ți impune respect prin trecutul, faptele și înfățișarea lui și care trăește de mult în Dobrogea, mi-a spus că există o ramură de Tătari-Nohai pe cari ceilalți îi numesc „Câzâl-Baş”. (capete roșii). Ca ciudățenie în obiceiurile lor, aceștia nu respectă nici un grad de rudenie în relațiunile lor sexuale și au o anumită caracteristică etnografică.

Bunăoară, prin sărbătorile *Baeramului* toate femeile din sat se strâng într'o casă și toți bărbații într'alta. Într'o cameră din a treia casă femeile își lasă grămada, fiecare, partea cea mai intimă a îmbrăcămînții și apoi se retrag. Pe urmă vin bărbații, unul câte unul, și-și alege fiecare din grămada o rufă și ieșind cu ea pe mână, se duce la casa unde sunt strânse femeile, o arată și întreabă cui îi aparține. Stăpâna își recunoaște albitura și-l însoțește apoi pe bărbat la casa lui, indiferent dacă-i este soră, cumnată, sau vre-o altă rudă.

La început n'am dat crezare acestei versiuni și, ca să mă conving, am căutat să cercetez. Să nu se creadă însă că am în-

trebat direct pe Tătari, căci oricum i-ai lua, nu vor să-ți spună nimic din tainele obiceiurilor lor. Ca să-mi ajung scopul, m'am legat de unul din sat, poreclindu-l „Câzâl-Baş“ și bătându-mi joc de el. Tătarul, scandalizat, a început să protesteze, lepădându-se de această poreclă infamantă.

Văzând efectul, l'am întrebat de ce osândește pe „Câzâl-Bași“ și mi-a răspuns că aceștia sunt un neam spurcat, care nu știe de rude, de milă, de Dumnezeu, de nimic. Luat din scurt, mi-a mărturisit și despre ciudatul obicei de la sărbătorile Baeramului. Și, fiindcă tot aveam îndoeli, am procedat la fel și cu un al doilea Tătar, care mi-a mărturisit la fel.

Ca adaos, menționez faptul că virginele nu participă la practica unui asemenea obicei; dar n'am putut afla dacă participă flăcăii.

Prin părțile din spre Mangalia nu se află Câzâl-Bași; însă mi s'a spus că s'ar mai găsi, poate, pe la Hasancea și Biul-Biul.

Obiceiuri școlare. — În toamna anului 1919, când am pornit prima școală românească în Pervelia, am găsit un local destul de bun, clădit de Tătari cu cheltueala lor și servind drept școală turcească.

Ca învățător servia hoga din sat.

Metoda de a ține disciplina — înainte vreme și chiar și acum, în unele sate — este medievală: se bate cu nuiua, sau cu toiagul, la talpa goală, așa încât bietul copil nu mai poate umbla câte trei și patru zile.

Voiu nota aci un obicei tradițional ce dăinuiește în toate școlile turcești și tătărești din Dobrogea.

După ce copilul ajunge să cunoască literele, să buchiniască, el este trecut la Coran, Evanghelia lor. Cu prilejul acesta se îndeplinește o anumită ceremonie.

Toată școala, băeți și fete, pornesc în rând, doi câte doi, la casa celui ce schimbă cartea și ia pentru prima oară Coranul. Pe drum ei cântă în cor un cântec religios. Ajunși la ușa părinților școlarului, ei mai continuă puțina cântecul, și se așează în semicerc pe vine, având în mijloc pe colegul sărbătorit. Unul din elevii mai mari recită o rugăciune. După terminarea ei, se scoală cu toții în picioare, iar părinții copilului aduc niște tăvi în care se afla „bacșiș“-ul. Una din tăvi e plină cu niște plăcinte

mici, numite «*catlamâ*», destinate învățătorului-hogea; iar cealaltă cu floricele de porumb și cu gogoși de făină, prăjite în ulei, numite „*ulcûm*“, pentru școlari.

În urmă toți copii pleacă spre școală în ordine, doi câte doi, cântând același cântec religios ca și la venire și având în mijlocul lor pe sărbătorit, care poartă Coranul înfășurat într'o batistă — „*cevrè*“.

Ajunși la ușa școlii, ei se opresc, se așează în semicerc, iar hogea, stând în mijlocul lor, face o slujbă religioasă, după care intră cu toți în școală.

În clasă, toți copiii stau jos; hogea în picioare. El face din nou o slujbă religioasă copilului care a trecut la Coran, după care elevul îi sărută mâna și-i dă ca «*bacșiș*» batista «*cevrè*» în care a ținut Coranul înfășurat, precum și ceva bani.

Apoi un băiat mai mare împarte tuturor școlarilor floricelele de porumb și gogoșile „*ulcûm*” care sunt consumate acolo, în clasă. Hogea se împărtășește și el cu plăcintele „*catlamâ*“.

Tradiții vechi. — În amintirea Tătarilor trăiește și astăzi încă o tradiție despre Hanul *Tamerlan*, căruia ei îi zic „*Temir-Len*”. Iată ce spun ei despre acest sângeros conducător al lor:

Temir-Len și-ar fi luat hoardele sale de Tătari, ar fi trecut peste o apă mare — al carei nume ei nu-l știu — și s'ar fi oprit în fața Bagdadului, cerând Padișahului de acolo provizii și bani. Și, de oarece Padișahul nu i-a făcut pe plac, Temir-Len începu să prade și să omoare în toate părțile cu atâta dușmănie și sălbăticie, în cât de atunci, s'a stârnit la Turci mul'ă ură și dispreț împotriva Tătarilor.

După pustiirea ținuturilor turcești, Temir-Len intră și se așează în „*Crâm*” (Crimea), de unde, cu hordele de Tătari, năvăli în „*Maghiariștat*” (Ungaria), pe care a jefuit-o cumplit. Pe urmă s'a întors iar în Crimea. Tot atunci au trecut Tătarii și în Dobrogea, și de atunci — spun ei — au rămas unii din ei și pe aci.

RECENZII

S. Mehedinți: *Caracterizarea etnografică a unui popor prin munca și uneltele sale.*

(Discurs rostit la 6 Iunie 1920, în ședința solemnă a Academiei Române). București 1920.

După cuvenita comemorare a dispărutului Academician Dimitrie Sturdza, la al cărui scaun din înalta instituție culturală este chemat acum d. S. Mehedinți și a cărui figură sufletească, zugrăvită în câte-va trăsături, cu o rară măiestrie de portretist, este reînviată în lumina concentrată a cugetării sale etice, de către noul Academician, — autorul trece la a doua parte a cuvântării sale, căutând un răspuns întrebării: *Cum se poate caracteriza un popor cu ajutorul științei etnografice?* Care e pentru etnograf punctul de perspectivă în deslegarea acestei probleme?

Pentru etnograf, în mijlocul tuturor cercetărilor sale despre om, stă ca un pol de orientare *unealta și munca*. Într'o lucrare specială: «*Principii de etnografie aplicate la evoluția popoarelor*», (prezentată Academiei spre publicare la 30 Ianuarie 1920), d-l S. Mehedinți a căutat să arate că toată dezvoltarea omenirii, începând dela starea de hordă până la treapta de *popor și națiune*, se leagă în mare parte de muncă. De asemenea în «*Altă creștere*» d-sa a pus accentul pe școala muncii, așa că chiar caracterul oamenilor era acolo verificat în ultima instanță tot prin muncă. Studiul de față nu face decât să îndeplinească cât de sumar ideile din acele lucrări, arătând, cu deosebită privire la Români, că nu numai viața socială în genere, dar chiar manifestările artistice — cele mai subtile dintre toate — trebuiesc considerate, la originea lor, tot în legătură cu munca concretă a poporului respectiv și deci, cu uneltele lui.

Intre toate viețuitoarele, numai omul are originalitatea de a

nu se fi mulțumit cu organele date de natură, ci și-a adăos altele artificiale — uneltele. Prin unealtă «homo sapiens» a făcut primul pas în cariera sa specifică. Al doilea pas a fost, firește, *munca*. În toată seria animală singur omul muncește. Ori cât de meșter e castorul, neavând decât ferestreul dinților și mistria coadei, — iezăturile și colibele sale au atins o limită, pe care capacitatea de funcționare a acestor organe nu o mai poate depăși.

Deci rezultă că *numărul uneltelor și intensitatea muncii* vor fi două criterii fundamentale, după care etnograful măsoară ridicarea fiecărei grupări omenești în ierarhia umană, sau în omenie. A aduna deci *uneltele* de care s'a slujit, ori se slujește un neam e cel dintâiu pas în cercetarea lui științifică; a observa apoi *muncile* lui e al doilea pas pentru a pătrunde până la izvorul uneltei, adică în sufletul omenesc.

Din întreaga serie animală singur omul este *activ* cu reflexie, modelând înadins materialul, forma și mărimea uneltelor sale, după cum cere trebuința. Singur omul a devenit *creator*.

Animalul doar mănâncă, doarme și, în tinerețe, își descarcă o parte din prisosul energiei jucându-se. De aci urmează că *unealta și munca cu uneltele ar putea fi un criteriu al evoluției omenirii* nu numai în ce privește laturea materială a vieții, ci *chiar cu privire la manifestările sufletești*: descântece, superstiții... culminând apoi în știință și artă.

Și iată cum se poate dovedi această afirmare. Mai întâiu în ce privește muzica :

Orice muncă cu uneltele e de obicei însoțită de sunete. Când taie un trunchiu, lemnarul icnește după fiecare lovitură de topor. Icnirea aceasta, inconștient exagerată, devine un fel de tact al muncii. Fierarul dă una în fier, alta alături în ilău; bărbierul una în păr, alta în gol. . Munca are deci nevoie de ritm, care se scapă pe lucrător de încordarea atenției și-i economisește puterile, armonizându-i mișcările. Tocmai din acest ritm al sunețelor legate de muncă s'a născut *muzica*, atât vocală, cât și instrumentală.

Toate muncile Primitivilor sunt însoțite de muzică. Livingstone povestește că Negrii Makonde lucrează cu râvnă; însă la răstimpuri, unul trage câte un chiot, care e repetat de toți ceilalți tovarăși. Femeile Negrilor se așează cu sapele în șir, iar înaintea lor stă unul cu toba: *bum!* Prășitoarele dau toate cu

sapa în pământ și fac un pas înainte. *Bum!* -- alt pas... și tot așa, până seara. La Eschimoși cea mai mică trebușoară e însoțită de acest monoton șir de sunete: *do re mi fa, fa mi re do, do mi, re fa, re, fa, mi do...* și tot așa la infinit. Pe mare, când vâslașii sunt mai numeroși, cântecul cu tact e cum nu se poate mai firesc. În Georgia prășitul păpușoiului și culesul strugurilor se face și azi cu cântec, care ține de dimineață până seara, ca un tact: *io opa, opapa, opa, io, io, opa io*. Estonii și Leții secerau încă în sec. XVIII după tactul cimpoiului. Cositul fânului, întorsul brazdelor se făceau tot după cântec; de unde o fată cântăreață înseamnă acolo o fată harnică.

Altă dovadă că muzica a izvorât întâi și întâi din sunetul ritmic al uneltelor cu care omul muncește e împrejurarea că unele *instrumentele muzicale* sunt simple modificări ale uneltelor. Toba Negrilor nu e de cât piua căptușită la gură cu o piele. Harpa, mandolina, colbza, vioara...și alte instrumente cu coarde sunt numai niște transformări ale arcului. Dacă se mai adaogă o tidvă, iată și cutia de rezonanță.

Mai bine de cât instrumentele muzicale, ne arată legătura cu munca vorbele cântecelor ce însoțesc melodia: luntrașul vorbește de luntre și vâslit, pescarul de undiță, vânătorul de pușcă, țesătoarea de furcă, vârtelniță și războiu, ciobanul de oi, etc. De aceea folkloriștii ar trebui să urmărească pas cu pas melodiile și cântecele, culegându-le nu din auzite, ci chiar din *văzute*, adică *notând pas cu pas desfășurarea muncii alături cu întonarea cântecului respectiv*.

Pentru etnograf azi nu mai e nici o îndoială că la început muzica a avut o strânsă legătură cu ritmul muncii și răsunetul uneltelor și numai cu vremea s'a despărțit complet, pentru a deveni arta sunetelor pure.

De asemenea și *danțul* a fost odinioară legat tot de imitarea muncii. Lapérouse descrie un danț al Kamciadalilor, reprezentând o vânătoare de urși. În Madagaskar, femeile samănă orezul mergând în șir: înfig bățul, pun grăunțele, calcă cu piciorul, apoi fac toate alt pas... Privite de departe, par că [dănțuiesc ca pe scenă. În antichitate călcatul strugurilor se făcea după tact — un danț în toată regula, potrivit cu sunetele cimbalelor. Pentru că imită munca, de aceea danțul primitivilor se face nu numai cu picioarele, ca la civilizați, ci și cu mâinile, umerii,

genuchii, pântecul, cu tot corpul, Danțul modern *tango* „e o neghiobă întoarcere spre sălbătăcie. Dela arta coreografică pură am alunecat un moment iarăși spre bestialitate“.

Cu timpul și pe încetul cântarea, danțul și muzica instrumentală s'au deslipit de muncă și s'au diferențiat. Același lucru s'a întâmplat și cu *poezia*. Munca fiind însoțită de sunetul uneltei și al vocii (de obicei o interjecție repetată ritmic pe o mică variație de sunete), e destul un pas și acest gunguit, ca de copil se schimbă în graiu lămurit, în cântare cu vorbe, care descriu acea muncă: vânătoare, pisat de grâuște, sau ce va fi. Iar de aci drumul duce până la exprimare de idei și simțiri în legătură cu munca și alte manifestări ale vieții, adică poezia propriu zisă, independentă nu numai de muncă, ci și de cântarea și danțul cu care era legată la început. Prozodia greacă și latină nu e decât un reflex al vorbei cântate și dănuite. De aci și numele de picioare pentru măsura versurilor. *Iambul* și *troheul* imită săltatul călcătorului de struguri; *spondeul* reprezintă două lovituri alternative, dar egal de puternice, când bat de pildă față în față doi inși același fier; *dactilul* și *anapestul* imită ritmul ciocanului, care aci lovește fierul, aci nicovala; metrelle *peonice* imită ritmul pașilor la arie, etc.

Ca și poezia, deasemenea și *pictura*, *sculptura* și *arhitectura* își au originile lor tot în muncă. De la colibă și până la temple e una și aceeași idee întrupată: nevoia de adăpostire și munca pentru clădirea adăpostului. Pentru pictură trebuie să ne întoarcem până la desemnurile colorate din cavernele omului Magdalenian, care se ajută la vânătoare cu desemnul — descântec, zugrăvind pe pereții peșterilor scene de vânătoare, ca să aibă noroc la vânat. — Frumoasele meandre ale chenarului unei amfore grecești, servind numai ca podoabă, își au originea în biata oală paleolitică, născută și ea din coșulețul de crengi și ierburi unse cu lut, de care strămoșii noștri sălbateci și frații noștri, sălbatecii de azi, se slujesc să pună apa de încălzit la foc. Chenarul amforei și alte linii ornamentice corespund urmelor pe care împletitura primitivă le-a lăsat în lutul exterior devenit apoi oală.

Astronomia s'a născut din practica navigației. *Aritmetica*, știința cea mai abstractă, are și ea originea tot în elementele concrete ale vieții de toate zilele. Schimbul a născut calculul.

Geometria a răsărit din munca zidarilor și a plugarilor Egipteni, Chaldeenii și a altor neamuri. *Mecanica, fizica, chimia* s'au născut din munca industrială.

De aci rezultă că:

«Dacă evoluția omenirii se leagă de unelte și de munca cu uneltele și, dacă fără unelte omul ar trăi și azi în lanțul de fier al instinctului, acela care vrea să-și dea seama științific despre elementele civilizației unui popor și să cerce a-l caracteriza ca o variantă a omenirii, trebuie să culeagă cu cea mai mare îngrijire toate uneltele sale și anume în exemplare autentice, care să poarte semnul muncii. Totdeodată, lângă obiectul etnografic trebuie să stea și descrierea muncii săvârșite cu acel obiect. Pentru ce? Pentru că e o strânsă corelație nu numai între uneltă și munca respectivă, ci și între uneltă și alte manifestări ale vieții materiale și morale a unui popor».

Descrierea uneltei nu trebuie să fie schematică, ci *dinamică*. Numai când urmărim unealta în legătură cu toate împrejurările muncii, putem ghici geneza și semnificarea ideilor relative la tehnica, arta și cugetarea unui popor și numai pe calea aceasta putem ajunge la dreapta lui caracterizare. Un exemplu frumos îl dă autorul în cântecul Doinei, care este „cel mai autentic reflex al lungii noastre vieți pastorale, începând încă din vremea străbunilor Daci“ și nici de cum un „marș războinic, cum so-cotia răposatul Delavrancea“.

Munca, prin urmare, servește nu numai ca mijloc de caracterizare a unui popor, ci ne lămurește mai exact și înțelesul unui concept mai înalt, acela al culturii. *Cine zice cultură, acela zice suma muncii de creare a unui popor, începând dela tehnica materială, până la cele mai fine produse intelectuale, izvorâte din munca sa.* Iar cine zice cultură, acela nu se poate gândi la împrumut de forme exterioare amalgamate haotic, ci numai la o dezvoltare domoală și unitară a tuturor formelor de viață ale unui popor; de unde rezultă că, pentru a îndemna o națiune spre o cultură mai înaltă, nu-i chip decât să o hrănești mai întâiu din propriul său avut sufletesc, adunat în curgerea veacurilor de moșii și strămoșii săi, de unde necesitatea de a cunoaște bine acest avut sufletesc, ceea ce se îndeplinește prin studiile etnografice.

Ca încheiere, autorul formulează și câteva concluzii de orientare practică :

1. Dacă munca și unealta e criteriul etnografic, după care judecăm temelia vieții unui popor, „școala muncii“ e singura cale pentru înălțarea unei societăți omenești ori în ce fază s'ar afla ; iar munca, departe de a fi numai o datorie a robilor, e înșușirea fundamentală a omului. Orice om trebuie să fie întâiu de toate un *muncitor* în sensul cel mai cinstit al cuvântului și orice muncitor trebuie să fie *om* în sensul cel mai deplin al vieții noastre pământești. Așa dar, pe temeiul etnografiei, conceptul de muncă dobândește dintr'odată cea mai multă noblețe, ștergând prejudițiul social că cei cu mâinile albe sunt *mai oameni* de cât cei cu mâinile învârtoșate de muncă.

2. Dacă cultura e suma muncii din toată viața unui popor, pentru ca să împlinim lipsurile culturii noastre, trebuie să facem cât mai repede inventariul traiului nostru, descriind în chip științific tot ce e caracteristic și original în trecutul românismului, pentru a afirma autonomia sufletului nostru și hotărârea de a fi și a rămânea statornici în făptura noastră etnică.

O cugetare limpede și energică, unită cu bogăția și nouitatea faptelor, și mai presus de toate o constantă preocupare etică, iată ceea ce caracterizează acest studiu luminător de nouă orizonturi. Pentru înalta sa valoare științifică și educativă, l-am și redat aci cât mai credincios și mai pe larg. El va servi ca îndrumător tuturor acelor cari, cuceriiți de frumusețea și importanța cercetărilor etnografice, se simt în stare să contribuie cu ceva la cunoașterea culturii materiale și sufletești a poporului nostru și a celor conlocuitoare cu noi pe acelaș pământ. *Analele Dobrogei* vor publica cu drag orice contribuție de acest soi, merită a îmbogăți comoara cunoștințelor noastre despre Dobrogea.

C. Brătescu.

Vasile Pârvan. *Zidul cetății Tomi.* Analele Acad. române. Seria II, tom. XXXVIII 1915 (cu 2 planuri, 6 tabele și 4 figuri în text).

La întretăierea străzii Dorobanților cu bulevardul Ferdinand, alături de Grand Hotel, se vede un zid semicircular, gros de vre-o 3 metri și înalt de 2 m. La exterior, zidul e îmbrăcat cu trei rân-

duri de pietre mari, regulat tăiate; -rândul de jos, scos mai în afară, formează soclul. Zidul acesta e partea de jos a unui turn de cetate; fiind pus în legătură cu urmele de ziduri cunoscute în alte părți ale orașului, dă putința să se urmărească întreaga linie fortificată a cetății Tomi.

O descriere tehnică a resturilor de ziduri și o schiță istorică formează cele două părți ale acestui studiu.

1. Zidul semicircular amintit mai sus formează baza unui turn de apărare. În legătură cu turnul, se poate vedea o porțiune din zidul cetății pe o lungime de 9 m. Spre răsărit, zidul se poate urmări prin pivnițe, case și curți până la mare, unde blocurile de piatră stau prăvălite de pe țărnam în jos. Spre apus de turn, zidul mergea prin strada Dorobanți, apoi prin curtea comandamentului militar, în fundul căreia, aproape de trotuarul bulevardului Ferdinand, se văd temeliele unei construcții mari; acolo se află și poarta cetății. Punând în legătură aceste urme de zid cu turnul amintit, autorul a putut însemna pe planul orașului Constanța traseul sigur al celei mai mari părți din zidurile cetății Tomi.

Pe una din pietrele de placaj ale temeliei turnului se citește inscripția:

+ Makelari(ôn)
Pedatou(ra)
P. Kd.

Inscripția înseamnă: „Pedatura măcelarilor. Picioare 24”.

Breasla măcelarilor din Tomi a fost silită să contribuie la facerea zidurilor. Termenul „pedatura” indică lucrarea la care au fost obligați măcelarii din Tomi (cuvântul „pedatură” fiind derivat din „pedes”, unitatea de măsură). Administrația imperială romană și bizantină impuneau nu numai soldaților ci și diferitelor bresle de cetățeni, și chiar particularilor bogăți, să lucreze la ziduri. Autorul pune inscripția de mai sus în secolul al 6-lea după Hr. Printre restaurările datorite lui Iustinian, istoricul contemporan Procopius pune atât cetatea Tomi, cât și Constantiana din vecinătate. Acest fapt, în concordanță cu caracterul inscripției, face pe autor să admită că zidurile datează din vremea lui Iustinian.

Zidul turnului era foarte gros, așa că lăsa puțin loc liber în interior. De aceea turnul nu putea servi ca magazie de pro-

vizii sau cazarmă (ca la Tropaeum Traiani d. ex.), ci numai ca punct de observare și loc de instalare a aparatelor de apărare. Zidul amintit formă marginea cea mai depărtată a cetății; e aproape sigur că orașul Tomi nu s'a întins niciodată dincolo de incinta fortificată. În adevăr, toate resturile de construcții antice s'au găsit în partea peninsulară a Constanței. Spre mare orașul era ușor apărat prin înălțimea țărmurilor (câmpia din spatele silozurilor era ocupată de mare). Incinta fortificată nu formă deci o linie închisă de jur împrejur (ca la Tropaeum d. ex), ci închideă numai intrarea peninsulei.

2. Cu ajutorul isvoarelor literare, inscripțiilor etc., autorul ne dă istoricul pe scurt al rolului fortificațiilor din Tomi, în decursul vremurilor. Astfel, în timpul vestitului rege Byrebista (50 a. Hr.), Geții atacau cetățile grecești dela țărmurile Pontului. Cetățenii din Tomi au putut trăi nesupărați la adăpostul zidurilor. Era firesc ca Tomi, metropola Pentapolei (mai târziu Exapolei) pontice, să aibă ziduri mai puternice decât celelalte cetăți grecești.

În timpul lui Octavian August, poetul Ovidius, exilat în Tomi, ne spune în ale sale *Tristia* și *Ex Ponto*, că zidul cetății era singura apărare contra Bessilor și Geților, cari veneau atacând din interiorul Scythiei Minore (Dobrogea). Ovidius vorbește de zidul (*murus*), nu tocmai înalt (*brevis*), cu o singură poartă, cu turnuri de observație (*specula*); ne amintește de paza zidului (*custodia muri*). După epoca de liniște și prosperitate a Antoninilor, încep în secolul al 3-lea atacurile barbarilor. În acest timp mulți particulari contribuie cu muncă sau cu bani la ridicarea sau repararea de ziduri. Astfel un Trac, Muca (*poris*), a ridicat un turn. Un sat, locuit de Bessi, din vecinătatea acestui turn a fost numit: Satul turnului lui Mucaporis. (cam unde e Anadolchioi).

Mai târziu, sub Dioclețian (284 — 305) orășenii (*civitas Tomitanarum*) sunt puși să zidiască o nouă poartă (zidurile aveau acum cel puțin 2 porți). Sub Teodosiu cel Mare, pela 386 d. Hr., barbarii atacă cetatea, însă sunt crunt bătuți de Gerontius, comandantul trupelor din Tomi. Câți barbari au scăpat cu viață, și-au găsit adăpost într-o «basilică extramurană», o biserică dincolo de ziduri.

Sub Anastasius 491 — 518, sau mai probabil sub Iustinian se refac zidurile cetății, ale căror urme se văd și azi și care formează obiectul principal al studiului d-lui Pârvan.

Documentarea temeinică și erudiția întinsă fac această lucrare indispensabilă pentru cunoașterea trecutului orașului Tomi în antichitate.

G. Coriolan

Directorul liseului Mircea cel Bătrân

Jean Bart. Cum se deslegă chestiunea Dunării? (Conferință. Chișinău, 1919. Prețul 3 lei).

Chestiunea Dunării a fost și va fi de o importanță vitală pentru România. Autorul o tratează în linii mari, pe scurt, însă din toate punctele de vedere: istoric, economic, politic, juridic. E o lucrare sintetică, foarte utilă cititorului dornic de a avea orientări generale; necesară chiar și specialistului, care printr'însa poate mai ușor găsi legăturile dintre amănunțimi și totul, din care face parte. E un studiu în care sunt condensate multe fapte și idei.

Chestiunea Dunării a fost și este o *problemă politică* complexă, care'a nu i s'a dat în trecut o soluție mulțumitoare și se pare că nu i se va da nici acum. Pricina de căpetenie este că nu s'a căutat deslegarea ei pe temeiul principiilor admise de toți ale dreptului internațional. Din cauza interesele divergente ale marilor puteri, s'au dat totdeauna soluțiuni de compromis, de oportunitate politică europeană. De aceea chestiunea Dunării a rămas „ca o boală cronică“, fără leac.

Considerații istorice și economice formează partea I-a a studiului.

1. Rolul economic al Dunării a fost în toate timpurile să lege centrul Europei cu Răsăritul. Numai din secolul al XVI-lea până la începutul secolului al XIX-lea, acest rol firesc al Dunării a fost înăbușit, între altele, mai ales din cauza stăpânirii turcești la Bosfor și Dardanele, precum și la gurile Dunării. Desăvârșita încătușare a acestui fluviu face ca Dunărea, din cale internațională, să devină un „râu împărătesc“ (turcesc). Principalele noastre, aproape pe deplin încercuite, servesc mai numai pentru aprovizionarea imperiului otoman.

Abia în secolul al XIX-lea se redeschide chestia Dunării, datorită decăderii imperiului turcesc. Prin pacea dela Adrianopol (1829), Rusia ia în stăpânire gurile Dunării; Bosforul și Dardanelele devin libere pentru vasele de comerț. Indesirea populației în apusul Europei, concomitent cu introducerea regimului

capitalist, a făcut să crească tot mai mult nevoia de grâne în țările industriale. Anglia în deosebi caută tot mai mult cereale în țările noastre și în sudul Rusiei. Acum puterile apusene încep să se intereseze de chestia Dunării.

Din nenorocire, stăpânirea rusească întârzie avântul comerțului dunărean. Rusia intenționat lasă gurile Dunării să se împotmolească și pune tot felul de stavile vaselor comerciale la Sulina. În care scop? Ca să împedice progresul economic al țărilor noastre, să favorizeze exportul grânelor din Rusia și să opriască Austria în tendința ei de a-și întinde puterea pe Dunăre până la gurile ei. Spre a ocoli greutățile puse în cale de ruși, englezii construiesc calea ferată dela Constanța la Cernavodă.

După cum stăpânirea turcească a fost sfărâmată, tot așa a venit rândul ca și samavolnicia rusească să fie, din fericeire pentru noi, micșorată în mare parte. Prin declanșarea războiului Crimeii, Rusia lacomă de extensiuni teritoriale și doritoare de a stăpâni Constantinopolul, pune în mod violent la ordinea zilei chestiunea Orientului, din care aceea a Dunării este o parte importantă. Fiind înfrântă, prin tratatul de la Paris (1856), Rusia este îndepărtată de gurile Dunării, care devine liberă pentru navigația tuturor națiunilor. Se alcătuește *comisiunea europeană a Dunării* pentru facerea lucrărilor de adâncire a canalului Dunării. Mai târziu, prin războiul din 1878 și ca urmare a raporturilor diplomatice de atunci, Rusia, prin reocuparea sudului Basarabiei ajunge iar riverană la Dunăre.

În această epocă, o a treia piedică caută să stânjeniască desfășurarea liberei navigații pe Dunăre: Austria își manifestă tot mai accentuat tendința de dominație pe tot cursul Dunării până la Marea Neagră, încălcând drepturile noastre. Cu ce scop? Pentru ca pe cale de constrângere economică să subjuge țările noastre; ca să aibă liberă eșire la mare pentru exportarea produselor industriei ei în orient; ea însă, să poată oricând împiedeca intrarea produselor, pe care are interesul să le prohibiască. În același scop s'a pus și acea „barieră de taxe unguerești la Porțile de Fier”. Conducătorii noștri politici s'au împotrivit tendințelor de supremație ale Austriei, apărând drepturile noastre, ceea ce „formează cele mai frumoase pagini din chestia Dunării și din istoria noastră politică și diplomatică”. Datorită rezistenței noastre, Austria nu și-a putut înlăptui dorințele de supremație; în

schimb comisiunea europeană a Dunării și-a arogat din ce în ce mai multe drepturi în dauna suveranității statului românesc. Ea formează un adevărat stat în stat.

Aceasta era situația înaintea izbucnirii războiului din 1914.

2. În partea a doua, de actualitate, autorul, între altele, pune următoarele chestiuni de un puternic interes: a) Cum ar trebui deslegată chestiunea Dunării în lumina principiilor de drept internațional și pe temeiul echității? b) Ce tendințe se văd azi la puterile biruitoare în aceeași chestiune?

La prima întrebare autorul răspunde cu drept cuvânt că «*problema dunăreană trebuie rezolvită pe calea dreptului internațional public*». Pe fluviile internaționale, cum e Dunărea, statele riverane au aceleași drepturi de navigație ca și cele riverane

Pentru asigurarea acestor drepturi, s'au instituit *comisiile internaționale*, cum avem pentru Dunăre, Congo, canalul Suez etc. Pentru fluvii, care nu-s declarate internaționale, se alcătuiesc *comisii riverane*, în care intră numai delegații ai statelor riverane, cum sunt comisiile pentru Rin, Meusa etc. Logic și drept ar fi ca puterile biruitoare să declare internațională Dunărea în toată lungimea ei navigabilă, să institue o comisie internațională din reprezentanți ai statelor riverane, cât și ai celorlalte state care au interese pe Dunăre. Afară de asta, regimul ce se va stabili, va trebui să fie unul și același pentru toate fluviile internaționale. Comisia internațională de navigație va putea fi o secțiune specială din liga națiunilor. Cât privește în special Dunărea, noi „avem dreptul să cerem cu tărie să ni se respecte suveranitatea teritorială de riverani“; iar comisia internațională să aibă numai rol de control, „pierzându-și caracterul actual administrativ și executiv“.

Din nenorocire, Aliații nu par a urma această cale. E adevărat că „pe hârtie“ au trebuit să stabilizească instituirea unei comisii internaționale (în care nu intră statele foaste dușmane). De fapt, au ocupat militarmente Dunărea, ajungând „a conduce și monopoliza navigația pe întreg fluviul“. Din aceste puteri nici-una nu e riverană la Dunăre; iar Anglia s'a făcut stăpână la Porțile de Fier, nesocotind drepturile României.

Și din această chestiune, ca și din multe altele, se poate vedea că marile puteri respectă declarațiile de principii înalte, oricât de

des repetate, numai dacă și în măsura în care sunt în concordanță cu interesele lor. De aceea să nu uităm că „prieteni de azi pot să ne fie dușmanii de mâine“. Astfel lucrarea se termină printr'un îndemn de bărbăție, adresat oamenilor noștri de Stat în apărarea drepturilor noastre amenințate de... Aliați.

Ca formă, de asemenea, lucrarea e bine întocmită. Materia e împărțită în capitole scurte, cu titluri nimerite în frunte.

Față de mulțimea faptelor aduse în discuție, autorul știe, prin imagini pline de relief, sau prin alte mijloace stilistice, pe care e deplin stăpân, să pună în lumină ideile principale.

În sfârșit, spiritul realist, pozitivist, cu care interpretează fenomenele ce discută, dau studiului un caracter de seriozitate și temeinicie.

G. Coriolan

Directorul liceului Mircea cel Bătrân

Vasile Pârvan : *Gânduri despre lume și viață la Greco-Romanii din Pontul stâng.* Domnul Vasile Pârvan susține că „viața omenească în generalitatea ei, este lipsită de gânduri; lumea pentru omul obicinuit, nu e decât spațiul viu până unde poate răsuna mica personalitate banală, naiv utilitaristă“.

Zeii, și ei, sunt fantomele antropomorfe ale fricei noastre de necunoscut; când omului îi revine nevoia și trebuie să scape de ea, atunci repede chiamă în ajutor zeii și demonii; scăpat, redevine sceptic.

Grecii din Pontul-stâng, neguțători, călători pe mare, aveau atingeri și cu cei din patria mamă și cu barbarii Traci. Dela frații lor din patrie au luat, pe lângă altele, și gândul lor asupra celor vecinice și asupra rostului vieții omenești: aceeași deplină liniște, venind din armonia dintre luptă și secul vieții, consacrată toată statului; aceeași împăcare între odihna de veci, după o viață de jertfă și glorie pentru binele public, așa cum se vede din inscripția de pe stela lui Anaxandros.

Tracii, răspândiți dela Bizanț până la gurile Dunării, iar în interiorul continentului până către Dunărea Panonică, prin prădăciunile lor se ating de Grecii din Pontul stâng și aceștia îi învață în orașe viața lor strălucitoare de sărbători și jocuri

inchinate zeilor sudicii, iubitori de frumusețe trupească; îi învață viața, care se sfârșește aci, pe pământ.

La rândul lor Tracii îi atrag pe Greci spre ogoarele lor dela țară, prezentându-le credința vieții viitoare și disprețul vieții de aci. Zeii traci își elinizează numele; o transmisiune statornică de credință nu se poate face, ea trebuind altoită pe ceva comun.

Prin secolul I după Crist, peste ei, vine un întreg complex de neazuri indo-germanice, unificate însă în ideea vieții romane, care supune și domină sufletește pe epigonii Tracilor și Grecilor din Pont. Acești Romani, și ei soldați, neguțători sau agricultori, oameni simpli, nu se deosebesc aproape cu nimic în gândurile lor despre lumea și viața de aci. O inscripție din Tomis zice: „Celor morți nu le mai este dor de nimic, ei nu mai au iubire, ei cel mort zace ca o piatră înțepenită în mijlocul câmpului... Căci din apă și pământ și aer eram mai înainte alcătuit, dar murind, zac dând toate tuturor... Iar mai mult ce e?. Din ce s'a născut, în aceeași s'a și desfăcut trupul nostru slăbit de vrâstă“. Aci deci este absența completă a ideii supraviețuirii sufletului după moarte.

O altă inscripție însă, tot din Tomis, ne arată credința în nemurirea sufletului, care se întoarce la divinitatea supremă și unică de unde a pornit: „A fost cu cale să dea spiritul zeului suprem“, „a împlinit destinul cel aspru“, „aduceți-vă aminte că veți fi iară în câmpiile Elysee“, e un gând pe care Romanii de pretutindeni îl urmăresc în forme aproape identice.

Filosofia populară din toate timpurile face un loc larg fatalului în toate împrejurările vieții, și prin ajutorul lui, scapă de întrebările problemelor mai adânci. Moartea, în popor, e o mare nenorocire, nu pentru cel ce moare, ci pentru cei rămași în urmă, lipsiți de ajutorul și munca lui.

Anticul e liniștit în fața morții, din sentimentul de a-și fi asigurat un nume bun în viață sau chiar de a-și fi asigurat mormântul pe care moștenitorii săi să nu-l atingă cu rapacitatea lor.

Sărbătorirea zeilor nu era atât încetarea lucrului și odihna trupului, cât o jertfă, ca ei să bine-cuvinteze munca oamenilor. La suflet, nu se gândesc oamenii, fiindcă acest lucru e lăsat în grija zeilor și chiar de-ar face-o, n'ar putea afla nimic.

Romanii din Pontul-stâng sărbătoriau Rosaliile, care erau foarte simpatice Tracilor, cari credeau, toți, în nemurirea sufletului, pentru că nemurirea presupunea, măcar în forma modestă a somnului blând, o existență a ființei noastre și după moarte. Răposatul devenia în lumea de dincolo un geniu protector pentru cei de aici. Întâlnirea pe morminte îi dădea omului putința să înțeleagă moartea ca o blândă odihnă și-i creea o seninătate sufletească, cu totul nobilă.

Odată cu moartea și orășeanul și țăranul din Pont socotesc orice bucurie și desfătare încheiate. Viața e totul. Dar ce cuprinde viața? Cuprinde simțirea în dreapta și în stânga a aproapelui său, alătura de care vibrează de multe ori violent, sublim, ca o mare furtunoasă, pentru un gând, pentru o idee! Viața Greco-Romanilor din Pont era destul de plină. Și cu toate că Grecii din Pont nu erau liberi, obținuseră dela ocrotitorii lor, Romanii, o autonomie municipală destul de pronunțată. La ei se observă un interes înfrigurat față de cetate, mergând până la uitarea propriilor lor interese.

Și aceasta silință, această oțelire întru binele public, era răspunsul imboldului egoist de a-și lăsa posterității numele, de a și-l auzi citat, de a-și asigura în chipul acesta, un drept la nemurire.

Viața e totul; cel răposat nu poate fi mai prețuit, dacă trecătorul nu citește pe piatra mormântului său, ceea ce el a fost și a făcut: „A luptat în arenă“, „a trăit și ospătat pe nevoiași și străini“, „a fost soție credincioasă“, etc, etc.

Maria G. Petrescu

Profesoară la externatul de fete din Constanța

Aducem viile noastre mulțumiri următoarelor instituțiuni și persoane, care au bine-voit a sprijini bănește tipărirea revistei „Analele Dobrogei”.

	Lei
Primăria orașului Tartuceaia — — —	3000
Primăria orașului Constanța — — —	500
Camera de comerț din Constanța —	500
C. Pariano — — — — —	500
M. Dobrescu-Tulcea — — — — —	540
I. Gruber — — — — —	80
N. Răcu — — — — —	80
Jean Atanasof — — — — —	60
N. Buzdugan — — — — —	60
Frații Gheorghiu — — — — —	60
Farmacist Miga — — — — —	60
G. Mumuianu — — — — —	60
P. Postelnicu — — — — —	60
N. Roșculeț — — — — —	60
I. Serafim — — — — —	60
I. Seny — — — — —	60
C. Sturza — — — — —	60
A. Teodorescu — — — — —	60
Fanogea-Căciulă — — — — —	60
Louis Cremer — — — — —	55
G. Benderli — — — — —	40
E. Constantinescu — — — — —	40
Cristea Niculescu — — — — —	40
Anghel Niculescu — — — — —	40
N. V. Petru — — — — —	40
Dr. Pilescu — — — — —	40
M. Solacolu — — — — —	40
Farmacia Ciupercescu — — — — —	20
I. Paraschivescu — — — — —	20
A. Papa Costea — — — — —	20
E. Stetcu — — — — —	20
G. Tibaen — — — — —	20
M. Turbatu — — — — —	20
N. Avramescu — — — — —	10

PUBLICAȚIILE SOCIETĂȚII CULTURALE DOBROGENE

I. N. Roman : *Proecte, cuvinte și gesturi bulgărești.*

C. Brătescu : *Dobrogea în sec. XII: Bergean, Paristrion.*

Ing. E. B. Lazarovici : *Construcția și exploatarea portului
Constanța.*

Vasile Helgiu : *Scoala primară în Dobrogea în curs de 40
de ani (1879--1919).*

I. N. Roman : *Pagini din istoria culturii românești în Do-
brogea înainte de 1877.*

*Abonamentul la „Analele Dobrogei“ este de 40 lei
pe an și se trimite d-lui C. Brătescu, la Școala Nor-
mală din Constanța.*

Abonamentul la ediția de lux : 80 lei.

Un număr vechiu : 20 lei.